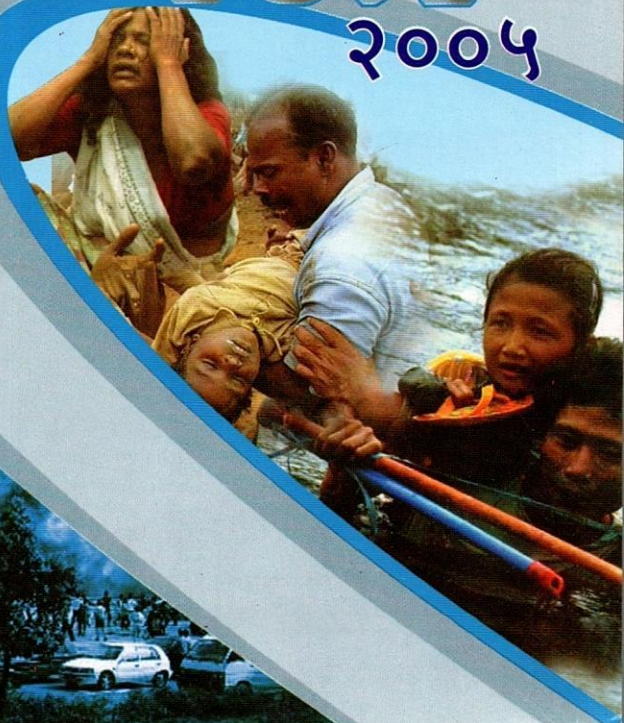

कमला

२००५

● सुवर्णक्षण-सन्मान सोहळ्यांचे ●

'महिला शिक्षण' क्षेत्रातील आदर्शवत कार्याबद्दल कोल्हापूर महानगरपालिकेच्यावतीने मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार रं. पाटील यांना 'कोल्हापूर भूषण' हा पुरस्कार प्रदान करतांना मा. अशोकरावजी चव्हाण, सांस्कृतिक मंत्री महाराष्ट्र राज्य सोबत महानगरपालिकेचे महापौर व इतर पदाधिकारी.

ताराराणी विद्यापीठा मार्फत दिला जाणारा 'भद्रकाली ताराराणी' पुरस्कार ज्येष्ठ विचारवंत प्राचार्य पी. बी. पाटील यांच्या हस्ते स्विकारतांना ज्येष्ठ समाजसेविका श्रीमती डॉ. राणी अभय बंग सोबत खासदार श्रीमती निवेदिता माने, प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील, श्री रा. कृ.कणबरकर व इतर

ताराराणी विद्यापीठ 'आदर्श शिक्षिका' पुरस्कार मा. ना. हसनसोा मुश्रीफ शालेय शिक्षण मंत्री महाराष्ट्र राज्य यांच्या हस्ते स्विकारतांना प्रा. डॉ. सौ. भारती विजयराव शेळके सोबत मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील व इतर

नारदराणी विद्यापीठाच्या
कमला महाविद्यालयाचे

कमला

वार्षिक नियतकालिक

२००४ - २००५

अंक विसावा

कमला

२००४-२००५

• अध्यक्ष •

प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार रंगराव पाटील

• प्रमुख संपादक •

प्रा. सुजय बाबुराव पाटील

□ विभागीय संपादक □

• मराठी विभाग •

प्रा. श्रीमती एस्. एल्. देसाई

• हिंदी विभाग •

डॉ. श्रीमती सुमित्रा पोवार

• इंग्रजी विभाग •

प्रा. श्रीमती नीता घुमाळ

• संपादक सहाय्यक •

प्रा. एन्. व्ही. पोवार, प्रा. एच. व्ही. पुजारी

• विद्यार्थीनी प्रतिनिधी •

कु. प्रियदर्शिनी मोरे

या अंकात प्रसिद्ध (व्यक्त) झालेल्या मतांशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

रणरागिणीस अभिवादन

युगस्त्री छत्रपती ताराराणी

‘झळकती ही इतिहासाची सोनेरी पाने,
महाप्रतापी ताराराणी शौचि लेणे’

स्नेहसुधेची अमृतधार

कै. सौ. काकीजी तथा
सौ. सरोजिनीदेवी विश्वनाथ पाटील

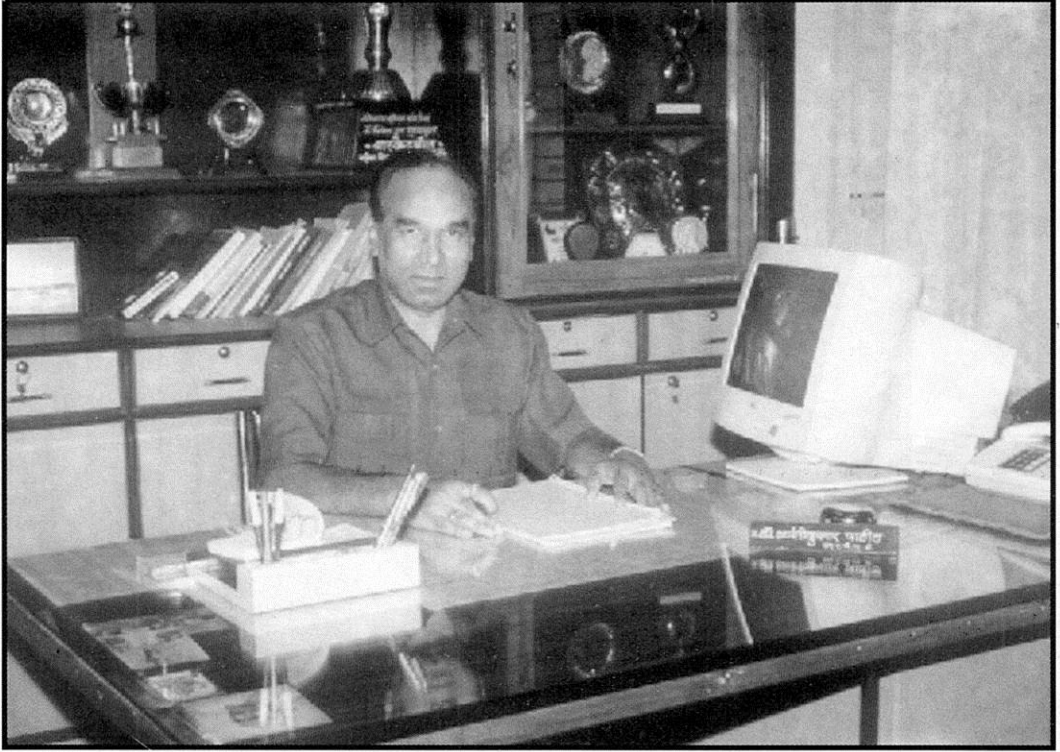
दिव्यत्वाची जेथे प्रचिती
तेथे कर माझे जुळती

कै. मा. काकाजी तथा
डॉ. व्ही. टी. पाटील

“अनंत अमुची ध्येयासक्ती अनंत अन् आशा”

प्रेरणारत्रोत

“कोल्हापूर भूषण” प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील

एम.ए., पीएच.डी.

सं पा द की य

कमला २००४-२००५ चा विसावा वैविध्यपूर्ण अंक सादर करताना आम्हांस विशेष आनंद होत आहे. दरवर्षीप्रमाणे 'कमला' चा अंक दर्जेदार करण्यासाठी संपादक मंडळाने प्रामाणिक प्रयत्न केलेले आहेत.

२६ डिसेंबर २००४ रोजी त्सुनामीच्या निमित्ताने निसर्गाने एका तडाख्यात माणसाला त्याच क्षूद्रस्थान दाखवून दिलं. इंडोनेशिया, थायलंड, मलेशिया या देशांबरोबरच भारताच्या किनारपट्टीनं, अंदमान निकोबार या बेटांनी निसर्गाच्या शैद्र रूपातून प्रगटणाऱ्या क्रौर्याचा दाहक अनुभव मानवानं घेतला. क्षणभर माणूस जगण्याची ईर्ष्या घालवून बसला असे वाटले ! पण संकटासमोर हतबल होईल तो मानव कसला ! त्सुनामी लाटांच्या मस्तकावर पाय देऊन जगण्यासाठी त्याच्यामधील 'कोलंबस' पुढा सज्ज झाला. अखेर त्सुनामिला माघार घ्यावी लागली.

'प्रतिस्पर्धी कुणीही असला तरी मोठ्या विश्वासाने टेनिस कोर्टावर उतरून चेंडू शक्य तेवढ्या ताकदीने मारावा' हा मुलमंत्र लहानपणापासून शिकणारी व ग्रँड स्मॅलचे स्वप्न पाहणारी सानिया मिर्झा सिरेना विल्यम्स विरुद्ध उभी राहिली आणि भारताच्या क्रीडा जगतात तिने मानाचा तुरा रोवला. ती भारताची 'स्टेफी ग्राफ' बनली असं म्हंटलं तर ते उचितच ठरेल. उपरोक्त घटनांचा वेद्य 'कमला २००५' च्या मुखपृष्ठांतून अभिव्यक्त होत आहे.

कोणत्याही अपत्तींना तोंड देत 'कोलंबसच गर्वगीत' गाणाऱ्या तसेच सानिया मिर्झाचा आदर्श समोर ठेवणाऱ्या अनेक 'सानिया' कमला मधून निर्माण व्हाव्यात म्हणून महाविद्यालय सदैव प्रयत्नशील आहे.

विद्यार्थिनींना शैक्षणिक, मानसिक व सामाजिकदृष्ट्या सबल बनविण्यासाठी कमला महाविद्यालय जागरूकतेत पावले उचलत आहे. त्यामुळेच क्रीडा, एन. एस्. एस्., एन्.सी.सी., वक्तृत्व या शिक्षणाच्या विविध क्षेत्रात महाविद्यालयाच्या विद्यार्थिनींनी कौतुकास्पद कामगिरी बजावलेली आहे. संगणक विभाग, स्पर्धा परीक्षा, मार्गदर्शक व व्यक्तिमत्व विकास विभाग, मराठी, इंग्रजी, हिंदी, अर्थशास्त्र, लोकसंख्या शिक्षण, सामाजिक शास्त्र या व इतर विभागांची मंडळे विद्यार्थिनींचा परिपूर्ण व्यक्तिमत्व विकास घडवून आणण्यात अचूकपणे मार्गदर्शन करीत आहेत.

संख्यात्मक व गुणात्मक वाढ : कै. मा. डॉ. व्ही. टी. पाटील तथा प. पू. काकाजींनी सन १९४५ साली तारावाणी विद्यापीठाची स्थापना करून 'स्त्री शिक्षण' क्षेत्रामध्ये महत्वाचे योगदान दिले. महाराणी तारावाणी प्रमाणे या विद्यापीठातून आत्मविश्वासपूर्ण तेजस्वी प्रति तारावाणी घडाव्यात म्हणून 'तारावाणी विद्यापीठ' असे संयुक्तिक नामाभिधान करण्यात आले. संस्थेचा मानबिंदू ठरलेल्या 'कमला महाविद्यालयाची' स्थापना १९८४ साली कै. सौ. सरोजिनीदेवी विश्वनाथ पाटील तथा काकाजींच्या असीम त्यागातून झाली. मांगल्याची, स्नेहसुधेची साक्षात अमृतधात्रा असणाऱ्या काकाजींचे नाव या महाविद्यालयास प्रदान करण्यात आले. मा. काकाजी व मा. काकाजींच्या उदात्त विचारांना मुर्तकप देण्याचे कार्य अव्याहतपणे महाविद्यालयाचे प्राचार्य मा. डॉ. क्रांतिकुमार वंगराव पाटील करीत आहेत. त्यांच्या कुशल नेतृत्वामुळे महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींची संख्यात्मक व गुणात्मक वाढ विशेष कौतुकास्पद अशीच आहे.

संख्यात्मक वाढ : कनिष्ठ विभाग - ९२७ विद्यार्थिनी वरिष्ठ विभाग - ८९७ विद्यार्थिनी

शिक्षण क्षेत्रातील नेत्रदिपक यश : सन २००३-२००४ चे उच्च गुणवत्ता सिद्ध करणारे निकाल -
 बारावी कला - ९३ %   बारावी वाणिज्य - ९४ %   बारावी शास्त्र - ९३.३३ %
 प्रथम वर्ष वाणिज्य - ८४.२९%   प्रथम वर्ष कला- ९७%   द्वितीय वर्ष वाणिज्य - ९५.३२%
 द्वितीय वर्ष कला-९८.२४%   तृतीय वर्ष वाणिज्य-७८.५७%   तृतीय वर्ष कला - ७९.८७%
 पदवी विभागात ३३ विद्यार्थिनींनी प्रथम श्रेणी प्राप्त केली.

कला विभाग प्रथम श्रेणी प्राप्त विद्यार्थिनी :

अर्थशास्त्र - १३   इंग्रजी स्पेशल - ०५
 हिंदी - ०३   समाजशास्त्र - ०४   गृहशास्त्र - ०१

वाणिज्य विभाग प्रथम श्रेणी प्राप्त विद्यार्थिनी : ०७

कोल्हापूर विभागीय मंडळ गुणवत्ता यादीतील विद्यार्थिनी :

- १) कु. सोनिया राजेंद्र पाटील - वाणिज्य शाखेत कोल्हापूर विभागीय मंडळात गुणानुक्रमे 'आठवी'.
- २) कु. गीता बाळू खोत - कला शाखेत कोल्हापूर विभागीय मंडळात गुणानुक्रमे 'दहावी'.
- ३) कु. कविता अशोक जाधव - 'मानसशास्त्र' शाखेत कोल्हापूर विभागीय मंडळात 'सर्वप्रथम'.

कौतुकार्पद यश - कु. कांबळे अश्विनी अंकुश ११ वी कला शाखा हिने राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज गुणवत्ता शिष्यवृत्ती प्राप्त केली.

राष्ट्रीय गुणवत्ता शिष्यवृत्तीच्या मानकरी पुढील विद्यार्थिनी ठरल्या.

कु. चौगले उमाताई नरेंद्र - ११ वी विज्ञान   कु. नलवडे सुषमा राजाराम - ११ वी विज्ञान
 कु. कदम तृप्ती दिलीप - बी. कॉम. भाग-१

शिवाजी विद्यापीठाच्या २००४-२००५ च्या गुणवत्ता शिष्यवृत्तीच्या मानकरी पुढील विद्यार्थिनी ठरल्या.

कु. जाधव कविता अशोक - बी.ए. भाग १   कु. पाटील छाया विलास - बी. ए. भाग १
 कु. पाटील सोनिया राजेंद्र - बी. कॉम. भाग १   कु. कदम पुष्पा प्रकाश - बी. ए. भाग २
 कु. मिरजकर प्रियांका प्रदिप - बी. ए. भाग २

त्याचप्रमाणे कै. सुलेखा विश्वास बागल शिष्यवृत्तीच्या मानकरी पुढील विद्यार्थिनी ठरल्या.

कु. माने सुप्रिया विलास - बी. ए. भाग १   कु. निंबाळकर दिपा प्रकाश - बी. कॉम. भाग १

‘कमला २००४’ नियत कालिकाचे नेत्रदिपक यश -

द्वार्षी प्रमाणे यावर्षी कमला नियत कालिकाने पारितोषिक मिळविण्याची परंपरा टिकवून ठेवली. सन २००३-२००४ यावर्षी शिवाजी विद्यापीठ आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धेत कमला नियत कालिकातील 'Asha a Ray of Hope' या कु. प्रितम शेलार हिच्या कथेस द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक मिळाले.

राष्ट्रीय छात्र सेनेची आघाडी -

छात्र सैनिकांची घोडदौड याही वर्षी लक्षणीय ठरली. 'नॅशनल इंटरिशन कॅम्प जबलपूर' येथे आमच्या विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या. वार्षिक ट्रेनिंग कॅम्पमध्ये कॅडेट शामल खंडांगळे हिला 'Best Firer' चे 'सुवर्ण पदक' मिळाले. तर कॅडेट नफिसा नाईकवडी हिला 'रजत पदक' मिळाले. २००४ मध्ये झालेल्या प्रमाणपत्र परीक्षेत २ कॅडेट्स 'ए' प्रमाणपत्र परीक्षा व ८ कॅडेट 'बी' व 'सी' प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण झाल्या.

क्रीडा क्षेत्रातील उल्लेखनीय बाबी -

कमला कॉलेजच्या क्रिकेट, हॅण्डबॉल, बास्केटबॉल, व्हॉलीबॉल, खो - खो, ज्युदो कराटे, अॅथलेटिक्स मिट, बॉक्सिंग इ. संघांनी शिवाजी विद्यापीठ झोन व इंटरनेट झोन स्पर्धेमध्ये कौतुकास्पद यश मिळविले. 'कराचकुडी' येथे झालेल्या अखिल भारतीय विद्यापीठ स्पर्धेकरीता ज्योती काटकर व मंदाकिनी सुर्यवंशी यांची निवड झाली तर उज्वला काटे हिची 'अश्वमेध' स्पर्धेकरिता निवड झाली. आंतरराष्ट्रीय कराटे स्पर्धा काठमांडू नेपाळ करीता वैशाली धडे हिची निवड झाली तर सिनियर झोन बॉक्सिंग स्पर्धेत कु. रोमा सावंत, ज्योती रजपूत, ऐश्वर्या डाकवे यांनी प्रथम क्रमांक मिळविला. ज्युनिअरच्या हॅण्डबॉल, क्रिकेट संघाने जिल्हास्तरावर अजिंक्यपद मिळविले.

अभिनंदनीय निवड -

मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांची प्रशासकीय दुरदृष्टी, उत्कृष्टतेचा ध्यास व शिस्तबद्धतेमुळेच कर्तृत्वाची विविध क्षितिजे त्यांनी निर्माण केलेली आहेत. त्यामुळेच कोल्हापूर महानगरपालिकेच्या वतीने 'महिलांच्या विशेष शैक्षणिक कार्याबद्दल' "कोल्हापूर भूषण" हा पुरस्कार महाराष्ट्र राज्याचे सांस्कृतिक मंत्री नाम. अशोकराव चव्हाण यांचे शुभहस्ते शनिवार दि. १२ मार्च २००५ रोजी ब्रकाळा पदपथ उद्यान येथे उद्योगमंत्री मा. नाम. पतंगराव कदम यांच्या अध्यक्षतेखाली प्रदान करण्यात आला.

ऋणनिर्देश -

सन २००४-२००५ या शैक्षणिक वर्षामध्ये महाविद्यालयाने विद्यार्थिनींच्या सर्वांगीण विकासासाठी अनेकविध उपक्रम राबवून उच्च अभिकची संपन्नता सिद्ध केली. या सर्व उपक्रमांचा आढावा 'कमला २००५' मध्ये घेण्यात आलेला आहे. 'कमला' चा अंक बहाबदार करण्यासाठी साहित्यिक विद्यार्थिनींचे योगदान कौतुकास्पद आहे. मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील साहेब यांचे मार्गदर्शन व प्रोत्साहन अंक वेळेत पूर्ण करण्यास बहुमोल ठरले आहे. त्याबद्दल त्यांचे मनःपूर्वक आभार ! विभागीय संपादक प्रा.सौ. एस्. एल्. देसाई (मराठी), प्रा. डॉ. सौ. सुमित्रा पोवार (हिंदी), प्रा. सौ. नीता धुमाल (इंग्रजी) यांनी आपले विभाग बहाबदार बनवले आहेत. प्रा. एच्. व्ही. पुजारी, प्रा. नेताजी पोवार यांचेही सहकार्य मोलाचे आहे. तसेच सर्व शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांचे बहुमोल सहकार्य 'कमला' चा अंक सजविताना लाभले. त्याबद्दल त्या सर्वांचे मनःपूर्वक आभार !

श्री मुद्रणालयाचे श्री. जयसिंगराव पोवार, श्री. रणजित पोवार यांनी निर्दोष व ताविष्यपूर्ण छपाई केलेबद्दल त्यांचेही मनःपूर्वक आभार.

'तन्ही न्यून ते पुरते । अधिक ही सरते ॥'

या न्यायाने 'कमला' च्या अंकात काही उणिवा राहिल्या असतील तर त्या माझ्या मर्यादा समजाव्यात.

प्रमुख संपादक

- प्रा. सुजय बाबुराव पाटील

पी. व्ही. नरसिंहयव	:	भारताचे माजी पंतप्रधान
जॉन पोप पॉल (द्वितीय)	:	मानवतावादी ख्रिस्ती धर्मगुरु
एस. सुब्बालक्ष्मी	:	विख्यात शास्त्रीय संगीत गायिका
म. भा. भोसले	:	जेष्ठ ग्रामीण साहित्यिक
दु. का. संत	:	जेष्ठ मराठी समीक्षक
आमरिश पूरी	:	जेष्ठ सिने कलावंत
लक्ष्मीकांत बेर्डे	:	मराठी, हिंदी चित्रपटसृष्टीतील विनोदी अभिनेते

याशिवाय बिहार रेल्वे अपघातातील, सुनामी दुःखांतिकेतील आणि
मांडरदेवी यात्रा दुर्घटनेतील असंख्य निष्पाप जीव !

कोलंबसाचे गर्वगीत

हजार जिह्वा तुझ्या गर्जुं दे प्रतिध्वनीने त्या
समुद्रा, डळमळु दे तारे ।
विराट वादळ हेलकावु दे पर्वत पाण्याचे
ढळु दे दिशाकोन सारे ।
ताम्रसुरा प्राशूनि मातु दे दैत्य नभामधले
दडू द्या पाताळी सविता ।
आणि तयांची ही अधिराणी दुभंग धरणीला
कराया पाजळु दे पलिता ।
की स्वर्गातुन कोसळलेला, सूड - समाधान
मिळाया प्रमत्त सैतान
जमवुनि मेळा वेताळांचा या दर्यावरती
करी हे तांडव थैमान ।
पदच्युता, तव भीषण नर्तन असेच चालू दे
फुटू दे नभ माथ्यावरती
आणि तुटू दे अखंड उल्का वर्षावत अग्नी
नाविका ना कुठली भीति ।
सहकाऱ्यांनी, का ही खंत जन्म स्वलाशांचा
झुंजण्या अखंड संग्राम
नक्षत्रापरि असीम नीलामध्ये संचरावे
दिशांचे आम्हाला धाम ।
काय सागरी तारु लोटले परताया मागे
असे का हा अपुला बाणा
त्याहुन घेऊ जळी समाधी सुखे, कशासाठी
जपावे पराभूत प्राणा ।
कोट्यावधी जगतात जिवानु जगती अन् मरती
जशी ती गवताची पाती
नाविक आम्ही परंतु फिरतो सात नभांखाली
निर्मितो नव क्षितिजे पुढती ।
मार्ग आमूचा रोधू शकती ना धन, ना दारा
घराची ना वितभर कारा
मानवतेचे निशाण मिरवू महासागरात
जिंकुनी खंड खंड सारा ।
चला उभारा शुभ्र शिडे ती गर्वने वरती
कया या सुळ्या सागराला
“अनंत अमुची ध्येयासक्ती अनंत अन् आशा
किनारा तुला पामराला !”

कुसुमाग्रज

अनुक्रमणिका

मराठी

गद्य विभाग

		पृष्ठ
□ भविष्य	कु. विनया मोरे	लघुकथा ०१
□ दांडी यात्रा : एक चिंतन	कु. दिपाली चौगले	वैचारिक लेख ०४
□ ओळख अस्त्रांची : हायड्रोजन बाँब	कु. एंजल नेल्सन	विज्ञान विषयक लेख ०७
□ दिपस्तंभाची कहानी !	कु. सुप्रिया पाकले	व्यक्तिचित्रणात्मक लेख ०९
□ त्सुनामी : एक निसर्गाचे कोडे	कु. मनिषा मोटे	विज्ञान विषयक लेख १२
□ तेवढं सोडून बोला !	कु. जयश्री परमाज	विनोदी लेख १४
□ नेहाचे शस्त्र	कु. जयश्री परमाज	लघु-कथा १६
□ मांढरदेवी यात्रा : एक चिंतन	कु. रेश्मा पाटील	वैचारिक लेख १८
□ निखारे	कु. राजलक्ष्मी चव्हाण	ललित लेख २२
□ पंचनामा	कु. मनिषा कदम	लघु- कथा २४

पद्य विभाग

		पृष्ठ
□ मूक वेदना (गझल)	कु. तेजस्विनी हावळ	२७
□ माझ्याच भावनांनी (गझल)	कु. राजलक्ष्मी चव्हाण	२७
□ माय ग माय	कु. राजलक्ष्मी चव्हाण	२८
□ आईचे ऋण	कु. तेजश्री पाटील	२८
□ शिल्पकार	कु. जयश्री तोडकर	२८
□ सागर	कु. पद्मजा जाधव	२९
□ आशेचा किरण	कु. सुप्रिया पाकले	२९
□ दैवत	कु. सीमा पाटील	२९
□ सांजवारा	कु. पद्मजा जाधव	३०
□ प्रभूचा महिमा	कु. स्वाती रजपूत	३०

भविष्य

कु. विनय चंद्रकांत मोरे

बी.ए. भाग-१

प्रौढ साक्षरासाठी लिहिलेलं ते बाड अखेर एकदाचं ए. डी. च्या ढिगात जाऊन पडलं आणि मनोरमाने श्वास टाकला. जवळ जवळ दोन महिन्याची तपश्चर्या संपली. एक ओझं उतरलं. संसारी, मध्यमवर्गीय बाईने असा एकादा प्रकल्प डोळ्यासमोर ठेवणं आणि तो विशिष्ट काळात पूर्ण करणं म्हणजे काय चेष्टा आहे ! मध्यंतरी एकदा वाटलं होतं, सोडून दयावं हे सगळं. कुठे त्या पंधरा हजार रुपयांच्या बक्षिसासाठी रक्त आटवायचं ? पण विचार सोडून देणं सोपं होतं. तडीस नेणं कठीण. तसा अखेर आज केला. आता ते पुस्तक जाणे न ते परीक्षक जाणे.

मनोरमा संथ पावलानी पोष्ट ऑफिसच्या बाहेर आली. भयंकर रिकामं रिकामं वाटायला लागल. आता कुठे दुपारचे दीड वाजले होते. अजून संबंध दिवस पुढ्यात होता. बाहेर रणरणतं उणं होतं. मनोरमाने रस्त्याच्या कडेकडेने चालायला सुरुवात केली. रिश्का करुन काही मिनिटांमध्ये घरी पोचणं सहज शक्य होतं, पण घरी जाऊन तरी करायचं काय होतं. मुलं शाळेत, नवरा ऑफिसमध्ये, बाकी वाड्यातल्या कोणाला या लेखन प्रपंचामध्ये रस नाही. वाड्याच्या मालकीणबाई कुलकर्णी मामी तेवढ्या या सगळ्या दिवसांमध्ये सारखी चौकशी करत असायच्या. पुढे पुढे तर काही मजकूर उतरवून घ्यायला सुद्धा मदत केली होती. खरचं बक्षिस मिळालं तर कुलकर्णी मामींना एक छानपैकी साडी घेऊन घ्यायची. हे तीन केव्हाच उरवलं होतं.

मनोरमाने जागच्या जागी उभं राहून चौफेर नजर टाकली. कोपऱ्यावर एक ऊसाच्या रसाचं गुऱ्हाळ दिसलं. वेळ घालवायला ती आत शिरली. रसाचा ग्लास समोर येईपर्यंत गुऱ्हाळ आतून न्याहाळत राहिली. दोन - चार मिनिटं बरी गेली. तेवढ्यात समोरच्या टेबलावर आजचं वर्तमानपत्र दिसलं. तिने सहजच ते उघडलं. विशेष रंजक मजकूर म्हणून स्वतःच्या राशीचं आजचं भविष्य बघितलं. पहिल्याचं वाक्याने तिचे डोळे चमकले.

“आज पूर्ण केलेल्या कामात अमर्याद यश लाभेल, पण ते बघायला एकादी महत्वाची व्यक्ती मात्र नसेल.” तिला वाचता वाचता हसूच फुटलं. तरीही आताच्या या भविष्याच्या भाषेने ती क्षणभर तरी चक्रावल्याशिवाय राहिली नाही. ती पेपरची घडी करुन टेबलावर ठेवणार तेवढ्यात तिच्यासमोर ऊसाच्या रसाचा ग्लास धरत, गुऱ्हाळातला पोरगा म्हणाला, “भविष्य वेध” वाचला का ताई ? हा लिहिणारा फार पॉवरबाज ज्योतिषी आहे बरं. माझं खुपदा येतं बरोबर भविष्य.”

ती हसली. रस संपवून पैसे मोजून गुऱ्हाळाच्या बाहेर पडली. हळूहळू चालत - चालत घरी आली. वाड्यात येताच ती सरळ कुलकर्णी मामीकडे गेली. त्याचं घर फाटकाजवळ असल्याने येता -जाता त्यात डोकवायची. आजच्या दिवसाचं मोठं श्रेय म्हणजे नियोजित वेळात आपली प्रवेशिका स्पर्धेसाठी पाठवली गेली हे मामींना सांगितल्याशिवाय तिला कुठलं राहावतंय ? तिने दारातूनच पुकारा केला.

“मामी चहा टाका पटकन. आपण बाजी मारली.”

“ये बस चालतच आलीस ना, की पंखबिंख फुटले रस्त्यावर.”

“ते नंतर फुटतील. बक्षीस जाहिर झाल्यावर पेपरात फोटो, टीव्हीवर, रेडिओवर मुलाखती. आहात कुठे मामी तुम्ही !” चहा देतायना ? “आज तुम्ही दयायचा. प्रार्ज डिवलेअर होईल त्या दिवशी मी तुम्हाला जेवण देईन.” तिने मामींना पुन्हा एकदा चहावरून टोकलं.

“मला वाटतं, मी निघावं मामी आता. तुम्हालाही पडायचं असलं तर पडा थोडा वेळ.”

त्याबरोबर त्या उठल्या. त्या उठताना त्यांच्या चेहऱ्यावर काही तरी वेदना तरळून गेल्यासारखी वाटली. उठल्यानंतरची एक-दोन पावलंही त्यांनी जबरदस्तीने टाकल्यासारखी टाकली. तिनेही लवकरच तिथून काढता पाय घेतला.

कुलूप उघडल्यावर सगळं घर जणू का तिच्या अंगावर आलं. गेले दोन महिने या लिहिण्याच्या नादापायी त्याची किती आबाळ झाली होती. किती कामं साचली होती, ती सगळा शीण विसरून एकेक काम आवरायला लागली. पुढे दीड - दोन दिवसात तिच्याकडून नवरा, मुलं आणि घरं या सगळ्यांनी मागणी हक्काने वसुल करून घेतली.

तिसऱ्या दिवशी पहाटे जागी होऊन अंदाज घेते तो काय, वाड्याच्या दरवाजापाशी काहीतरी कुजबूज चाललेली. माणसं जमलेली कोणाची तरी वाट बघत असलेली. तिला पटकन अर्थबोध झाला नाही. धडपडत उठून तिने बाहेर पाहलं तर वाड्याच्या दारातच कुलकर्णी मामींना ठेवलं होतं. शांत अचेतन. वर फुलांची आरास. बघता बघता तिच्या पायातलं बळं गेलं. गेले दोन दिवस त्यांना अस्वस्थ वाटतचं होतं म्हणं. रात्री डॉक्टर बोलावून ते येईपर्यंतही त्यांच्या हृदयाने साथ दिली नाही. कधीतरी शेवटी मध्यरात्री दीड - पावणे दोन वाजता...

साधं कोपऱ्यावर भाजी आणायला जाताना दहावेळा सांगून जाणाऱ्या कुलकर्णी मामी कुणाला पत्ता लागून देता सगळ्यातून निसटल्या. एकदाच आणि कायमच्या. मागे उरल्या असंख्य आठवणी, स्मरणं. एक मात्र सारखं वाटत राहिलं. कुलकर्णी मामींनी आपल्याला चकवलं. आपण आपले बावळटासारखे बेत करत बसलो. हे करू, ते करू, बरोबर इकडे जाऊ, त्याला भेट आणि बक्षीस मिळाल्यावर व्हायची ती पार्टी.....

पुढचे आठ - दहा दिवस सततच्या बेचैनीत गेले. वरकरणी सगळे व्यवहार चालत, पण मन कशातही रमत नसे. तिच्या नवऱ्याने तिची समजूत काढली. तिलाही ते कुठंतरी पटलं.

स्पर्धेला पुस्तक पाठवल्याला महिना झाला तरी अजूनही काही काम हाती लागलं नव्हतं. तेवढ्यातच तिच्या लहानपणापासूनच्या शाळेच्या सुवर्णमहोत्सवाचं आमंत्रण आलं आणि मनाला जसे काही पंख फुटले. एरव्ही कधीही घर सोडून परगावी जायचं म्हटलं की दहा सबबी सांगणारी ती मनाने तिथे पोचलीसुद्धा. फक्त तोंडदेखलं विचारायचं म्हणून तिने नवऱ्याला विचारलं. शाळेच्या समारंभाला जाण्याच्या, जुन्या मित्रमैत्रिणी भेटण्याच्या कल्पनेने ती स्वतः मात्र लहान होऊन गेली. लहानपणातल ते छोटसं गाव, त्यातली ती छोटीसी शाळा, तो परिसर, त्यातल्या एकेक सजीव - निर्जीव खुणा ... आईकडे अध्येमध्ये जात - येत असल्याने तसं सगळं तिला अंतरा-अंतराने भेटत होतं. तसेच तिला मंगलाबाईची आठवण झाली. तिला आठवत होतं तेव्हापासून मंगलाबाई शाळेच्या कोपऱ्यावर एका खोलीत राहत होत्या. एकट्या. त्यांना मुलबाळ नव्हतंच. नवरा फार तरुण वयात गेला म्हणे. तेव्हापासून ही शाळा हाच त्यांचा संसार. विद्यार्थिनी म्हणजे मुली. इतर सहकारी म्हणजे आप्तेष्ट. बाईचा मुख्य विषय संस्कृत. मनोरमा ही तिची आवडती विद्यार्थिनी. शाळा संपल्यावरही माहेरपणामुळे नियमितपणे त्यांना भेटणारी. लग्न झाल्यावर तिने म्हणण्याजोगी बौद्धिक कामगिरी केली नाही. म्हणून

मंगलाबाई तिच्यावर नाराज होत्या. पण या खेपेला या स्पर्धेतल्या पुस्तकाचा पराक्रम कळल्यावर त्यांची नाराजी थोडी कमी झाली असती.

एस. टी. तून गावी जाताना मनोरमा सारखा तोच तोच विचार करत राहिली. मंगलाबाईची नजर वयाने खूपच अधू होत चालली होती. पण हरकत नाही. तशीच वेळ आली तर आपण आपलं पुस्तक वाचून दाखवू. आपल्या पहिल्यावाहिल्या लेखन पराक्रमाची वार्ता कधी त्यांच्यापर्यंत नेऊन पोचवतोय असं तिला होऊन गेलं. तरी ही एस. टी. ने करायचा तेवढा उशीर केलाच. आईकडे जवळजवळ मध्यान्ह वेळ आली. जेमतेम आंगोळ, जेवण करून ती शाळेकडे धावतच गेली.

शाळेत पोहचल्यावर बघता - बघता मंडळींनी घेरलं. आठवणीत रुतलेली नुसती नांव. काही स्पष्ट चेहरे, काही पुसट घटना... प्रसंग.... काही कौतुक .... महोत्सवाच्या मुख्य कार्यक्रमाची सुरवात झाली. सगळा मांडव भरला होता. पण त्यात कुठे मंगलाबाई दिसत नव्हत्या. पण माजी विद्यार्थ्यांकडून शिक्षकाचे सत्कार व्हायला लागले. तरीही मंगलाबाई दिसेनात तिला तेव्हा स्वस्थ राहणं अशक्य झालं. तिने आसपास चौकशी केली.

“मंगलाबाई दिसत नाहीतं गं कुठे ?”

“तुला माहिती नाही का ? तीन आठवड्यापूर्वीच गेल्या त्या. दृष्टी नव्हती ना. रात्री अंधारात कुठल्यातरी वीजेच्या पॉईंटवर हात पडला त्यांचा अन् जागच्या जागीच.”

सांगणाऱ्याने अगदी सहज सांगितलं. मनोरमाला मात्र बसल्या जागी खुर्चीचा दांडा धरून ठेवावा लागला. शेजारून वाक्य आलं, “त्यांच्या स्मरणार्थ बक्षीस लावलेय ना महोत्सव समितीने. मॅट्रिकला संस्कृतमध्ये पहिल्या येणाऱ्या विद्यार्थिनींसाठी. तू तर फार लाडकी होतीस नाही त्यांची !. त्यांना फार वाटाऱ्याचं, तू त्यांच्यासारखं नाव कमवावसं.”

बोलता बोलता ती थांबली. सगळे श्रोते उभे राहत होते. मंगलाबाईच्या स्मरणार्थ एका मिनिटाची शांतता पाळली जात होती. संध्याकाळपर्यंत शाळेत थांबली. पण नंतर मात्र दमल्याचं निमित्त सांगून घरी निघून गेली.

रात्री पुष्कळ वेळ ती आईजवळ नुसतीच पडून राहिली आणि सकाळी उठल्या उठल्या तिला आपले घरी जायचे वेध लागले. चांगली चार-पाच दिवसाच्या माहेरपणाला आलेली आपली लेक दुसऱ्या दिवसांपासून घरी परत जाण्याचा मंत्र का जपायला लागली हे तिच्या आईला कळना.

“मंगलाबाईचं फारच लावून घेतलसं हो तू. मला वाटलं नव्हती कधी”

“तसं नाही गं.”

“मग कसं ?” “असं या सगळ्या गोष्टी केव्हा कशा घडणार हे आधीच ठरलेलं असतं फक्त आपल्याला माहित नसतं.”

“आपल्याला म्हणजे तुझ्या - माझ्यासारख्यांना भविष्य जाणणाऱ्याची गोष्ट वेगळी.”

आपल्या माहेरहून परत येत असताना, दोन एस. टी. ची जोरदार टक्कर झाली. ती ज्या एस. टी. मध्ये होती त्या एस. टी. तील अनेक जखमी झाले होते. तिला सुदैवाने किरकोळ मुक्या माराव्यतिरिक्त फारशी इजा झालेली नव्हती. घरी आल्यावर हे सर्वांना सांगतानासुद्धा तिचा अंग थरथरत राहिलं. मनोरमाला लखकन काहीतरी जाणवल्यासारखं वाटलं. पण मनातले ते वाक्य काही काढता येईना. ‘सन्मान मिळेल पण ते बघायला महत्वाची व्यक्ती नसेल.’ ही महत्वाची व्यक्ती खुद्द आपण तर नाही ना ? बाकी लेखनाच्या संदर्भात लेखका इतकं महत्वाचं दुसरं कोण असू शकतं ? अपघातात हातपाय गमावलं असतं तर कायमचं अपंगत्व ? .. की जगण्याला आराम.. या कल्पनेने तिचा थरकाप उडाला. अजून आपल्या घराला आपली जरूर आहे. याची तिला जाणीव झाली.

□□□

दांडी यात्रा : एक चिंतन

कु. दिपाली चौगले

बी.ए. भाग-१

१२ फेब्रुवारी २००५ दांडीयात्रेला पंचाहत्तर वर्षे पूर्ण झाली. सोनिया गांधीनी भव्य मिरवणूक काढून ती साजरी केली आणि मनाने गांधी विचारांची पकड घेतली. गांधींचे विचार पुन्हा एकदा समाजाने पडताळून पहावेत असं वाटायला लागलं. आजच्या समाजाची ती गरज आहे असे वाटते. गांधीजींचे विचार म्हणजे एकेक जीवनमुल्य आहे. या मुल्यांची आज गरज आहे. या जीवनमुल्यांचा रोजच्या जीवनात आपण कितीजण उपयोग करतो हा संशोधनाचाच भाग आहे. जो-तो उठतो आणि फक्त भाषणबाजी करतो. चांगल वागण - बोलणं ही जबाबदारी जणू दुसऱ्याचीच. कर्ते - सुधारक कमी आणि बोलके सुधारक जास्त अशी आज सामाजिक परिस्थिती आहे. म्हणून प्रत्येकाने आत्मपरिक्षण करणे आज गरजेचे आहे.

हिमालयाच्या उंचीपेक्षाही भव्य कार्य उंची असणाऱ्या, त्यागी संत महंतांच्या पवित्र कर्मनि नटलेल्या या महाराष्ट्राच्या मंगल भूमीत सत्याच्या स्वच्छ आणि दिव्य प्रकाशात निष्काम भावनेनं लोकांच्यासाठी राबताना दिवसा झाडूच्या सहाय्याने रस्ते आणि गटारी साफ करून तर रात्री कीर्तन, प्रवचनाच्या माध्यमातून लोकांच्या डोक्यातली घाण साफ करणाऱ्या संत महात्म्यांचे आज महाराष्ट्राच्या चौकाचौकातून पुतळे उभे राहिले. पण आज मावळत्या सूर्याला साक्षी ठेवून मदिरा आणि मदिराक्षीच्या सहवासात धुंद होऊन गटारात लोळत पडणाऱ्या आधुनिक भोंदू

महंतांच्या परंपरा महाराष्ट्रात जन्माला आली आहे. वृत्तपत्राच्या पानापानावर बातम्या येतात आणि आपण चवीने त्या वाचतो. दारु पिणाऱ्या, स्त्रीयांकडे वार्डेट दृष्टीने पाहणाऱ्या, त्यांच्या मनःस्थितीचा फायदा उठविणाऱ्या आणि आशिर्वाद म्हणून स्त्रीयांच्या अंगाला स्पर्श करणाऱ्या, पैसे उकळणाऱ्या संतांनी केलेले महाराष्ट्राचे नैतिक अधःपतन बघितल्यावर संतांनी महाराष्ट्र घटविला काय ? असा प्रश्न पडतो.

आज स्वतःला संत समजणारी मंडळी कीर्तन प्रवचनातून, 'कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन' हे गांधीजींचं तत्वज्ञान सांगतात कर्म करीत रहा फळाची अपेक्षा करू नका पण प्रवचन संपल्यावर बिदागीपोटी हजारो रुपये वसूल केले जातात. आध्यात्मिक ज्ञानाचा मांडलेला बाजार यापेक्षा दुसरा कोणता असू शकेल. संतांनी महाराष्ट्र घडविला, आधुनिक भोंदू मंडळींनी तो बुडविला एवढेच नाहीतर रसातळाला नेऊन पोहोचविला.

१९४७ च्या ऑगस्ट महिन्याच्या १५ तारखेला या देशाला स्वातंत्र्य मिळाले. दिल्लीच्या लाल किल्यावर तिरंगा फडकला गेला. पारतंत्र्याच्या खडकाळ भूगर्भात स्वातंत्र्याचा मोती शोधण्यासाठी देशभक्त, क्रांतीवीरांनी बंदुकीच्या गोळ्या छाताडावर घेतल्या. त्यांची नावे इतिहासालाही ठाऊक नाहीत. अशा क्रांतीवीरांविषयी कवी कुसुमाग्रज म्हणतात,

‘अनामवीरा जिथे जाहला तुझा जीवनांत ।
स्तंभ तिथे ना कुणी बांधीला पेटली न वात ॥
धगधगत्या समरांच्या ज्वाला या देशाकाशी ।
जळावयास्तव संसारातून उठूनिया जाशी ॥

संसाराची राख रांगोळी करुन या देशाला
स्वातंत्र्य मिळाले, पण स्वातंत्र्यानंतर गांधीजीचं स्वप्न
साकार झालं नाही, हीच शोकांतिका आहे.

देशाच्या स्वातंत्र्यानंतर या देशाच स्वतःच
राज्य येईल असे लोकमान्य टिळकांना वाटत होतं, म्हणून
टिळकांनी घोषणा केली की, ‘स्वराज्य माझा जन्मसिद्ध
हक्क आहे आणि तो मी मिळवणारचं !’ टिळकांचे हे
स्वराज्य आम्हाला मिळालं पण गांधीजीना अपेक्षित
असणारे सुराज्य मात्र मिळालं नाही; गांधीजीना वाटत होते
की, या देशात सुराज्य येईल, जनतेच राज्य येईल. पण
गांधीजींच्या या स्वप्नांच्या ठिकच्या उडाल्या. महात्मा
गांधीजींची अपेक्षा स्वातंत्र्याच्या ५७ वर्षांनंतरही पूर्ण झाली
नाही. स्वातंत्र्याचा सुवर्ण महोत्सव आम्ही मोठ्या
थाटमाटात केला. पण देशाची, महाराष्ट्राची, गावाची नव्हे
गल्लीबोळाची म्हणजे आजूबाजूची परिस्थिती पाहिली तर
वाटायला लागते कुठाय स्वातंत्र्य ? या स्वातंत्र्यासाठी
भगतसिंग फासावर गेला होता का ? गांधीजींनी दांडीयात्रा
काढली होती का ? आज अनेक निवडणूका लढविल्या
जातात. नेते निवडून येतात. सामाजिक सुधारणा करणारे
यात फार थोडे, उद्घाटन करणारेच जास्त दिसतात.
त्यांचे मतदार संघ हे त्यांचे विश्व आणि तेथील सुधारणा
ही त्यांची समाजसेवा. गांधीजींची सर्व विश्वसह कुटुंबाची
संकल्पना कोठे आणि हे विश्व कोठे ? समाजसेवा करायची
तर नांव कशाला पाहिजे. जिकडे - तिकडे प्रसिद्धीसाठी
हाव, सत्तेसाठी भांडण हे सर्व कशासाठी ? कुणासाठी ?

शत्रूमुलखात लूट करताना सर्वसामान्य
जनतेच्या कस्पटालाही हात लावू नका म्हणून ठणकावणारे,

कल्याणच्या सुभेदाराच्या सुनेला साडी - चोळी करुन
सुरक्षित परत पाठवणारे शिवराय निराळेच ! शिवरायांनी
असंख्य किल्ले जिंकले तर काही स्वतः बांधले पण कुठेही
हा किल्ला शिवरायांनी बांधला वा घेतला अशी पाटी न
लावणारा म्हणजेच केलेल्या कार्याचे प्रदर्शन न मांडणारा
हा राजा आदर्शचा उत्तम नमुनाच होता. हा आमचा इतिहास.
आजचा पेपर वाचला तर बातमी काय राजहंसगड, भिमगड
किल्ला विकला. आतापर्यंत किल्ला विकतात हे आम्हाला
माहितच नव्हतं. किल्ले देशाचे संरक्षण करतात एवढेच
माहिती. गम्मतच वाटली वाचून.

शिक्षणाने माणूस समृद्ध होतो. जीवनाला सामोरे
जाताना जीवनाविषयीची श्रद्धा आणि जीवनमुल्याची
बांधिलकी कळायला हवी. ज्ञानापासून विज्ञानापर्यंतची झेप
घेताना माणसाचं अज्ञानच खऱ्या अर्थाने सुक्ष्म आणि
चिकित्सक बनत असतं. जगातलं तत्वज्ञान समजून
घेणाऱ्या आणि देण्याच्या दृष्टीने जी शिक्षणप्रक्रिया रुजवली
गेली त्यापेक्षाही अधिक चांगल तत्वज्ञान आपल्या
अवतीभोवती पसरलेली असत. अत्यंत चांगल्या आचार
विचारांचा पाठ हा खरं तर शिक्षणानच निर्माण केलेला
असतो. शिक्षण ‘मी’ पणाची, अहंकार विसरून ‘आम्ही’
पणाची भावना रुजवते. आज लोकांचं वाचनच बंद झालयं.
वाचनाने जीवन संपन्न तर घडतेच शिवाय स्वतःला
आदर्शवत जीवन जगता येणे, जिज्ञासा, आकलनाची वृत्ती
चिकित्सकता, ज्ञानाची खोली हे घटक शिक्षणाशी निगडित
आहेत. समाजातील प्रत्येक घटकाला श्रमाची किंमतही
कळायला हवी. कामाशिवाय आणि घामाशिवाय मिळणारा
दाम, यामुळे त्याची कुठलीच किंमत न राहता तरुण
व्यवसनाधीन होताना दिसतो. मिळेल ते काम करण्याची
तयारी हवी. पदव्यांची भंडोळी घेऊन उचभु नोकरीची स्वप्ने
बाळगण्याची इच्छा असलेला युवक हा मागासच म्हणावे
वाटते.

कमला
१९९५-१९९६

कमला
२००४-२००५

शिक्षणाने आमच्यातला माणूस संपला. बेडगी संस्कार आले. घराच घरपण संपलं. शिक्षण घेऊन विद्यार्थी परदेशात जाऊ लागले आहेत. परदेशी वस्त्राची होळी करणारे गांधीजी कुठे आणि स्वतःच्या घरालाच विसरलेले आपण कुठे ?

“घरट्यातून ते पिलू उडावे घेऊन दिव्य शक्ती
आकाशात पंख असावे परी उंबऱ्यावरी भक्ती.”

यासाठी शुद्ध आणि सात्विक शिक्षणप्रणाली आज गरजेची आहे. सर्वगुणसंपन्न माणूस बनणे आणि इतरांना तसे बनविणे हीच शिक्षणाची गुरुकिल्ली आहे. आमच्यापुढे आदर्श नाहीत असे म्हणणाऱ्या तरुण पिढीला आदर्श निर्माण करायला लावण्याची ताकद याच शिक्षणात आणि त्यातील संस्कारात आहे. संस्कारशील शिक्षणाची ज्ञानगंगा तरुणासमोर आली म्हणजे श्रमाचे मुल्य,

विकासात्मक कार्य, राष्ट्रीय एकात्मता, कामातले कौशल्य, विश्वासपूर्वकता आणि व्यक्तिमत्त्वाबरोबरच समाजपरिवर्तनाचे नवे रूप या सर्व गोष्टीतून एक आदर्श माणूस निर्माण होईल. डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन आणि राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांना अपेक्षित असणारी शिक्षणव्यवस्था सामान्य माणसाच्या जनी - मनी रुजेल आणि खरीखुरी ज्ञानाची, संस्काराची, संस्कृतीची, श्रमाची आणि शिक्षणाची पूजा असेल. या सर्व गोष्टीसाठी गांधींच्या चरित्राचा पुन्हा एकदा नव्याने अभ्यास करण्याची गरज आहे असे वाटते. अजूनही वेळ गेलेली नाही. नव्या दमाची तरुण पिढी गांधींच्या आदर्शाचा विचार करेल आणि देशाचं सुराज्य होईल आणि म्हणूनच पुन्हा एकदा नव्याने दांडी यात्रे चिंतन करणे गरजेचे आहे.

□□□

सुविचार संग्रह

- ❖ हाताची पाचच बोटे हजारो कामे करतात कारण त्यांच्यात ऐक्य असते. - कुसुमाग्रज
- ❖ विजय त्याचाच होतो जो विजयासाठी साहस करतो. - म. जोतिबा फुले
- ❖ धावत्या पाण्याला नेहमीच अचूक मार्ग सापडतो - साने गुरुजी
- ❖ भूतकाळासाठी रडण्यापेक्षा वर्तमानकाळाशी लढा व भविष्याच्या शिखरावर चढा त्यातच खरा पराक्रम आहे.
- अॅरिस्टॉटल
- ❖ तिरस्कारामुळे झालेली जखम ही स्मितामुळे भरून निघते - शेक्सपीअर
- ❖ वेळ गमावणे म्हणजे जीवनातील सुवर्णसंधी गमावणे होय. - यदुनाथ थपे
- ❖ शौर्यपूर्ण कामगिरीचा दाखला म्हणजे किर्ती होय - सॉक्रेटिस
- ❖ माणूस हा आपल्या भाग्याचा शिल्पकार असतो.
- ❖ अहंकार आणि लोभ हे माणसाच्या दुःखाचे सर्वात मोठे कारण आहे.
- ❖ अशा हीच जीवनाची सर्वात मोठी शक्ती आहे.

संग्राहक : कु. एंजल नेल्सन

बी.ए. भाग-२

ओळख अस्त्रांची : हायड्रोजन बाँब

कु. एंजल नेल्सन
बी.ए. भाग-२

हायड्रोजन बाँबचा स्फोट घडवून आणण्यासाठी जवळजवळ १ कोटी ५० लाख अंश सेल्सिअस इतक्या प्रचंड तापमानाची गरज असते. एवढे तापमान निर्माण करण्यासाठी एम्प्लोजन पद्धतीचा अणुस्फोट प्रथम घडवून आणतात. त्या स्फोटात निर्माण होणारे न्यूट्रॉन मध्यभागी असणाऱ्या लिथियम -६ ड्युटेराईड या संयुगावर आदळतात. त्यामध्ये लिथियम -६ चे विघटन होऊन ट्रिशियम व हेलियम या मुलकांचे रेणू मुक्त होतात. एक ट्रिशियम व एक ड्युटेरियम, दोन ट्रिशियम आणि दोन ड्युटेरियमच्या केंद्रांचे मग एकत्रीकरण करून हेलियमचे रेणू तयार होतात. या सर्व प्रक्रिया घडत असताना काही वस्तुमानाचे ऊर्जेत रूपांतर होते व आर्नस्टाईनच्या सुत्रामागे $E = mc^2$ एवढी प्रचंड ऊर्जा निर्माण होते ही ऊर्जा म्हणजेच हायड्रोजन बाँबचा स्फोट.

अणुबाँबपेक्षा कित्येक पटींनी हायड्रोजन बाँबची संहारक ताकद आहे. यावरून अणुबाँबच्या व हायड्रोजन बाँबच्या प्रचंड ताकदीची साधारण कल्पना येऊ शकेल. जागतिक शांतता यामुळे किती धोक्यात येऊ शकेल याची कल्पना येईल. म्हणून युनो या आंतरराष्ट्रीय संस्थेने सी.टी.बी.टी. व एन.पी.टी. यांसारख्या करारावर चर्चा सुरु केली. परंतु अण्वस्त्रसंपन्न जी पाच राष्ट्रे आहेत, त्यांना झुकते माप देणाऱ्या या करारांचे सध्याचे स्वरूप भारताने मान्य केले नाही. तात्विक स्वरूपाच्या या मुद्द्यांवर प्रगत राष्ट्रांना चर्चा घडवून आणावयाची नाही, कारण त्यामुळे ते अडचणीत येतील.

आण्विक अस्त्रांबरोबरच जागतिक शांतता धोक्यात आणणारी अस्त्रे म्हणजे जैविक आणि रासायनिक अस्त्रे. आता आपण जैविक अस्त्रांसंबंधी अधिक माहिती घेऊ या. साथीच्या रोगाची सर्वांनाच कल्पना असते. विशेषतः पावसाळ्यात कावीळ, विषमज्वर आणि पटकी या रोगांचे नाव नेहमी कानावर पडते. या रोगांचे मुळ कारण म्हणजे विशिष्ट प्रकारचे विषाणू किंवा जिवाणू कावीळ हा विषाणूमुळे, तर इतर दोन रोग हे जिवाणूमुळे होतात. या रोगांचे रोगजंतू जर प्रयोगशाळेत मोठ्या प्रमाणावर वाढवून त्यांचा बाँब बनविला आणि दाट लोकवस्तीच्या भागातील पाण्याच्या साठ्यात जर त्याचा स्फोट घडवून आणला तर काय अनर्थ होईल, याची आपण कल्पना करू शकतो.

यालाच जैविक युद्ध म्हणता येईल. जैविक युद्धामध्ये फक्त प्राणहानी होते, मालमत्तेची हानी होत नाही एवढीच काय ती या युद्धाची जमेची बाजू.

मनुस्मृतीच्या सातव्या भागात मनूने राजांसाठी युद्धाचे नियम घालून दिले आहेत ते आजच्या परिस्थितीत किती महत्त्वाची आहेत हे पाहणे योग्य ठरेल. एका खंडातील ९० वा श्लोक सांगतो, 'राजा जेव्हा युद्धात लढत असेल, त्यावेळी त्याने विषप्रयोग, अग्नीकाटे, जिवाणू या अस्त्रांचा वापर शत्रूच्या विरुद्ध अजिबात करू नये.' राजावर विषप्रयोग होऊ नये, यासाठीही मनु दक्ष आहे. तो लिहितो, 'अतिशय विश्वासू आणि निष्ठावान सेवकांनी तयार केलेले अन्न राजाने ठराविक वेळीच खावे. स्त्री - सेविकांबाबत राजाने अधिक सावध राहावे, कारण त्यांत विषकन्या असण्याच संभव असतो. तसेच राजाने आपल्या शय्येबाबत, वाहनासंबंधी आणि स्नानकक्षसंबंधात विशेष सावधगिरी बाळगली पाहिजे. यावरून जैविक आणि

रासायनिक शस्त्रासंबंधी व त्यांच्या संभावित वापरासंबंधी मनुला खात्री होती, असेच म्हणता येईल.

मध्ययुगातील जर्मन सैनिकांनाही एक शपथ घ्यावी लागे. त्या शपथचे शब्द असे आहेत, 'युद्धामध्ये मी कसल्याही विषाचा उपयोग कुणाशीही लढताना करणार नाही. असा वापर केला, तर मी माणूस म्हणवून घेण्यास पात्र ठरणार नाही. अशा प्रकारचा वापर जर मी केला, तर तो सैनिकी बाण्याचाही अपमान ठरेल.' यावरून त्या काळातही या युद्धप्रकारांबद्दल लोकांना माहिती होती आणि अशा प्रकारांचा युद्धात वापर होऊ नये, अशी कळकळही होती हे सिद्ध होते. अर्थात, त्याच जर्मनीमध्ये नंतर एक हिटलर निर्माण झाला आणि त्या प्रतिबंधित अस्त्रांचा मुक्त वापर त्याने लाखो ज्यूंची कत्तल घडवून आणण्यासाठी करून माणुसकीला तर काळिमा फासलाच; शिवाय स्वतःचा भेकडपणाच पुनः पुन्हा सिद्ध केला.

स्वागताच्या प्रथा

भारतीय	- हात जोडतात
एक्सीमो	- केस ओढतात
आफ्रिका	- कंबर हलवतात
फिलीपाईन्स	- डोक्यावर हात ठेवतात
रशिया	- उजवा हात वर करतात
सायल	- नाकाला नाक लावतात
मलाया	- उड्या मारतात
चीनी	- कमरेपासून वाकतात
जपानी	- हाताची पप्पी घेतात
कांगो	- एकमेकांभोवती प्रदक्षिणा घालतात

संग्राहक : कु. नेल्सन एंजल
बी.ए. भाग-२

जीवनाच्या सुविचारांचे गणित

मैत्रीतून कपट वजा करा.
भाव आणि शील यांची बेरीज करा.
सुस्वभावाला प्रेमाने गुणा.
देहकष्टाला मनोरंजनाने भागा.
परनिंदेचा लघुत्तम काढा.
सद्गुणांचा वर्ग करा.
आयुष्याचे घनफळ तयार करा.
हेच गणित जीवनाच्या सुविचारांचे.

संग्राहक : कु. नेल्सन एंजल
बी.ए. भाग-२

दिपस्तंभाची कहानी

कु. सुप्रिया पाकले

बी.ए. भाग-२

पानगळ ऋतु अधःरमय असतो,
असे ही नाही
तसेच हा ऋतु प्रसन्न आणि प्रकाशमय असतो,
असे ही नाही.

हा तर त्या ऋतुकडे बघण्याचा
आपला आपला दृष्टिकोन असतो.

जीवन हा एक ऋतु आहे जो कधी बहरतो तर कधी पानगळ होतो. पण कधीना कधी उदयाचा वसंतच असतो. मी आज तुम्हाला सांगत आहे कदाचित आपण सध्या विसरलेल्या एका दिपस्तंभाची कहानी !

खेळाडू म्हंटलं की आपल्या समोर उभे राहतात. असंख्य नामांकित खेळाडू जशी आपली लाडकी सानिया मिर्झा, सचिन तेंडुलकर, कपिल देव, अंजु बांबी जॉर्ज, सेहवाग, राहुल द्रविड, रोनाल्डो ... इ. अशा असंख्य खेळाडूंना आज आपण पाहतो. त्यांचा खेळ आपणास मनापासून आवडतो. पण जेव्हा हेच खेळाडू आपल्या खेळात विशेष असं कौशल्य दाखवत नाहीत तेव्हा त्यांच्याविषयी आपल्या सर्वांच्याच मनात थोडा का होईना तिरस्कार निर्माण होतोच. पण हा तिरस्कार का निर्माण व्हावा बरं ?

अपयश हिच यशाची पहिली पायरी !

असं आपल्याला पहिल्याच पायरीला शिकवलं

जात. मग यांना एकदा अपयश आलं तर काय झालं ? मला हे मान्य आहे की आज आपले खेळाडू जगाच्या पाठीमागे पडत आहेत. जसं या ऑलिम्पिकच उदाहरण २००४ च्या ऑलिम्पिक स्पर्धेत भारताचं नेतृत्व किती जणांनी केलं पण यश कोणालाच नाही. का आज आपले खेळाडू मागे पडत आहेत ? त्याच्याच काही चुका आहेत की आपल्यात ? या जगात असंख्य देश आहेत. अगदी भारतापेक्षा ही अविकसनशिल, अविकसीत देश या जगात आहेत पण खेळाच्या बाबतीत म्हंटलं तर आज त्याच्याकडेचं आपल्यापेक्षा जास्त सुवर्ण पदक आहेत. मग हे असं का बरं असेल .... असेच अनेक प्रश्न जेव्हा माझ्यासमोर उभे राहतात. तेव्हा मला आठवते एका दिपस्तंभाची कहानी आणि तिची जिद्द !

या पार्श्वभूमीवर माझ्यासमोर येते ती अपंग... अधु पायाची विल्मा रुडाल्फ ..... तिची जिद्द, भक्कमता, पराकोटीची परिश्रम आणि चिकाटी. आपली ही एक पृथ्वी त्यावर हे निर्माण झालेलं जग, त्याच्यावर वसलेले असंख्य देश, त्याच्यात असलेले असंख्य राज्य ... जिल्हे .... शहरे .... आणि तिथे वसलेली असंख्य माणसे व तो गोंगाट व त्यातच एक होती ही अपंग चिमुडी पोर विल्मा रुडाल्फ.

विल्मा रुडाल्फ ही एका हमालाची पोरगी. त्यामुळे निश्चितच दारिद्र्याच्या रेषाआड आलेली.

परिस्थिती ही तशीच अगदी कोंदटलेली व गजबजलेली. त्यावर आणखी निर्संगान तिच्यावर विरझन घातलं होतं. ते म्हणजे वयाच्या ४ थ्या वर्षीच तिला पोलिओने भयान व न संपणाऱ्या अमावस्या रात्रीत नेऊन सोडले होते. ती जन्मापासून कांजिण्या, ताप, निमोनिया अशा आजाराने ग्रासली होती. पोलिओच्या एका झटक्याने तिचा डावा पाय लुळा झाला होता. अनेक डॉक्टरांनी तिच्या चालण्याचीच नव्हे तर ती कधीच जमीनीवर पाय टेकणार नाही अशी शाश्वती दिली होती.

पण कोणा एके काळी आपल्या पोराच्या पुतळ्याचे अनावरण करताना नेपोलियनच्या आंधळ्या आईने, 'आज पॅरिसमध्ये प्रकाश पसरलाय.' म्हणत ताठ कणा दाखवला होता आणि तिचीच वंशज जणु विल्माची आई. ती एक अतिशय सिद्धी व महत्वकांक्षी स्त्री ! कदाचित आपल्या पोटच्या गोळ्याबद्दल एवढा आत्मविश्वास बाळगणारी ती पहिलीच स्त्री असावी. एके दिवशी वासुदेवाप्रमाणेच तिने आपल्या पोरीला ब्लॅकट मध्ये गुंडाळले आणि जवळच्याच दवाखान्यात नेले. असे ती प्रत्येक आठवडे करू लागली. अहो ! म्हणता म्हणता ही पायपीट दोन वर्षांची झाली आणि विल्माच्या अमावस्या रात्रीत एक सुर्यकिरण डोकावला. एका जिद्दी आईने आपल्या लुळ्या पोरीच्या डोळ्यात सुर्यकिरणे भरली. मग एका जिद्दी आईची ही चिमुरडी पोर अशी सहजासहजी कशी मोडून पडेल बरं ?

दुर्दम्य आशावाद जपत तिने तिला धिर दिला. दोन वर्ष सतत उपचार हे सुरुच होते. पण एक महत्वकांक्षी आई कधी गप्प बसेल ? तिने विल्माला दररोज न चुकता अगदी सकाळ संध्याकाळ मसाज करायला सुरुवात केली आणि हळूहळू त्यांचा गुण ही दिसू लागला. विल्माचा पाय सरळ होऊ लागला. तिची आई एवढ्यावरच थांबली नाही तर तिने लगेच इवल्याशा पोरीच्या जिद्दीला गरुडाचे पंख

बांधले आणि हा ! हा ! म्हणता तिने आकाशात झेप घ्यायला ही शिकवले. तिने विल्माच्या पायाला डॉक्टराच्या मदतीने सळ्या बांधून तिला चालायला शिकवले. या इवल्याशा पोरीला तिने आपल्या डोळ्याची शपथ घातली. आपल्या अपंग मुलीला सतत जागत ठेवल.

उषःकाल होता होता काळरात्र झाली पण याच काळरात्रीच्या मागे उद्याचा उषःकाल आहे, असं म्हणत ती पदर खोचून विल्मापुढे आत्मविश्वासाचा दिप घेऊन उभी राहिली. जसं वासुदेवाने यमुना नदीचा किनारा भर मध्यप्रहरी उलटून उभ्या जगावर राज्य करणाऱ्या कृष्णाला नेले होते. तेव्हा जी वासुदेवाची अवस्था होती अगदी तशीच अवस्था विल्माच्या आईची होती.

चार वर्षांची विल्मा म्हणता- म्हणता बास्केट बॉल खेळू लागली. तिच्या पायाने गतीचा मंत्र पकडला. ती मग एकदा आपल्या आईला म्हणाली, 'मला पोलिओ असला तरी काय झाले ? माझ्यासमोर वसंत ऋतु आणि पानगळ ऋतु याची किंमत शुन्यच ! मी एक गतिमानी आहे. मी तर जगातील सर्वात वेगवान स्त्री बनेन.'

हळूहळू पाय टेकणारी विल्मा रुडाल्फ आता धावू लागली होती. पहिल्या शर्यतीत जेव्हा तिने भाग घेतला होता तेव्हा ती खुप मागे पडली. पण शेवटी एका जिद्दी आईची पोर ? तिचे कष्ट, जिद्द, आत्मविश्वास, महत्वकांक्षा, चिकाटी सर्व काही फळाला आले आणि विल्मा जस जशी मोठी झाली तसं तशी तिने आपल्या पंखात वेग भरला. हा वेग कधीच न थांबणारा होता.

आणि अखेरीस १९६० च्या ऑलंपिक स्पर्धेत ती उतरली. एके काळची लुळी, पोलिओग्रस्त ही पोर एक उर्जा प्रवाह होती. ऑलीम्पिक स्पर्धा म्हणजे महान खेळाडूंचे साम्राज्य ! सगळे सर्वोत्तमातील सर्वोत्तम आणि त्यात ही विल्मा रुडाल्फ. तिच्या विरुद्ध होती कधीही न हारलेली,

धडधाकट, जगजेत्ती जुटा हेनी. एके काळची पांगळी पोर एकीकडे आणि दुसरीकडे कधी ही हार शब्द न ऐकणारी जुटा हेनी म्हणजे दुसरे महायुद्धच.

१९६५ च्या ऑलंपिक मध्ये दोघीत पहिले महायुद्ध पेटले. ते म्हणजे १०० मीटर शर्यतीत आणि थोड्याच मिनिटात एक घोर आश्चर्य म्हणजे एके काळच्या पांगळ्या पोरीने त्यात सुवर्ण पदक पटकावले. थोड्याच कालावधीनंतर तिचं दुसरं महायुद्ध झालं ते २०० मीटर शर्यतीत आणि अहो ! त्यात पण या पोरीनं जिटा हेनीला पराभुत केलं आणि आपल्या डोक्यावर मानाचा तुरा रोवला. पण विल्माचा खरा कस लागला तो ४०० मीटर रिलेमध्ये आणि त्यात ही तिची प्रतिस्पर्धी होती जिटा हेनीच. त्या चवताळलेल्या आणि अपयशाची कडवट चव चाखलेल्या जिटा हेनीला ती पुन्हा सामोरी जाणार होती. शेवटच्या टप्यात जेव्हा रिलेचे बॅटन विल्माच्या हातात आले तेव्हा जिटा गतीने धावत सुटली होती तर विल्माच्या समोर एक

दुर्दैव आले होते. विल्माचे बॅटन न कळतपणे सुटले होते पण ते तिने लगेचच सावरुन ती तिच्या द्विगतीने धावू लागली आणि पुन्हा एकदा तीने जिटा हेनीला पराभुत केले आणि नुसते पराभुतच नाही केले तर तिने जागतीक गतीचा विक्रम करुन दाखवला व ती जगातील सर्वात वेगवान धावपटू बनली. अशा तऱ्हेने तीन सुवर्णपदक घेऊन तिने सारे गगन हातावर घेतले. एका आईची शपथ पूर्ण केली आणि त्यावेळी विल्माकडे होते फक्त बोनापार्टचे ते गीत... एक झाड, एक फांदी, एक पक्षी, एक डोळा आणि जिद्दी व भरभक्कम विल्मा रुडाल्फ !

अशा या दिपस्तंभाची कहानी प्रत्येक खेळाडूमध्ये भरण्याची आज आवश्यकता आहे. तरच आपण आपल्या खेळातील पानगळ ऋतुमध्ये वसंत ऋतु आणु शकणार.

चारोळी - आरोळी

इंद्रधनुष्यातील रंगाप्रमाणे
माझं जीवन सुंदर असावं
इंद्रधनुष्याप्रमाणं मात्र ते
क्षणभंगुर नसावं

- मेघा वाडकर बी.ए. भाग-१

काळा कळप केसांना, भुरा रंग भुवयांना,
गुलाबी रुज गालाला, लाल कांडी ओठाला,
नेल पॉलिश बोटाला, कळेना,
ही बाई आहे की रंगाचा कारखाना.

- तेजश्री पाटील बी.कॉम. भाग-२

नजरेनंही सांगता यावं,
ही खरी रीत असावी.

अबोल राहून सारं कळावं,
हीच खरी प्रित असावी.

प्रत्येक वेळेला वाटतं,
की तु माझ्या जवळ आहेस.

तुला का कळू नये,
की तू माझ्या हृदयात आहेस.

प्रेमाची व्याख्या खुप जण करतात,
पण प्रेम करणाऱ्यालाच,
खरी ती माहित नसते.

- सुप्रिया पाकले बी.ए. भाग-२

त्सुनामी : एक निसर्गाचि कोडे

कु. मनिषा प्रमोद मोटे

बी.ए. भाग-१

त्सुनामी हा जपानी शब्द आता शास्त्रीय परिभाषेचा एक भाग बनला आहे. जपानी भाषेत सुनामीचा अर्थ बंदरात आलेली जोरदार लाट किंवा बंदर उद्धस्त करणारी लाट. ज्या देशाला किनारी आहे त्या देशाला आज ना उद्या त्सुनामीचा तडाखा बसणार हे भूशास्त्रात गृहीत धरतात. याचं साधं आणि सरळ कारण म्हणजे भूकवच अस्थिर आहे. पृथ्वीवर भूकंप आणि भूकंपप्रणीत इतर नैसर्गिक संकटांची सतत टांगती तलवार डोक्यावर असलेला जपानसारखा दुसरा देश नाही. हे भूकंप जसे जमिनीवर घडतात तसेच ते सागरतळीही घडतात. या सर्वच भूकंपांनी सारखंच नुकसान होतं असंही नाही. अगदी सागरतळी घडलेल्या प्रत्येक भूकंपामुळं त्सुनामी निर्माण होईलच असंही नाही. याचं कारण भूकंपाच्या प्रकारावर सुनामी अवलंबून असते.

सुनामी निर्माण व्हायला आणखी एक कारण असतं पण ते भूकंपाएवढे आपल्याला महत्वाचं आणि जवळचं वाटत नाही. त्सुनामी निर्माण होण्याची शक्यता दर दोन लक्ष वर्षांनी एकदा असते असं संख्याशास्त्रीय अनुमान सांगतं. त्याची आपण अगदी थोडक्यात माहिती घेऊन मग भूकंप आणि त्सुनामीकडे वळूया. पृथ्वीचा ७० टक्के भाग पाण्याने व्यापलेला आहे. त्यामुळे उल्का पृथ्वीवर आपटते तेव्हा ती जमिनीपेक्षा पाण्यात पडण्याची जास्त शक्यता असते. अशी एखादी उल्का सागरात

आदळली तर तिच्या आकारावर अवलंबून ती सागराचं पाणी उसळवू शकते. साधारणपणे २०० मीटर व्यासाची उल्का हिंदी महासागरात आदळली तर २६ डिसेंबरची सुनामी पोरखेळ वाटावी अशी लाट उसळेल आणि तिचं होणारं नुकसान महाभयंकर असेल. अशा महाप्रलयांचे पुरावे प्राचीन खडकांनी आपल्यासाठी जपून ठेवलेले आहेत पण सध्या आपण या प्रकारच्या आघाताचा विचार करायचं कारण नाही, पण ही एक शक्यता लक्षात ठेवायला हवी.

भूकंप का होतात याची काही कारणं सर्वज्ञात आहेत. त्यातलं एक कारण म्हणजे शिलारस भूगर्भातून वर यायचा प्रयत्न करत असतो तेव्हा भूकवचातील प्रस्तर त्याला सहज वर येऊ देत नाहीत त्यावेळी तो ज्या दुशा मारतो त्यामुळे भूकंप होतात. सध्या पृथ्वीवर जे जागृत ज्वालामुखी आहेत त्यांच्या परिसरात असे भूकंप जाणवतात. तसेच एखादा सुप्त ज्वालामुखी जागृत होण्यापूर्वी त्याच्या परिसरात असे भूकंप जाणवतात. हे जमिनीवर घडतं तोपर्यंत फारसा फरक पडत नाही. एखाद्या ज्वालामुखीचा सागरात उद्रेक होतो त्यावेळी सागरातल्या पाण्यावर खालून दाब वाढतो. ज्वालामुखीतून बाहेर पडणाऱ्या लाव्हारसामुळेही पाणी ढकललं जातं आणि त्सुनामी निर्माण होते. १९८३ मध्ये ज्वालामुखीच्या उद्रेकात क्राकाटोआ हे बेटच्या बेट नष्ट झालं यामुळे निर्माण झालेल्या विवरात पाणी शिरलं ते तितक्याच वेगान बाहेर

ढकललं गेलं आणि निर्माण झालेल्या त्सुनामीत ३६ हजार माणसे वाहन गेली.

ज्वालामुखीशी संबंध नसलेले भूकंप असे जमिनीवर होतात तसेच ते सागरातही होतात याला कारण भूकवचाची रचना. पृथ्वीचं कवच अखंड नाही तर ते तुकड्या तुकड्यांचं बनलेलं आहे. याला शास्त्रीय भाषेत 'भूतक्ते' असं म्हंटलं जातं. हे भूतक्तेही स्थिर नाहीत. ते सतत सरकत असतात. ते भूगर्भातून एका बाजूनं वर येतात तर दुसऱ्या बाजूस खाली जातात. या भूतक्त्यांच्या सीमा एकमेकांना भिडलेल्या असतात. तिथं खाली जाणारा तक्ता दुसऱ्या तक्त्याला वर उचलतो. याचं एक उदाहरण म्हणजे भारतीय द्वीपकल्पाचा तक्ता तिबेटच्या पठाराच्या खाली सरकतोय. ही हालचाल दरवर्षी दीड ते तीन से.मीं. एवढी असते. या हालचालीस भूगर्भातील घडामोडी कारणीभूत ठरतात असं म्हंटलं जातं पण त्या घडामोडीचं नक्की स्वरूप स्पष्ट झालेलं नाही. हा जो भारतीय द्वीपकल्पाचा तक्ता तिबेटच्या पठाराखाली शिरायचा प्रयत्न करतो त्याला तिबेटच्या पठाराचा तळ विरोध करतो. ते नैसर्गिकच आहे. दोन कठीण वस्तू एकमेकांस ढकलू लागल्या की जे घडणार तेच इथं घडतं. त्या धडकेमुळे तिबेटमधील खडकांवर आणि भारतातील खडकांवर ताण पडत असतो. तो ताण असह्य झाला की जे दगड तुटतात. ज्या पातळीवर म्हणजे त्या दोन खडकराशींच्या स्पर्शरेषेवर किंवा आजच्या संगणकी भाषेत इंटरकेसवर ही घटना घडते तिथे दोन्ही बाजूंचे घडक एकमेकांसापेक्ष सरकतात. काही वेळा ही हालचाल क्षितिजसमांतर असते म्हणजे आडवी असते. काही वेळेस ती तिरकी असते तर काही वेळा ती उभी असते. भूजजवळ १९ व्या शतकाच्या पूर्वार्धात अशी उभी हालचाल घडून जमीन १२ ते १९ फूट वर आली.

ही हालचाल त्या त्या क्षेत्रातील खडकांचं स्वरूप, खडकांचे स्तर कसे आहेत आणि त्यांचे परस्पर संबंध व काठिण्य यावर अवलंबून घडते आणि या

हालचालीचा वेग, घडलेली एकूण हालचाल आणि खडकांचा प्रकार यावर अवलंबून भूकंपाची तीव्रता येते. एका नव्या सिद्धांतानुसार घडणाऱ्या प्रत्येक भूकंपाला पूरक असा दुसरा भूकंप त्यानंतर लगेच काही अंतरावर घडतो. अंटार्क्टिक क्षेत्रात १५ डिसेंबरच्या सुमारास जो ८.५ रिश्वर तीव्रतेचा भूकंप झाला त्याची सहवेदना या इंडोनेशियन भूकंपात प्रकट झाली का, या प्रश्नाच उत्तर आज तरी देता येणार नाही कारण त्यासाठी जो अभ्यास करावा लागतो त्याला बराच काळ लागतो. जेव्हा सागरतळाशी मोठी हालचाल घडते आणि ती उभी हालचाल असते त्यावेळी सागरी पाणी प्रचंड जोरानं वर फेकलं जातं.

२६ डिसेंबरच्या भूकंपात जी हालचाल घडली ती २० ते ४५ मीटर असावी आणि उभी असावी, असा वेगवेगळ्या तज्ञांनी अंदाज व्यक्त केला. प्रत्येक तज्ञाचे आकडे वेगवेगळे असले तरी हालचाल उभी असावं असं प्रत्येकाचं मत पडलं. जेव्हा पाणी वेगानं ढकललं जातं तेव्हा ते जिथं प्राथमिक जोर होता त्याच्या चोहोबाजूंना फैलावतं. या पाण्याच्या लोंढ्याचा वेग प्रचंड असतो. काही वेळा तो ताशी पाचशे ते सातशे कि.मी. पर्यंत पोहोचतो. या लाटांच्या दोन शिखरात काही वेळा दीड-दोनशे किलोमीटरचं अंतर असू शकतं. यांना दीर्घ जललहरी असं म्हंटलं जातं. त्या झपाट्यानं अंतर कापतात. अलास्काजवळ झालेल्या एका भूकंपात निर्माण झालेली लाट अर्धी पृथ्वी ओलांडून दीड दिवसात हवाईपर्यंत पोहोचली होती. यावरून या लाटांच्या वेगाची कल्पना येते. त्सुनामी जेव्हा सागरात असते तेव्हा वाटेतल्या जहाजाला ती जाणवत नाही.

२६ डिसेंबरच्या लाटेस जो भूकंप कारणीभूत झाला तो सुमात्रापासून वायव्येस १५० कि.मी. वर झाली त्यामुळे २० मीटरची हालचाल झाली.

निसर्गाची अनेक गुपिते आपल्याला ज्ञान नाहीत, एवढाच अर्थ त्यातून काढता येतो. □□□

“तेवटं सोडून बोला !”

कु. जयश्री धनपाल परमाणु

बी.कॉम. भाग-३

नियमाने वागणे, सत्याने चालणे, दानधर्म या गोष्टी सार्वजनिक जीवनातून लोप पावतं आहेत. थोडक्यात लोकांना स्वैराचार हवा आहे, मुक्त संचार हवा आहे. पूर्वी तो कितीही विद्वान असला, श्रीमंत असला तरी धर्माचरणाची जाण व भान तो ठेवीत असे.

एकदा गावामध्ये एक ज्येष्ठ मुनी आले. विद्वान होते त्यांना सामाजिक सद्यस्थितीची जाण होती. सामाजिक सुधारणेची कळकळ होती. त्यांचे विविध लोकांशी झालेले संवाद पुढील प्रमाणे : -

“या डॉक्टर ! आपले वय साधारण ४५-५० असेलच. आपण अद्यापही रात्री जेवता काय ? या वयात तरी रात्री न जेवण्याचा नेम घ्या, छोटासा नियम आहे, अवघड नाही.” महाराज सांगते झाले.

डॉक्टर म्हणाले, “त्याचं काय आहे महाराज, व्यवसायामुळे सतत बाहेर जावे लागते. मोठ्या डॉक्टर्स बरोबर फिरावे लागते. कॉन्फरन्स व मिटींगवळी पाट्या व जेवणे रात्रीच असतात. त्यामुळे हा रात्री न जेवण्याचा नियम जमत नाही. शिवाय दवाखाना रात्री दहा वाजता बंद होतो आणि नंतरच जेवावयास मिळते.”

महाराज म्हणाले, “सर्व करून सुद्धा रात्री भोजन न करण्याचेच ठरविले तर ते अशक्य नाही. तर एवढा रात्री भोजन त्यागाचा नियम घेऊन टाका.”

डॉक्टर म्हणाले, “नाही महाराज, आपण जास्त आग्रह करू नका. आणखी काहीही सांगा पण, तेवढे सोडून बोला.”

नंतर एक कारखानदार आले. हे कारखानदार मांसमटन, मद्यप्राशन करतात हे महाराजांना कळाले होते, पण गेली चाळीस वर्षे त्यांची भक्ती महाराजांवर होती. महाराज सांगतील ते करण्याची तयारी होती. कोणत्याही कार्यासाठी महाराज म्हणतील तेवढा पैसा खर्च करित असतं.

महाराज म्हणाले, “शेठजी, आपण मुझ आहात, ज्ञानी आहात, धर्मवान आहात, सामाजिक आदर्श आहात, आपली आमच्यावर नितांत श्रद्धा आहे. पण आपण मद्यप्राशन करता.... हे ऐकल्यापासून आम्ही बैचेन आहोत. दारु अधोगतीला निमित्त ठरेल हे आपण जाणून घ्या. म्हणून आजच आपण मद्यपान सोडण्याचा नियम घ्या.”

शेठजी म्हणाले, “त्याचं काय आहे महाराज, आमच्या कारखान्याचं एवढं मोठं उत्पादन आहे की, माल कसा खपवायचा याचे आम्हाला चोवीस तास टेन्शन असते. ते आम्हाला बैचेन करते. झोप येत नाही. म्हणून आम्ही थोडेसे मद्यपान करतो. शिवाय माल खपवण्यासाठी मोठमोठ्या लोकांना भेटावे लागते. त्यांना पार्टी द्यावी लागते. त्यांना नुसती पाजून चालत नाही तर स्वतःही प्यावीच लागते. स्वतःसाठी नव्हे तर आमच्या धंद्यासाठी दारु प्यावी लागते. महाराज माझा अगदी नाईलाज आहे.”

शेठजी पुढे म्हणाले, "महाराज माझी जी आपणावर निःस्सीम भक्ती आहे, ती जन्मभर राहणार आहे."

महाराज म्हणाले, "शेठजी आपण केलेले दारुचे समर्थन पटण्यासारखे नाही. आपण मद्यपान वर्ज्य हा नियम घेऊन टाका."

शेठजींनी ओळखले की महाराज, हट्टालाच पेटले आहेत व दारु तर सोडावयाची नाही. शेवटी शेठजी म्हणाले, "महाराज क्षमा करा आजपर्यंत मी आपले सर्व काही ऐकले आहे. आपण दानधर्म करावयास सांगा. मंदिर, छात्रालय बांधावयास सांगा पण दारु... "तेवढे सोडून बोला."

गावामध्ये आणखी एक श्रेष्ठी होते. ते फार मोठे धार्मिक प्रस्थ होते. वर्षापूर्वी हेच श्रेष्ठी महाराजांच्या आशीर्वादासाठी आले होते व त्यांनी महाराजांना सांगितले, "महाराज आशीर्वाद द्या. शहरात मी पंचतारांकित हॉटेल काढित आहे."

महाराजांनी प्रेमभराने आशीर्वाद दिला. पंचतारांकित हॉटेल म्हणजे काय ? हे महाराजांना समजले नाही. तिकडे हॉटेलचे ओपनिंग झाले व भरभराट झाली. श्रेष्ठींनी चांगला धंदा केला. दानधर्मही केला.

या खेपेला महाराज त्या गावी आले व त्यांना कळाले की श्रेष्ठींच्या पंचतारांकित हॉटेलमध्ये बिअरबार आणि मांसाहरी जेवण आहे. महाराज बैचन झाले त्यांनी श्रेष्ठींना ताबडतोब बोलावणे केले. सर्व चौकशी केली.

श्रेष्ठींनी सांगितले की, "महाराज हॉटेलशी माझा डायरेक्ट संबंध येत नाही. मी स्वतः कधी तेथे जात नाही. कोंबड्या आणणारा व शिजवणारा महंमदभाई व काऊंटरवर डेव्हीड नावाचा पदवीधर आहे. मी फक्त हिशोब पाहतो. माझा व्र बीअरबार कोंबडीचा संबंध येतोय कोठे ? शिवाय हा निव्वळ धंदा आहे, त्यात वावगं काय ?"

महाराज अवाक झाले. श्रेष्ठी अद्यापही धार्मिक आहेत. रात्री जेवत नाहीत. मद्य-मांस सेवन करित नाहीत. मोठा दानधर्मही करतात. पण हा धंदा परस्परनरी होईना श्रेष्ठींनी का करावा ? हे महाराजांना पटले नाही.

महाराज रागावले व म्हणाले, "श्रेष्ठी, आपण हे काय, चालविलेत. आजपासूनच हा हॉटेल उद्योग बंद करा, शाकाहारी हॉटेल काढा व जरूर पैसे कमवा. आपले समर्थन पटण्यासारखे नाही."

श्रेष्ठी म्हणाले, "महाराज, सर्व मिळून एक कोटी रुपयांची गुंतवणूक झाली आहे. दोनशे लोकांचा संसार यातून भागतो आहे. शिवाय मी एकटाच नसून आणखी चार भागीदार आहेत. धंदा भरभराटीत आहे. मला आता तो धंदा बंद करता येणार नाही आपण आणखी काहीही सांगा मी ते प्राणपणाने करेन पण,

"तेवढे सोडून बोला !"

'तर मंडळी अशी आहे ही आजची संस्कृती, तेवढे सोडून बोला ! म्हणून

"सर्व सोडून बोला मंडळी"

नरकात जा !

दुपारी तीन वाजता घरी परत आलेल्या पतीला त्याच्या पत्नीने वैतागून विचारलं, " काय झालं ? आज इतक्या लवकर घरी आलात ? " पतीने घुश्यातच उत्तर दिलं साहेबांनी माझ्या कामात झाले चुकीबद्दल मला खूप दम दिलं म्हणाले, "जा, नरकात जा." घरी आलो.

नेहाचे शस्त्र

कु. जयश्री धनपाल परमाज

बी.कॉम. भाग-३

ती आपला नवरा नसताना देखील सौभाग्यलंकार म्हणजेच कुंकू आणि मंगळसूत्र घालत होती. बँकेतून घरी येताना समोरून सुशीला काकू येताना दिसल्या. थोडसं नाक मुरडत, एखादा अपशकून झाल्यासारखा चेहरा करत निघून गेल्या. घरी आल्या आल्या छोटी नेहा आईला बिलगून बसली.

‘‘मम्मी, मम्मी आज ना आमच्या शाळेत ‘श्यामची आई’ हा धडा शिकवला. अगदी तूच माझ्यासमोर आलीस, मला सोडून कधी - कधी जायचं नाही.

आशा विषय बदलून नेहाला म्हणाली, ‘अगं, पुरे हं आता, हे बघ तुझ्यासाठी मी खजूर खायला आणलेत, तुला आवडतात ना?’ नेहा खुश होऊन उठली.

एके दिवशी आशा मार्केटला गेली असताना त्यांच्या कॉलेजमधील मोहिते मॅडम भेटल्या. आशाला खुप आनंद झाला. तिच्या कॉलेजमधील आठवणींना उजाळा मिळाला. मॅडमना आग्रहाने घरी घेऊन आली. इकडच्या - तिकडच्या गप्पा झाल्यानंतर मॅडम म्हणाल्या, ‘काय गं आशा इतकी वर्षे एकदाही भेटली नाहीस, माझी आवडती विद्यार्थिनी होतीस ना?’

आशा म्हणाली, ‘मॅडम वेळच मिळत नाही हो.’

म म्हणाल्या, ‘खुप बरं वाटलं बघ तुझं भरलेलं कपाळ, बांगड्या आणि गळ्यात मंगळसुत्र पाहून.’

आशाच्या डोळ्यात टचकन पाणी आलं, ‘मगं तिने आपली कर्मकहानी सांगायला सुरवात केली.’

माझं लग्न झाल्यावर मी खुप आनंदात होते. सर्वांची जबाबदारी व्यवस्थितपणे सांभाळीत होते. नेहा ६ महिन्याची असताना सुधिरचा ॲक्सिडेंट झाला. खूप प्रयत्न करूनही त्याला वाचवता आले नाही. खूप पैसा गेला. आधीच नणंदेच्या लग्नात खुप कर्ज काढलं होतं. त्यामुळे सासरच्या लोकांनी आसरा देण्यास नकार दिला. माहेरच्या माणसांकडूनही पोकळ सहानुभूतीशिवाय काही सहाय्यता मिळाली नाही. तेव्हा स्वतःच्या पायावर उभं राहण्याचा प्रयत्न करावा असं ठरवलं. पण समाजव्यवस्था अशी आहे की सहजासहजी उभं राहू देणार नाही. एका हॉस्पिटलमध्ये छोटीशी नोकरी पाहिली. पण येणाऱ्या - जाणाऱ्यांच्या नजरा स्थिरावत काहींच्या मनातले भाव डोळ्यात दिसायचे. शिवाय बायका देखील बोलायला कमी करायच्या नाहीत. पांढऱ्या पायाची किंवा अपशकूनी म्हणून सहसा कुणी माझ्याशी बोलत नव्हतं.

तेव्हा मनाशी पक्का निर्धार केला आणि एकेदिवशी मंगळसुत्र आणि कुंकू हे शस्त्र म्हणून वापर करायचा ठरवलं.

बाहेर पडताना सौभाग्यलंकार घालून बाहेर पडू लागले. बायकांच्या तिरका नजरा ओळखायची पण

त्यांच्याकडे दुर्लक्षच केलं. पण सासरची माहेरची माणसं मात्र आवर्जून मी केलेला पराक्रम पहायला व सल्ला देण्यास हजर झाली. जेव्हा मी माझी अडचण त्यांना सांगितली तेव्हा सगळ्यांची तोंड बंद झाली.

सध्या बँकेत नोकरी करतेय. माझे कुंकू व मंगळसूत्र पाहून हीच्या पाठीमागे कुणीतरी पाहणारं आहे असं वाटतं हा महत्वाचा भाग आहे. आज नेहा लहान आहे. तिला मी कुठही कमी पडू देणार नाही. पण मी माझ्या स्वतःच्या हिंमतीवर तिला मोठं करीन.

‘‘मॅडम, काय चुकलं माझं ? मी केलं ते योग्य केलं का ?’’

तिचा प्रश्न मॅडमना विचार करण्याजोगा वाटला. आज अशा अनेक बायका आहेत की ज्या कुंकू किंवा

मंगळसूत्र घालणे हे गावंढळपणाचे किंवा पुरुषप्रधान संस्कृतीचा भाग असलेले लक्षण मानतात. पण खरं तर मुली या लग्नाच्या आधी ही कुंकू टिकली लावतच असतात पण लग्नानंतर मात्र घातलेले मंगळसूत्र हेच नवरा गेल्यानंतर काढून टाकायचे ?

जर हे मंगळसूत्र चांगल्या कार्यासाठी वापरले तर त्यात काय गैर आहे ?

आजच्या युगात केवळ स्त्रीमुक्तीच्या घोषणा देवून मंगळसूत्र व कुंकू लावणे बंद करणे कितपत योग्य ? विचार चक्राच्या भोवऱ्यात मॅडम नेहाच्या शस्त्राभोवती फिरत राहिल्या.

हसू नका !

एका हॉटेलात दोघे प्रवासी शिरले व मालकाला म्हणाले, ‘आम्हाला राहण्यास एक खोली हवी आहे.’ मालकाने त्यांना खोली दाखवली तेव्हा एक प्रवासी वैतागून म्हणाला,

‘ही काय खोली आहे ? गोठा आहे.’

दुसरा त्याला शांत करित म्हणाला जाऊ दे रे, आपल्याला रात्र तर काढायलाच हवी. बरं मालक !

भाडं काय तुमच्या या गोठ्याचं ?’

मालक त्या दोघांकडे बघत म्हणाले,

‘एका बैलाला दहा रुपये.’

- सीमा पाटील बी.कॉम. भाग-२

हाताचे ठसे

वकील : ‘‘तू चोरी केली आहेस हे सिद्ध होते. कारण कित्येक वस्तूवर तुझ्या हाताचे ठसे उमटले आहेत.’’

अपराधी : ‘‘हे कसं शक्य आहे वकील साहेब ? चोरी करताना तर मी हातमोजे वापरले होते.

- सुनिता उगळे
बी.कॉम. भाग-२

दिलासा

प्रियकर : प्रिये, अगं माझी नोकरी गेली, मला दिलासा देणारे दोन शब्द बोल गं ?

प्रेयसी : गेट आऊट !

- सीमा पाटील
बी.कॉम. भाग-२

कमला
२००४-२००५

मांढरदेवी यात्रा : एक चिंतन

कु. रेश्मा पाटील

बी. ए. भाग-२

‘भक्तांचा महापूर’ या शब्दात ज्याचं वर्णन करावं लागेल अशा संख्येत भाविक मांढरदेवीचा डोंगर चढू लागतात, कमी रुंदीच्या रस्त्यावरून वहाने मुंगीच्या गतीनं पुढं सरकू लागतात. काही तासातच भाविकांच्या संख्येपुढं डोंगरही अपुरा पडू लागतो. ‘काळूबाईच्या नावानं चांगभलं SSS’ अशा अखंड जयघोषात भक्तांची पावलं मांगिरबाबा मंदिराजवळ पोहचतात. तिथं नारळ फोडण्यात येतो. मिनिटात शेकडो नारळ फुटतात तर दुसरीकडं हजारो बोकडांचे बळी देण्यात येतात. रस्त्याच्या एका बाजूला नारळाचं शुद्ध पाणी वाहतं तर रस्त्याच्या दुसऱ्या बाजूला बोकडांचे मुंडके आणि रक्ताचा सडा पडलेला असतो. पुढे दीपमाळेत तेल ओतण्यासाठी शेकडो हात पुढं सरसावतात. त्यानंतर ओढ लागते ती देवीच्या दर्शनाची ...

वीस, वीस, चाळीस. एकशे पस्तीस, एकशे सत्तर, दोनशे .... न्यूज चॅनेल्सच्या एक्सक्ल्युझिव स्क्रीन मधील मृतांचा आकडा वाढत होता आणि सुनामी लाटांचा थरार ताजा असतानाच मांढरदेवी यात्रेतील दुर्घटनेची भीषणता चार भिंतीच्या आत दुरचित्रवाणी संचासमोर बसलेल्यांना सुन्न करीत होती.

मांढरदेवी वाईपासून सुमारे २२ कि.मी. अंतरावर असणारा शांत डोंगर परंतु प्रजासत्ताकाच्या पूर्वसंध्येला म्हणजेच २५ जानेवारी २००५, मंगळवारी

हा डोंगर चांगलाच पेटला. तत्पूर्वी सुमारे ४००-५०० बळी देवीसमोर गेले होते. घटना नेमकी कशी घडली ? नारळाचे पाणी, तेल, गॅसचा स्फोट की अन्य काही कारणे यामागे आहेत, याची दुसऱ्या दिवशीही दिवसभर केवळ मांढरदेवी परिसरातकाय संपूर्ण महाराष्ट्रभर याची चर्चा होत होती. जेथे मोठ्या संख्येने भाविक जमतात, तेथे नियोजनाअभावी वा ते बिघडल्यामुळे अशा दुर्घटना होत असतातच; पण त्याचे प्रमाण अपवादात्मक असते आणि स्वरूपही एवढे भयानक नसते. मांढरदेवीची दुर्घटना भयावह तर आहेच पण माणसांच्या प्रवृत्तीवरही प्रकाशझोत टाकणारी आहे.

माझ्या मते, या यात्रेला भाविक दरवर्षीच मोठ्या संख्येने जमत असतात. यंदा गर्दी काहीशी अधिक झाली होती इतकेच, पण असा प्रकार यापूर्वी कधी झाला नव्हता. लाखोंच्या संख्येने आलेले भाविक देवीचे दर्शन घेऊन व्यवस्थित परतत असत. लहान सहान अपघाताच्या घटना यात्रेवेळी घडत असतातच पण त्यात काही नवे नाही. तशा या एरवीही घडत असतातच. यात्रेच्यावेळी झालेल्या गर्दीमुळे रेटारेटी होणे, घसरून पडणे असे प्रकार होणार हे ही गृहीत असते. पण नारळाच्या पाण्यामुळे रस्त्यात चिखल होऊन पाय घसरून पडणे, शॉर्ट सर्किटमुळे पसरलेल्या अफवेमुळे गोंधळ होणे आणि

गैरसमजातून माणसे सैरावैरा पळत सुटणे व त्यातून चेंगराचेंगरी होणे ही घटना अत्यंत अनपेक्षित व चक्रावून टाकणारी अशी ठरली.

गर्दीत चेंगराचेंगरी होते तेव्हा त्याची झळ साऱ्या अर्थाने वृद्ध, महिला व मुलांना अधिक प्रमाणात बसत असते. मांडरदेवीलाही हेच झाले. लहान मुलेच या दुर्घटनेत अधिकतर मरण पावली. त्या पाठोपाठ महिलांची संख्या आहे. मुलांना सांभाळण्याची जबाबदारी त्यांच्यावरच असल्यामुळे त्यांना वाचविण्याच्या प्रयत्नात बहुसंख्य महिला तुडविल्या गेल्या. एकदा गोंधळ माजल्यावर जीव वाजविण्यासाठी भयग्रस्त बनलेल्या यात्रेकरुंनी सर्वत्र सैरावैरा पळण्यास सुरवात केली आणि त्यातूनच हे भयनाट्य घडले. बघता बघता मृतदेहांचा खच पडला. यापैकी अनेक मृतदेहांची अद्यापही ओळख पटलेली नाही. साऱ्या महाराष्ट्रातून या ठिकाणी आलेल्या भाविकांना एका दाहक अनुभवातून जावे लागले आणि त्यापैकी काहीजणांना प्राणही गमवावे लागले. काळूबाईच्या या यात्रेला काय म्हणावं काळयात्रा की काळूबाईचा कोप ?

चेंगराचेंगरीनंतर जी जाळपोळ झाली, ती ही अनाकलणीयच म्हणावी लागेल. संतप्त भावीकांनी निरपराध विक्रेत्यांची दुकाने पेटवून काय साधले ? शेकडो दुकाने आगीच्या भक्षस्थानी पडल्यामुळे लाखो रुपयांच्या वस्तूंची क्षणात राख-रांगोळी झाली. परमेश्वराच्या दारात पैसे कमविण्यासाठी आलेल्यांवरच माणसाने असा अन्याय करावा. याला परमेश्वराला काय म्हणावे ?

“देख तेरे संसार की हालत

क्या हो गई भगवान ?

कितना बदल गया इन्सान ।

सुरज न बदला, चाँद न बदला,

ना बदला आसमान,

कितना बदल गया इन्सान !”

चार पैसे कमावण्यासाठी आलेल्या विक्रेत्यांचे स्वार्थी माणसांनी सर्वस्व हिरावून घेतले. यातून त्यांनी कसे सावरावे हा प्रश्न आज आपल्यासमोर आहे, मग साहजीकच त्यांच्यापुढील चिंतेचा प्रश्न बनला असणार. त्यांना पूर्ण नुकसान भरपाई शासन थोडेच देणार आहे ? यात्रेतील चेंगराचेंगरीचा राग अशाप्रकारे व्यक्त करणाऱ्या भाविकांची मानसिकता अशी कशी तयार झाली असेल ? हे ही विचार करायला लावणारे आहे. चेंगराचेंगरी आणि नंतर झालेली जाळपोळ यामागे बाह्यशक्ती असण्याचा संशय केंद्रीय कृषीमंत्री शरद पवार यांनी व्यक्त केला आहे. या दुर्घटनेची न्यायालयीन चौकशी कण्यात येणार असल्याचे मुख्यमंत्री विलासराव देशमुख यांनी जाहीर केले आहे. या चौकशीनंतरच पवार यांनी व्यक्त केलेल्या संशयावर प्रकाश पडू शकेल. या चौकशीत जे काय निष्पन्न व्हायचे ते होईल, पण दरम्यानच्या काळात दुर्घटनाग्रस्तांना शासनातर्फे मदत मिळविण्याची व त्यांचे पुर्नवसन करण्याची प्रक्रिया तातडीने पूर्ण होणे आवश्यक आहे. त्यादृष्टीने शासन कोणती पावले उचलते हे महत्वाचे आहे.

मांडरदेव यात्रेतील या दुर्घटनेचा इतर अनेक अंगांनीही विचार करणे गरजेचे आहे. प्रचंड गर्दीच्या ठिकाणी जाताना वृद्ध, महिला व मुलांनी कितपत धोका पत्करावा हे पहायला हवे. खेड्यातील छोट्या यात्रांना सामुहीकपणे जाण्याचा आणि फिरण्याचा आनंद घेणे वेगळे आणि अडचणीच्या अरुंद वाटेने जाऊन दर्शनाचे पुण्य मिळविण्यासाठी धडपडणे निराळे. यात्रेतील आनंदापेक्षा दर्शनाचा लाभ महत्वाचा मानण्यात काही गैर नाही. हा ज्याच्या त्याच्या भावनेचा प्रश्न आहे, पण बदलत्या परिस्थितीत वाढत चाललेल्या गैरसोयींचा विचारही केला जायला हवा. यात्रेच्या ठिकाणी पिण्याच्या पाण्याची सोय आहे की नाही, इथपासून ते अनेक प्रश्न समोर येत असतात पण भावीक मने या गैरसोयींपेक्षा यात्रा महत्वाची

माणून धार्मीक स्थळी गर्दी करीत असतात. मग तो कुंभमेळा असो, यात्रा वा रथयात्रा असो. नाहीतर नवी तिर्थस्थळे असोत. भावीकांची संख्या दिवसेंदिवस वाढतच आहे. यात्रेच्या ठिकाणी किंवा जातेवेळी वाहन दुर्घटना घडून अनेकांचे प्राण जातात अशावेळी देव मदतीला का येत नाही ? किंवा देवीची कृपादृष्टी असताना अशा दुर्घटना होणारच नाहीत असे गृहीत धरून पुढे वाटचाल सुरु राहत असते. याबाबत प्रबोधन व्हायला हवे. किमानपक्षी आपल्या सुरक्षेची जबाबदारी पार पाडण्याची आपली क्षमता आहे की नाही हे पहायला हवे.

अलीकडे भक्तांची संख्या दिवसेंदिवस वाढू लागली आहे. जत्रा, यात्रा, मेळे, उरूस यामध्ये भाविकांची गर्दी प्रचंड वाढू लागली आहे. एकीकडे विज्ञानाच्या प्रगतीची घोडदौड सुरु असताना दुसरीकडे धार्मीक अंधश्रद्धा वाढत चालल्या आहेत. याबाबत संशोधन आणि आत्मपरिक्षण करण्याची गरज निर्माण झाली आहे. एकीकडे धर्मवाद्यांची संख्या वाढत असताना शासनाने या धर्मस्थळांकडे दुर्लक्ष होत आहे किंवा शासनाने नियंत्रणाचे काम अपुरे पडत आहे. परिस्थिती हाताबाहेर गेली, संकट कोसळले की, शासनाला संकट निवारण व्यवस्थापनासाठी जाग येते. 'आपत्ती आल्याशिवाय संकट निवारण नाही' असा शासकीय यंत्रणेचा समज दिसतो. अन्यथा ज्या ठिकाणी यात्रेसाठी दिड - दोन लाख भाविक जमतात, तेथे कोणतीही आपत्ती येऊ शकते हे गृहीत धरून शासनाने उपाययोजना केली असती. म्हणजेच त्या डोंगरावर जाण्यासाठी एक रस्ता व परत येण्यासाठी एक रस्ता अशी व्यवस्था करायला हवी होती. गर्दी नियंत्रणात ठेवण्याकरिता चोख व्यवस्था व बंदोबस्त ठेवण्याकरिता शासकीय यंत्रणामध्ये कोणताही समन्वय नव्हता.

महाराष्ट्रात काळूबाईच्या यात्रेसारख्या लहान-मोठ्या ५५० यात्रा भरतात. अशा यात्रांतून सहभागी होणारे बहुसंख्य भाविक निरक्षर असतात, तसेच कित्येक

सुशिक्षितही असतात. अपार श्रद्धेपोटी ते या ठिकाणी येतात पण देवाच्या दर्शनासाठी जत्राच भरवावी का लागते ? देवासाठी एखाद्या विशिष्ट वारच कशासाठी हवा ? देव हा तिथे नेहमीच असतो. देवाला कोणतेही मंदिर बंदीस्त करू शकत नाही, पण हे न समजून घेतल्याने अशा दुर्घटना होतात.

जी दुर्घटना मांढरदेवला घडली, तशी तेथे ती पुन्हा घडू नये यासाठी आवश्यक दक्षता घेण्याची जबाबदारी स्थानीक यात्रा समिती व शासनाची आहे. त्यादृष्टीने ज्या सुधारण करणे गरजेचे आहे, त्याबाबत शासनाने दक्ष असायला हवे. कारण दुर्घटना झाली म्हणून पुढच्यावेळी भाविक येणार नाहीत असे होणार नाही. हा प्रश्न केवळ एका मांढरदेवीचा आहे असेही नाही. महाराष्ट्रात शेकडो ठिकाणी अशा मोठ्या यात्रा भरतात आणि तेथे लाखोंची गर्दी उसळत असते. त्याची पाहणी करून योग्य त्या सुधारण व सोयी सुविधा करणे हिताचे ठरणार आहे. गर्दीला शिस्त कशी लावायची आणि तिच्यावर नियंत्रण कसे ठेवायचे याबाबत शासनाने प्रयत्न करायला हवा. मांढरदेवी सारखी दुर्घटना अन्यत्र होणार नाही, यासाठी काय करता येईल याचा विचार झाला आणि त्या दिशेने पावले पडली तर शासनाने या दुर्घटनेने काही बोध घेतला, असे म्हणता येईल.

शासनाने 'आपत्ती निवारण योजना' अत्यंत गांभीर्याने कार्यान्वित करण्याची गरज आहे. मंत्रालयात निर्माण करण्यात आलेला आपत्कालीन नियंत्रण कक्ष बंद पडला आहे. आपत्कालिन परिस्थितीत मंत्रालयाशी तत्काळ संपर्क करण्याकरिता तसेच जिल्हातील सर्व माहिती त्वरित मंत्रालयात उपलब्ध होण्याकरिता शासनाने 'व्ही - सॅट' ही यंत्रणा कार्यान्वित केली होती. मागील सरकारमध्ये मुख्यमंत्री विलासराव देशमुख यांनीच प्रशासन गतिमान करण्यासाठी सुमारे १०० कोटी रुपये खर्च करून ही यंत्रणा उभारली होती. राज्यातील सर्व जिल्हे

मंत्रालयाशी जोडण्यात आले होते. जिल्हाधिकाऱ्यांनी आठवड्यातून किमान एकदा मुख्यमंत्र्यांशी बोलले पाहिजे, अधिकाऱ्यांनी जिल्हाधिकारी कार्यालयाशी संपर्क साधून आवश्यक ती माहिती घेतले पाहिजे.

या दुर्घटनेतील संकटग्रस्तांना मदतीसाठी हजारो हात पुढे आले. ही बाब जरी समाधानाची बाब असली तरी अनेक दुकानांची लुटालूट झाली आणि महिला व मुलींच्या मृतदेहांवरील दागिने व किमती वस्तू पळविण्यात आल्या, हे माणूसकीला लाजविणारीच गोष्ट आहे. मृतदेहांच्या टाळूवरील लोणी खाण्याची भारतीयांची प्रवृत्ती निंदनीयच

आहे. काळूबाईयात्रेत हे दाहक वास्तव अनुभवास आले. काळूबाईच्या यात्रेला गेलेल्या भावीकांच्या मनात यावर्षी तिचा 'कोप' तर झाला नाही ना, अशी भावना तयार झाली असणार यात काही तिळमात्र शंका नाही. तथापि, त्यांच्या श्रद्धांना धक्का बसणार नाही याची काळजी सर्व भक्तगण, शासनही यापुढे जरूर काळजी घेईल आणि 'काळूबाईच्या नावानं चांगभलं'. असं म्हणणाऱ्या 'भक्तगणांचं चांगभलं' करण्याचा प्रयत्न यात्रा कमिटी नक्कीच करेल अशी आशा करूया।

□□□

मसालेदार पत्र

तीर्थरूप जायफळ दादांना,
स०न०वि०वि०

दालचिनी ताई यांचा नमस्कार. आता पत्र लिहण्यास कारण की, बदाम काका व वेलदोडे भाऊ सुखरूप पोहचले. आनंदाची बातमी म्हणजे जिरे हिचे लग्न मिरे यांचे सुपुत्र लवंगकुमार यांचेशी करणे योजिले आहे. तरी लग्नाला यावे. तसेच मीराला शाळेत घातले आहे. बादम व खारीक यांची तब्येत बरी आहे. मोहरीला अजून शाळेत घातले नाही, कारण ती अजून लहान आहे.

मनुका आजारी आहे, तरी डॉक्टर बडीशेप यांच्याकडे औषधोपचार चालू आहे. रात्री साखर व पावडर यांचे भांडण झाले. त्यामुळे साखरेने उकळत्या पाण्यात उडी मारून आत्महत्या केली. म्हणून कांदा एका कोपऱ्यात बसुन रडत होता आणि दुसऱ्यालाही रडवत होता.

आता जास्त काही लिहणे नाही.

जायफळदादांना गोड - गोड पापा.

कळावे, आपली ताई

दालचिनी

आमचा पत्ता :-

खलबता बेपत्ता रोड,

गरम मसाला बगीचाजवळ,

ता. पलिकडे, जि. आमच्याकडे

राहणार - सगळीकडे.

संग्राहक : पुनम देशमुख बी.ए. भाग-१

निखारे

कु. राजलक्ष्मी चव्हाण

बी. ए. भाग-३

“विज्ञानाच्या युगात आम्ही वावरतो,
सुखाच्या अन् क्रांतिच्या हिंदोळ्यावर झुलतो.”

वरील ओळी फक्त सर्वसामान्य व उच्चवर्गीय यांच्यासाठीच लागू पडतात असे मला वाटते. याचे उत्तर म्हणजे एकच या सर्वसामान्य लोकांपेक्षाही वेगळी आणि वैज्ञानिक क्रांतीशी, चर्चेशी काहीही देणे- घेणे नसणारी जमात आमच्या घराजवळील महानगरपालिकेच्या मोकळ्या मैदानात नुकतीच रहायला आली. त्याचं देणं- घेणं होतं फक्त रोजंदारिच्या कामावर मिळणाऱ्या मजुरीशी आणि घरच्या दोनवेळच्या मिळाल्या तर मिळणाऱ्या भाकरीशी. त्यातूनही चार विड्या ओढण्यास मिळणाऱ्या पैशाशी. इकडचा संसार तिकडे हलवला की झालं याचं घर तयार. आपल्यासारखं प्लॅट किंवा प्लॅट बुकींग नाही की कसले प्लॅनही नाहीत. आज जे काही पोटापुरतं मिळेल ते खायचं उद्याचं कुणी काय बघितलयं. मजुरीची काम संपली की दुसरीकडे सारा संसार 'शिफ्ट' करायचा. अगदी कसलेल्या लेखनशैलीत लिहायचं झालं तर, 'आभाळं च याचं छत आणि जमीन यांचा आधार.'

साधारण नोव्हेंबरच्या पहिल्या आठवड्यात या पाहुण्यांचे आगमन झाले. कडाक्याची थंडी नुकतीच पडू लागली होती. पहाटेच्यावेळी कुणी आपल्या 'श्वानसरदारांना' घेवून तर कुणी स्कार्प अन् शालमध्ये

लपेटून फिरायला निघालेले त्यांच्या वर्गात आम्हीही मोडत असू. पण या पाहुण्यांचा दिनक्रम मात्र पहाटे अगदी तीन वाजल्यापासूनच सुरू व्हायचा. जेव्हा आपण मात्र साखर झोपेतल्या गोंडस स्वप्नामध्ये असतो. पहाटेच्या नीरव शांतवेळी तो त्यांच्या बोलीभाषेतला येणारा मोठा आवाज आणि आपल्या उघड्या संसारागाड्याची कामं 'झुंजुमुंजु' व्हायच्या आत आवरण्याची चाललेली घाई पाहून पहाटसुद्धा जागृत व्हायची. त्यांची ती छोटी छोटी कुपोषित पण तरीही अंगात अद्भुत बळ असलेली बालकं ही एवढ्या पहाटे उठून लहानपणाची गोंडसता हरवून थंडीत कुडकुडत आपल्या मायबापाला कामात मदत करताना पाहून वास्तवतेच्या चटक्यांची जाणीव कुणाला होणार नाही ? शासनाच्या हजार योजनांपैकी एकाही योजनेचा दुर्दैवाने यांना स्पर्शही झालेला त्यांच्या एकंदर प्रकृतिवरून वाटत नव्हते. त्या बिचाऱ्या जीवनां स्वतःच्या या वास्तवतेचा गंधही नव्हता. खेळण्या - बागडण्याच्या, इतर मुलांप्रमाणे प्ले स्कूल, नर्सरी अन् शाळेत जाण्याच्या वयात आलेलं हे परिस्थितीचं प्रौढपण झेलण्याइतके सशक्त होते ते हात ! दिवसभर घरातल्या आपल्यापेक्षा लहान भावंडांना सांभाळून कंटाळा आल्यावर ही मुलं भावंडांना कडेवर पेलत संध्याकाळी कॉलनीतल्या बागेत खेळायला यायची. त्यातल्याही एखाद्याने झोपडीतलं जेवण कुणा कुत्र्या

मांजराने पळवू नये म्हणून आळीपाळीने आपल्या बागेत जाण्याच्या लालसेला शमवून रखवाली करीत बसायचे. इकडे बागेत आल्यावर इतर मुलांचे त्यांना खाऊ भरवणारे आई - वडील, महागड्या खेळण्यांशी मस्ती करणारी मुले, बगीच्या बाहेर थांबलेल्या कारमधून टेडी बेअरला कडेवर घेऊन डोकावणारी गोंडस मुले आणि हे सगळं आपल्याकडेही असावं अशा स्वप्नमयी नजरेने त्यांच्याकडे ही मुले पाहत बसायची. हे सर्व आपल्या नजरेत भरून ही मुलं झोपडीकडे प्रयाण करायची.

झोपडीबाहेर मांडलेल्या तीन दगडांच्या चुलीवर भाकरी थापणाऱ्या आयेला जावून आशेनं बिलगायची. तोपर्यंत बापाने थोडी घेतलेली बघून पुन्हा त्या बागेतल्या सुखद स्वप्नातून आपल्या नशिबी आलेल्या वास्तवातल्या विस्तवात येवून स्वतःच सुरु केलेला चिवचिवाट थांबवायची.

असेच दिवसामागून दिवस जात होते. एक दिवस सकाळीच सात वाजता अगदी मी कॉलेजला जायच्या वेळेला एक पॉश असा सुटबुटातला मनुष्य ज्याच्याभोवती ही मंडळी उभी होती. बहुधा तो त्यांचा ठेकेदार असावा. तो सर्वांना काहीतरी सूचना देत होता आणि ही सर्व मंडळी त्याचं बोलणं शाळेतल्या मुलांसारखं शांतचित्ताने ऐकत

होती. त्या दिवशी मात्र ती नेहमीप्रमाणे कामावर गेलेली दिसली नाहीत. योगायोगाने त्याच दिवशी मी दिवसभराच्या धावपळीतून मोकळी हवा खाण्यासाठी त्या विशाल मैदानावर संध्याकाळी फिरायला गेले. बऱ्याच दिवसांनी काहीतरी बदलल्याचा भास झाला आणि लक्षात आले कि बऱ्याच दिवसांपासून राहणाऱ्या या अनोख्या पाहुण्यांच्या झोपड्या तिथे नव्हत्या. औपचारिकतेच्या, पर्सनॅलिटी, किटी पार्टीच्या युगात क्वचितच आढळणारा वास्तविकतेचा वास तिथून दुसऱ्या ठिकाणी पोटापाण्यासाठी केव्हाच निघून गेला हो. एका ठिकाणी त्या जागी बारीकसा धुर येताना दिसला. कुतुहलापोटी तिथे जावून पाहिले असता तिथे असलेल्या राखेतल्या राहिलेल्या निखाऱ्यातुन येणारा तो धुर होता. जिथे ती तीन दगडांची चूल होती. तेव्हा मला खांडेकरांच्या 'निशाण' या निबंधाची आठवण झाली. पण अनोख्या पाहुण्यांच्या रुपाने शिल्लक राहिलेल्या निशाणातले धगधगते निखारे मात्र माझ्या मनात या लोकांच्या जीवन जगण्यासाठी कराव्या लागणाऱ्या धगधगत्या संघर्षाची धगधगती वास्तविकता कोरून गेले. अगदी कल्पनेच्या सातासमुद्रापलिकडे !

□□□

मी काय राक्षस आहे काय ?

लग्नाची पंगत जेवायला बसली आहे. पंगतीत नावाजलेला खवय्या बंडू आहे. त्याने आज बुंदीचे ९९ लाडू खाल्ले. तेव्हा लाडू वाढणाऱ्याने बंडूला आग्रह केला,
"बंडोपंत, आणखी एक लाडू खा आणि आपले शतक पूर्ण करा !"
"छे ! छे ! भलतचं काय सांगता ? शंभर लाडू खायला मी काय राक्षस आहे ?"

- सुनिता उगळे
बी.कॉम. भाग-२

‘पंचनामा’

कु. मनिषा कदम

बी. ए. भाग-३

दिपावलीचा आनंद सर्वत्र होता. तसाच आनंद पूना - बेंगलोर सुपर हायवेजवळ असणाऱ्या खेड्यातही होता. फराळाला माणसं येत होती. फराळ करुन जात होती. पै-पावणं उबं भरुन आणत होती. जाताना भरुनही नेत होती. पोरं फटाकं उडवत होती तर पोरी फुलबाजा काड्या पेटवून हात हालवतं उड्या मारीत होत्या. संध्याकाळ होत होती. डांबावर लाईटचं दिवं लागतं होतं. प्रकाश म्हणावा तसा पडला नव्हता. हायवेनं वहानं जात होती येत होती. साधारण साडे सहा वाजलं होतं आणि हायवेवर धाडधिशी आवाज झाला. वहानं थोडी थांबली, काय झालं ते पाहिलं आणि वेग वाढवून निघून गेली. जणू काही घडलच नाही असं वाटत होतं.

आवाज कशाचा झाला म्हणून शंकरनं जरा पुढं जावून पाहिलं तर एक माणूस हातपाय झाडतं होता. त्यानं जरा पुढं जावून कोण हाय ते पाहिलं तर रघू दोडक्या सारखा माणूस दिसला. तपकिरी मॅनेला व पॅन्टही तपकिरी होती. त्यामुळं त्याची खात्री झाली की त्यो रघू दोडकाचं हायं. त्यानं रघू रघू म्हणून हाळी मारली पण रघू बोलत नव्हता. त्यानं रघूला हाताचा आधार देवून उठविण्याचा प्रयत्न केला पण रघू उठतही नव्हता. खाली वाकून पाहिलं तर त्याचं डोकं धडकल्यामुळं चेंदामेंदा झालं होतं. एवढ्यात त्याचं धरलेलं हात गार पडत चाललं होतं. हातातून हात सोडत असतानाच ते लुळं पडलं. शंकरला खात्री झाली की रघू गेला.

शंकरनं रघूच्या घरला धूम ठोकली. जोरांत पळत आल्यानं शंकरला धाप लागली होती. घाम गळत होता. शंकर रघूच्या दारात उभा राहिला आणि मोठ्यानं ओरडला रामा रघूचा घात झाला. त्या आवाजानं रामा बाहेर आला. कारं काय झालं ? तसा शंकर थरथरत बोलला. गड्या रघूचा घात झाला. त्याला हायवेवर ट्रकानं उडवलं आणि रघू तिथच पडला नी ट्रक निघून गेला.

एवढं रामानं ऐकलं आणि दादा म्हणतं हायवेकडं पळत सुटला. त्याच्या मागणं बायका पोरं पळू लागली. ते बघून गावातली पोरं माणसं पण पळत सुटली. रामानं हायवे पार केला आणि काळोखातं पडलेल्या देहाला मिठी मारुन दादा ये दादा करुन रडायला लागला. बायकापण आल्या आल्या रडायला लागल्या. बघतां बघतां सारा गांव लुटला. हायवे बंद झाला. वाहनं इकडं बी थांबली आणि तिकडबी थांबली हॉर्न वाजू लागलं. तसं सरपंच साहेब जवळ आलं त्यानी माणसं बाजूला केली. वाहनं चालू झाली. पोलिस पाटील आलं. प्रेताकडं पाहिलं पण कोण हाय ते वळखत नव्हतं. म्हणून त्यांनी बॅटरी कुणाकडं हायका चौकशी केली तर एका पोराकडं होती. ती घेवून उजेड पाडला. तोंड पार फुटलं होतं. अंगावरची कापड तेवढी चांगली होती. कापडाच्या रंगावरनं रघुच हाय याची खात्री झाली. पाटलांनी रिकामं पोतं कुणालातरी आणाय पाठवलं. ते घेवून प्रेतावर झाकलं आणि तालुक्याला फोन लावला.

कमला
२००४-२००५

मोटार सायकल येवून थांबली. त्यावर दोन पोलिस हुतं, एक हवालदार व दुसरा पोलिस. पाटलांनी त्यांना नमस्कार केला आणि घडलं ते सांगितलं. हवालदारसाहेबांन बत्ती आणाय लावली. पंचनामा चालू केला एक रिखा बोलविली आणि त्या प्रेत घालून तालुक्याला पाठविली.

गर्दी कमी झाली माणसं पुढल्या तयारीला लागली. रघूच्या घरात रडारडी चालू होती. रघूच्या भावानं पै-पाहुण्यांना फोन लावलं. जिथं फोन नव्हतं तिथं गावातील चार पोरांना बोलावून निरोप धाडलं. सर्वांना निरोप देवून झालं आणि प्रेत येण्याची वाट पहातं राहिला.

ज्यांना निरोप मिळालं ते पाव्हणं दाखल झालं. पुन्हा आक्रोश चालू झाला. जसजसं पाव्हणं येतील तस वातावरण भेसूर होत गेलं. रडण्याचा आवाज वाढल्यानं गावांतीलही माणसं गोळा झाली. कोणी सुन्न होवून पहात होता तर कोणी रडणाऱ्यास समजावतं होता. एवढ्यातं प्रेत घेवून रिखा येवून दारांत उभा राहिली तसं सर्वांचं डोळं पाणावलं. रडण्याचा अतिरेक झाला. तसं सरपंच आणि दोन माणसं पुढं आली. बाया बापड्यांना दुर केलं प्रेत उचलून बाहेर घेतलं. सर्वांनी दर्शन घ्यावं अस सांगितलं. पाचचं मिनीटांत प्रेत उचलून तिडकीवर घातलं. सर्व धार्मिक विधी उरकून घेतलं आणि तिडकी उचलली, 'राम नाम सत्य है' असं म्हणत सर्वजन स्मशान भूमीकडे निघाली. सरणावर प्रेत ठेवून अग्नी दिला. अग्नीने ज्वाला धारण केल्या आणि मंत्राग्नी म्हणून माणसं आपआपल्या घरी परतली. त्याचवेळी गणूनं सर्वांना सांगून टाकलं की, परवाच्या दिवशी राख हायं तवा सर्वांनी यावं.

इकडं रघूच्या घरातील माणसांना अंधोळ घातली आणि गावांतील आयाबायांनी आणलेलं जेवणं वाढलं. पै-पावणं गाडी करून आलं होतं ते निघून गेलं. उरलेलं तिथचं थांबलं. काय झालं ? कसं झालं ? असं बोलत बसलं

होतं. कोण झोपलं होतं, कोणाला झोपं येत नव्हती ते सकाळ व्हायची वाट पहातं होतं. रघूची बायको एका कोपऱ्यात बसली होती. ती पुढील आयुष्य कसं काढायचं, मुलं बाळं कशी जगवायची या विचारानं बेचैन झाली होती. हळू हळू सर्व शांत झालं होतं.

पहाटं झाली. कोंबडं ओरडायला लागलं आणि रघूनं आपल्या दारावर थाप मारली. तशी रघूची बायको म्हणाली, "कोण हाय ?". रघू तावातावानं म्हणाला, "अगं दार उघडं मी तुझा नवरा हायं." रघूची बायको भितीनं हादरली तिला बोलता येईना. रघू बाहेरून हाका मारतच हूता. एक पवना दाराजवळ आला. त्यानं रघू म्हणून हाक मारली. रघूनं ओ दिली. मग हळूच पावण्यानं दार उघडलं. बाहेर रघू हातात पिशवी घेवून उभा होता. रघूनं त्या पावण्याला पहाताच विचारलं, तुम्ही इकडं कसं आला. तोवर इतर पावणं पण बाहेर आलं. रघूला खालवर बघत शंका घेत, एकानं रघूला विचारलं, "रघू रातभर कुठं होतास ?" रघूनं सारं सांगितलं की मी काला पाचला बंधाऱ्यावर मासं धरायला गेला होतो हे मासं बघा. मग रघूला आत घेतला. रघूची बायको रडत होती. तीला रघूनं विचारलं, "हिला काय झालं रडायला. मग न राहून घडला प्रकार एका पावण्यानं सांगितला. तसा रघू खूप मोठ्यानं हासला त्यातं पै- पावनं पण सामिलं झालं. सर्वांनी आंघोळी केल्या. चहापानी घेतलं आणि पावनं आपल्या गावी निघालं. जाताना इतर पावण्यांना निरोप लौकर द्यायला सांगितला.

रघू पावण्या बरोबर बाहेर पडला तो सर्व गावात ऐटीत फिरून आला. एक दोघानं घाबरतं विचारलं आरं रघू तू इथं ? होय मी खरा जिता रघू हाय काल मी बंधाऱ्यावर मासं धरायला गेलो होतो.

इकडं गावातील लोकं संशयीत झाली. काल काय घडलं आणि आज काय ? हळू हळू माणसं रघूच्या घराकडं येवून रघूला बघून जावं आणि विचार करत,

एकमेकांना शंका विचारत की, काल कोणाला आपून जाळून आलो ? तेवढ्यातं पोलिस पाटील आलं. त्यानं रघूला निरखून पाहिलं. रघूला बाहेर बोलावलं. रघू बाहेर आला. त्यानं सारा प्रकार पाटलांना सांगितला. पाटील थोडं थांबून डोकं हालवत म्हणाला, "हा... हा .. अरं रघू तुझा दोस्त आहे का बघं बरं." दोघं मिळून वितूच्या घरी गेले आणि त्याच्या घरात चौकशी केली. पण कालं संध्याकाळ पासून तो घरी आलचं नाही असं समजलं.

रघूला बघताच वितूचा मुलगा भांबवला आणि पळत रघूच्या घरी गेला. त्यानं रघूची रात्री ठेवलेली कापडं मागून घेतली आणि तपासून पाहिली तर त्या कापडात वितूचा बटवा होता. बटवा बघताचं वितूचा पोसागा हंबरडा फोडून रडायला लागला. त्याच्या रडण्यानं माणसं पुन्हा गोळा झाली. त्याला विचारलं काय झालं. तर त्या रडत रडतच म्हणाला, कालचा जाळलेला माझा बाच होता.

पोलिस पाटलाना कोडं सुटलं त्यांनी परत पोलिस स्टेशन गाठलं. हवालदार साहेबांना घडला प्रकार सांगितला. साहेब पाटलावर खवळला, "आमला एवढाच धंदा हाय वाटतं, पाटील तुमचं पण डोकं फिरलं वाटतं." तसं पाटील म्हणालं, "साहेब, जरा ऐकून घेता का ? हे सकाळी सारं मला कळलं, झाला प्रकार वेगळाचं झाला. त्यात दोष कोणाचाच नव्हता."

रघू आणि वितू जिवलग दोस्त होतं. दोघही एकमेकाला विसरत नव्हतं. दोघांनाही कंट्री दारुचं व्यसनं होतं. रोज सांच्याला दारु गुत्यावर न चुकता जायचं. दारु ढोसायची फुटाण घ्यायचं आणि त्या उंच टेकडीवर दोघचं जावून गप्पा मारायचे. रात्र झाली की हायवे पार करुन दोघं आपआपल्या घराकडं जायचं. दोघांची कापडं सारकीच होती. रंग एकच टेलर भी एकच. दोघांचं कपड्याचं माप पण एकचं. त्यामुळं ट्रकाला धडकून तोंडाचा चेंदा मेंदा झाल्यानं त्यो रघूच हाय असं वाटलं आणि पुढचं रामायण घडलं. सकाळी रघू मासं घेवून आल्यावर सारा प्रकार कळला.

खात्री करुन घेण्यासाठी मग वितूच्या घरी गेलो तर वितू कालपासनं घरात नव्हता. शिवाय वितूच्या मुलानं कापडातील सामान तपासून पाहिलं आणि माझाच बाप मेला होता आणि पुढचं कार्य मी करतो असं म्हणून रडाय लागला. एवढं ऐकल्यावर हवालदार म्हणाला, पाटील आता दमला असालं तवा बसा. हवालदार साहेबानं एक पोलिस शिपाई पाठवून वितूच्या मुलाला बोलावून आणलं, 'पंचनामा' बदलून त्याची सही घेतली व पुढचं कार्य करायला सक्त ताकीद दिली.

□□□

डिरेक्टरी

पंतूच्या मोटारीने संतूच्या मोटारीला धडक मारली त्यात पंतूच्या नाही पण संतूच्या गाडीचे मोठे नुकसान झाले. त्याला चिडलेला पाहून संतू म्हणाला, " हे पाहा तुझ्या गाडीचे जे काही नुकसान झाले असेल ते मी भरपाई करीन, तू फक्त मला एकदा फोन कर."

"काय आहे फोन नंबर तुमचा ?"

"तो तुम्हाला टेलिफोन डिरेक्टरीतून मिळेल."

"बरं ... मग तुमचं नाव तरी सांगा."

"ते सुद्धा डिरेक्टरीतच मिळेल तुम्हाला."

- अनोखा उपाध्ये (बी.कॉम. भाग-२)

॥ भाव गंध ॥

मूक वेदना

चांदण्यांच्या गावचा, प्राजक्त ना सांडे इथे
पौर्णिमेचा चांदवा, तो गारवा, आता कुठे ?

नगरात पुष्पांच्या तिथे, कोमेजलेली ती फुले
वाराही नाही धावला, तो गंधीही आता कुठे ?

नजराही होत्या बोलक्या, जग मात्र आता हे मुके
चुकतात आता सुरही, ते गीत ना आता कुठे ?

गुलाब होता ठेविला, मी एक हृदयाशी इथे
कुरवाळीले मी त्या फुला, काटेच त्याचे बोचले

निःशब्द रस्ते शांतता, घनदाट काळोखी इथे
आक्रंदणारी मी कुणी, मुक वेदनांना साहते

तेजस्विनी हावळ

माझ्याच भावनांनी

माझ्याच भावनांनी माझाच घात केला
जिकल्या त्या सुरांशी जल्लोष गात केला

हिंदोळ्यावरी मी सुखाच्या गाणे गात असता
हिरावूनी सुरसख्यांना का दुष्ट वात गेला

पाऊस भावनांचा झेलता न मज आला
अश्रूंच्या पुराने दाटून हा कंठ आला

ओळखू मी न शकले का कोरडेपणा तो
ओलावला सुगंध चार दिवस दरवळतो

आपलेपणा कसा हा परकेपणा जाहला
येवूनी का हळूच पातून वार केला

भिंतीतल्या भावनांचा कोंडमारा न कुणा कळला
माझ्याच भावनांनी माझाच घात केला

राजलक्ष्मी चव्हाण / बी.ए. भाग-३

कमला
२००४-२००५

माय ग माय

माय ग माय

मले बी दे की

बुकं चार घीवून

दिसभर तुज्यासंग राबन

रातच्या साळंला जाऊन

लयी लयी शिकनं

माय ग माय

पर न्हाय म्हणू नगंस मले शिकाया

दोनाचं चार हात जास्ती राबंन

आनं सरकाराचं

करजं बी फेडनं

पोरं बी पल्याडली जात्यात साळंला

इयाकपैकी सदरा न टुपी घालून

माय मले नगं सदरा न टुपी

म्या घिवून जाईन कणीकाची धोपटी

माय ग माय

शिकून व्हायचाय मले श्याना

तुले राबताना बगुन मले हुत्यात येदना

दोन वरीस झाली तुले नयं लुगडं मिळना

माय ग माय

म्या न्हाय तुले तरास करनार

सडकंवरल्या दियाखाली

बुकं म्या वाचनार

माय ग माय

म्या लयी लयी शिकणार

सारी आबाळ ही मोडून

तुले सुकात तीवणार !

राजलक्ष्मी चव्हाण / बी.ए. भाग-३

आईचे ऋण

तुझे उपकार आई धगनात येई

ऋण तुझे या जन्मीचे फिटणार नाही

॥६॥

पाळणा हाताचा दिप नयनाचा

त्रास सोसिला नऊ महिन्याचा

गाईलेस अंगाई तू मजसाठी आई

॥९॥

जन्म देवूनिया माते तूच पोशिले

गोड घास घालूनिया तूच चारिले

तुझी मूर्ती कोरुनि आई हृदयी वसावी

॥२॥

राजरक आई विना दरिद्री बनावे

आई विना जीवन शून्य म्हणावे

याद येता ठायी - ठायी रडू येते आई

॥३॥

तेजश्री पाटील / बी.कॉम. भाग-२

शिल्पकार

तूच आहेस तुझ्या जीवनाचा शिल्पकार

तुलाच द्यायचाय तुझ्या व्यक्तिमत्वाला आकार

अवघड डोंगरवाटादेखील तुला करायच्या आहेत पार

कोणत्याही संकटापुढे तू मानू नको हार

ज्याप्रमाणे कुंभार देतो मातीलाही आकार

त्याचप्रमाणे तुलाही करायचंय तुझं ध्येय साकार

जीवनाच्या वाटेवर आड येतील अडचणी हजार

पण त्या प्रत्येकीला करायचंय तुला तडीपार

तू प्रयत्न करशील तेव्हा लोक तुला समजतील बेकार

पण तरीही चालत रहा तू निर्विकार

माजवून टाक तू दाही दिशांना हाहाकार

कारण तूच आहेस तुझ्या जीवनाचा शिल्पकार

जयश्री तोडकर / बी.ए. भाग-३

कमला
२००८-२००९

सागर

पहावा तितुका
दिसतो सागर
पाहू मी अपार
नाही डोळे ...

सागरासारखे
असावे जीवन
जावा खळाळून
क्षण क्षण ...

सागरा इतके
यावे निळेपण
आणि अथांगून
मन जावे ...

पायापाशी येते
धावतच लाट
ओलावती काठ
डोळ्यांचे ...

सागर किनारी
उभी मी निवांत
तयाशी बोलत
सुख दुःखे ...

पद्मजा जाधव / बी.कॉम. भाग-३

आशेचा किरण

रात्री आकाशातील त्या
चांदण्याच्या तेजोमय प्रकाशात
मी शांत निस्तब्ध गार वाऱ्यात
तुझ्या आठवणीच्या प्रतिक्षेत ....
मग मलाच नाही कळाले
कि मज मनातुन कोणी हलवले ?
काही मज कळेना ...
मी मग कोठे हरविले ?
सांग आज मला तु,
मला आशेचे किरण तू पुन्हा का दाखविले

सुप्रिया पाकले / बी.ए. भाग-२

दैवत

आयुष्य दैवत असत जगण्याच
ध्येय ठेवून पुढं पाऊल टाकण्याच
नवीन दैवत असतं प्रेमाचं
दुःखात एक नव सुख शोधण्याचं
प्रेम दैवत असतं नात्याचं
प्रत्येक वळणावर शेवटपर्यंत जपण्याचं
नातं दैवत असतं मनाचं
रडता रडता खुदकन गालात हसण्याचं
मन दैवत असतं आत्म्याचं
ज्यात गुपित लपलेलं असतं जन्माचं
आत्मा दैवत असतं ईश्वराचं
आत्मा मधला 'आ' आणि ईश्वरामधला 'ई'
या दोघांच्या मिलनाचं
आणि आई हेच खरं दैवत
आपल्या अवघ्या आयुष्याचा

तेजश्री पाटील / बी.कॉम. भाग-२

कमला
२००४-२००५

कमला
२००४-२००५

प्रभूचा महिमा

सांजवारा

वाहतो हा सांजवारा

थोडा बोचरा

अन् अल्लड

वाहतो हा सांजवारा

पशु-पक्षी घेती

धाव घरा

पाडसांना लाभे

सहारा

वाहतो हा सांजवारा

सूर्याला या

मिळे किनारा

रातीचा होई

सुरु पहारा

वाहतो हा सांजवारा

पेटती समई

घराघरात

उजळून निघे

देव्हारा सारा

वाहतो हा सांजवारा

दूर मंदिरी

झडे नगारा

मंगल ध्वनीचा

होई नारा

वाहतो हा सांजवारा

पद्मजा जाधव / बी.कॉम. भाग-३

प्रभूचा महिमा

प्रभू नामाचे ध्यान करा

जीवन नौका पार करा

अनमोल असा जन्म लाभला

त्या जन्माचे सार्थक करा

संतसंग करा रे मानवा

संतसंग करा

प्रभू आपला आहे क्याळू

जो जे मागील तो ते देई

सत्मार्गाचा अवलंब करा

नेहमी त्याचा जवळ चला

संतसंग करा रे मानवा

संतसंग करा

नामाचा महिमा असा की,

वाल्याचा वाल्मीकी बनला !

तूमची आमची तर गोष्ट निराळी

पापाचा इतका साठा तर नाही झाला ?

म्हणून म्हणते वेळेच जागे व्हा

संतसंग करा रे मानवा

संतसंग करा

वेळ आता ही निघून चालली

अशी वेळही सोडू नका

सद्गुरु हरदेव कृपाळू बनला

त्याचा आधार तोडू नका

म्हणून म्हणते संतसंग

करारे मानवा संतसंग करा

स्वाती रजपूत / बी.ए. भाग-२

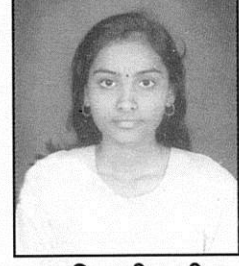
प्रथम श्रेणी प्राप्त - तृतीय वर्ष कला

कु. अपर्णा उळागडे
इंग्रजी

कु. पद्मजा मुळीक
इंग्रजी

कु. दिपाली पाटील
इंग्रजी

कु. मनिषा प्रधान
इंग्रजी

कु. प्रनिता गायकवाड
गृहशास्त्र

कु. प्रणाली अस्वले
अर्थशास्त्र

कु. सविता बामणे
अर्थशास्त्र

कु. सविता बोरचाटे
अर्थशास्त्र

कु. जानकी चव्हाण
अर्थशास्त्र

कु. नाजिया गारदी
अर्थशास्त्र

कु. मेघा जाधव
अर्थशास्त्र

कु. निर्मला पाटील
अर्थशास्त्र

प्रथम श्रेणी प्राप्त - तृतीय वर्ष कला

कु. निलोफर शेख
अर्थशास्त्र

कु. भाग्यश्री टोपगे
अर्थशास्त्र

कु. सविता धनगर
हिंदी

कु. वैशाली कुंभार
हिंदी

कु. मृणालिनी नलवडे
हिंदी

कु. मिनल हजारे
समाजशास्त्र

कु. स्वाती पाटील
समाजशास्त्र

कु. स्मेधा जाधव
समाजशास्त्र

कु. कांचन पाटील
समाजशास्त्र

कु. स्मिता कुंभार
जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेतील
यशस्वी विद्यार्थिनी

कु. रेश्मा पाटील
जिल्हास्तरीय निबंध लेखन
स्पर्धेत प्रथम क्रमांक

कु. प्रियदर्शिनी मोरे
जिल्हास्तर व शहरस्तर निबंध
लेखन स्पर्धेत प्रथम क्रमांक

प्रथम श्रेणी प्राप्त - तृतीय वर्ष वाणिज्य

कु. स्मिता बडवे

कु. संगीता कुंभार

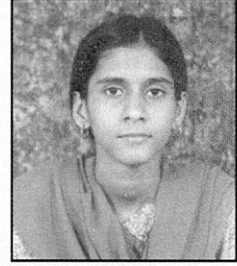
कु. सरिता नलवडे

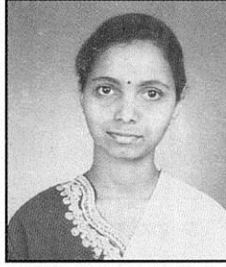
कु. श्रीदेवी तिरुके

कु. निलोफर चिखलीकर

कु. स्वाती मिरजे

कु. राजकुंवर सरदेसाई

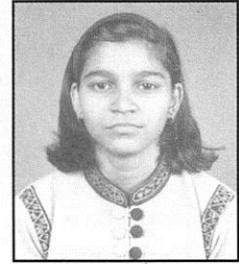
कोल्हापूर विभागीय मंडळ गुणवत्ता यादीतील विद्यार्थिनी

कु. सोनिया पाटील
वाणिज्य शाखेत कोल्हापूर विभागीय
मंडळात गुणानुक्रमे 'आठवी'

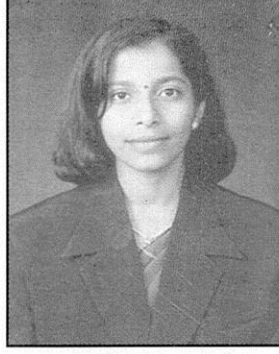

कु. गीता खोत
कला शाखेत कोल्हापूर विभागीय
मंडळात गुणानुक्रमे 'दहावी'

कु. कविता जाधव
'मानसशास्त्र शाखेत' कोल्हापूर
विभागीय मंडळात 'सर्वप्रथम'

स्टुडंट्स कौन्सिल

कु. प्रियदर्शिनी मोरे

सचिव, विद्यार्थिनी मंडळ, कमला कॉलेज
वर्ग प्रतिनिधी तृतीय वर्ष वाणिज्य

कु. सुप्रिया बेडेकर
क्रीडा प्रतिनिधी

कु.रेश्मा पाटील
राष्ट्रीय सेवा योजना व
प्रौढ शिक्षण प्रतिनिधी

कु. सुनिता बुजरे
राष्ट्रीय छात्र सेवा
प्रतिनिधी

कु. श्रद्धा भुरके
सांस्कृतिक उपक्रम प्रतिनिधी

कु. शितल होडगे
प्राचार्य नियुक्त
प्रतिनिधी

कु. राजलक्ष्मी चव्हाण
प्राचार्य नियुक्त
प्रतिनिधी

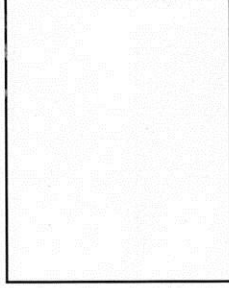
कु. रुपाली पाटील
तृतीय वर्ष कला
वर्ग प्रतिनिधी

स्टुडंट्स कौन्सिल

कु. अयोध्या जाधव
द्वितीय वर्ष वाणिज्य
वर्ग प्रतिनिधी

कु. पुष्पा कदम
द्वितीय वर्ष कला
वर्ग प्रतिनिधी

कु. सोनिया पाटील
प्रथम वर्ष वाणिज्य
वर्ग प्रतिनिधी

कु. स्वाती पाटील
प्रथम वर्ष कला
वर्ग प्रतिनिधी

कु. राधिका पाटील
बारावी विज्ञान
वर्ग प्रतिनिधी

कु. मनिषा मोरे
बारावी वाणिज्य
वर्ग प्रतिनिधी

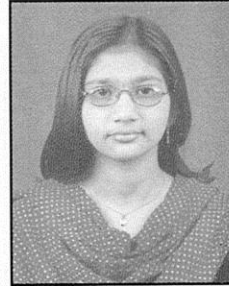
कु. सविता पोवार
बारावी कला 'अ'
वर्ग प्रतिनिधी

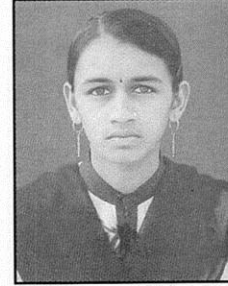
कु. सविता पाटील
बारावी कला 'ब'
वर्ग प्रतिनिधी

कु. उमाताई चौगले
अकरावी विज्ञान
वर्ग प्रतिनिधी

कु. कादंबरी मोरे
अकरावी वाणिज्य
वर्ग प्रतिनिधी

कु. मनिषा माने
अकरावी कला 'अ'
वर्ग प्रतिनिधी

कु. सविता पोवार
अकरावी कला 'ब'
वर्ग प्रतिनिधी

विविध गुणवत्ता व शिष्यवृत्तीचे मानकरी

कु. अश्विनी कांबळे
११ वी कला शाखा
राजर्षी छत्रपती शाहू शिष्यवृत्ती

कु. उमाताई चौगले
११ वी शास्त्र शाखा
राष्ट्रीय गुणवत्ता शिष्यवृत्ती

कु. सुषमा नलवडे
११ वी शास्त्र शाखा
राष्ट्रीय गुणवत्ता शिष्यवृत्ती

कु. तृप्ती कदम
बी. कॉम भाग १
राष्ट्रीय गुणवत्ता शिष्यवृत्ती

कु. सुप्रिया माने
बी. ए. भाग १
कै. सुलेखा विश्वास बागल शिष्यवृत्ती

कु. दिपा निंबाळकर
कै. सुलेखा विश्वास बागल शिष्यवृत्ती

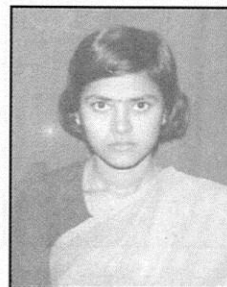
शिवाजी विद्यापीठ गुणवत्ता शिष्यवृत्ती २००४-२००५ मानकरी

कु. कविता जाधव
बी. ए. भाग-१

कु. सोनिया पाटील
बी. कॉम. भाग-१

कु. पुष्पा कदम
बी. कॉम. भाग-२

कु. प्रियांका मिरजकर
बी. ए. भाग-२

कु. छाया पाटील बी. ए. भाग-१

राष्ट्रीय छात्रसेनेतील कॅडेटचे सुयश

L/CPL गायत्री आळवेकर
R.D.C. I, II, III Kop.
IV- Intergroup Akola

L/CPL दिप्ती काशिद
T.S.C.-I 2004-TUNG
R.D.C.-I 2004 KOP.

L/CPL राखी नांगरे
T.S.C.-I 2004-TUNG
R.D.C.-I 2004 KOP.

CDT- धनश्री शिंदे
N.I.C. 2004 JABALPUR
A.T.C. 2004 KOP.

SGT- अश्विनी पाटील
R.D.C. I, II, III Intergroup
Aawarangabad 2003
Selection For Best Cadit

CDT- रेश्मा टेमकर
N.I.C.-Nasik 2004
A.T.C.-Kop. 2004

CDT- माधुरी आयरेकर
N.I.C.-Nasik 2004
A.T.C.-Kop. 2004

CDT- विद्या जाधव
N.I.C.-Nasik 2004
A.T.C.-Kop. 2004

L/CPL- प्रियांका नाकार्डे
N.I.C.-Nasik 2004
A.T.C.-Kop. 2004

CPL- सुनिता बुजरे
R.D.C. I Kop.
N.C.C. प्रतिनिधी
प्राचार्य नियुक्त

S.G.T.- दिप्ती मोरे
Best Farier Panhala,
T.S.C. - Intergroup Pune,
A.T.C. - Panahala

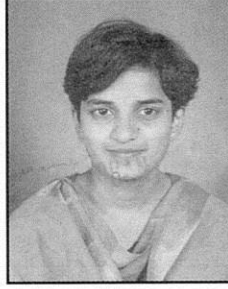

CPL- विद्या वायदंडे
A.T.C. - Panahala,
T.S.C.- Tung 2003
R.D.C. - I 2003

जिमखाना

कु. ज्योति रजपूत
झोन बॉक्सींग स्पर्धेत
प्रथम क्रमांक

कु. आस्मिता शेते
जिल्हास्तर कॅरम स्पर्धेत
द्वितीय क्रमांक

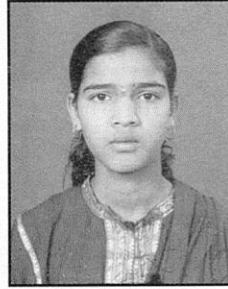
कु. नरगीस मुल्ला
जिल्हास्तर तायक्रांदो
स्पर्धेत प्रथम क्रमांक

कु. गायत्री लोंडे
जिल्हास्तर तायक्रांदो
स्पर्धेत द्वितीय क्रमांक

कु. शितल माने
जिल्हास्तर उंच उडीत
प्रथम क्रमांक

कु. तनुजा पाडळकर
जिल्हास्तर भालाफेक
प्रथम क्रमांक

कु. सारंगा अथणे
जिल्हास्तर उंच उडीत
द्वितीय क्रमांक

कु. आश्विनी माळी
८०० मीटर धावणे
द्वितीय क्रमांक

कु. सविता कुंभार
जिल्हास्तर गोळाफेक,
थाळीफेक द्वितीय क्रमांक

कु. कविता डोंगरे
४ x ४०० मीटर रिले
प्रथम क्रमांक

कु. वैशाली दड्डे
आंतरराष्ट्रीय कराटे स्पर्धेत
सहभाग

कु. विद्या जाधव
राष्ट्रीय ज्युदो स्पर्धेत
सहभाग

जिमखाना

कु. ज्योति काटकर
ऑल इंडिया आंतर विद्यापीठ
क्रिकेट स्पर्धेकरीता निवड

कु. मंदाकिनी सुर्यवंशी
ऑल इंडिया आंतर विद्यापीठ
क्रिकेट स्पर्धेकरीता निवड

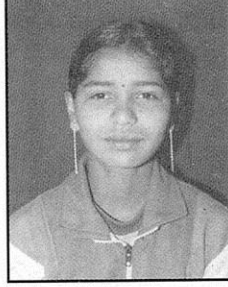
कु. उज्वला काटे
ऑल इंडिया आंतर विद्यापीठ
खो-खो व अश्वमेध
स्पर्धेकरीता निवड

कु. सुप्रिया बेडेकर
सिनीयर राष्ट्रीय खो-खो
स्पर्धेत सहभाग

कु. सुप्रिया पाकले
राज्यस्तरीय बास्केटबॉल
स्पर्धेकरीता निवड

कु. सरीता पाटील
राज्यस्तरीय क्रॉसकंटी
मध्ये निवड, ३०० मी.
धावणे प्रथम क्रमांक

कु. किर्ती पाटील
राज्यस्तरीय कबड्डी
स्पर्धेकरीता निवड व सहभाग

कु. शेवंता नाईक
राज्यस्तरीय कराटे स्पर्धेत
सहभाग

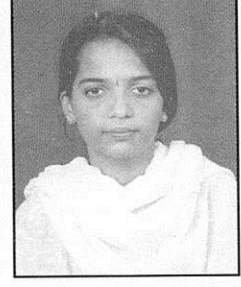
कु. सारीका मोटे
झोन अॅथलेटिक्स
लांब उडीत प्रथम क्रमांक

कु. कविता चव्हाण
युनिव्हर्सिटी बास्केट बॉल
कॅम्पकरीता निवड

कु. रोमा सावंत
झोन बॉक्सींग स्पर्धेत
प्रथम क्रमांक

कु. ऐश्वर्या डाकवे
झोन बॉक्सींग स्पर्धेत
प्रथम क्रमांक

उपक्रमशील 'कमल दलांचे' विखुरले परागकण

आदर्श विद्यार्थिनी कु. प्रियदर्शिनी चंद्रकांत मोरे हिला आदर्श विद्यार्थिनीचा पुरस्कार प्रदान करताना मा. डॉ. एस्. एन्. पठाण सहसंचालक उच्च शिक्षण महाराष्ट्र राज्य

१४ फेब्रुवारी व्हॅलेंडाईन डे वेगळ्या पद्धतीने साजरा करून त्सुनामीग्रस्तांना आर्थिक मदत मिळावी म्हणून विद्यार्थिनीकडून रोख रक्कम प्राचार्यांकडे संपूर्ण करताना आमच्या विद्यार्थिनी

कै. डॉ. व्ही. टी. पाटील तथा काकाजींच्या जयंती निमित्त संगणक प्रदान करताना देणगीदार सौ. नीता सतीश कळंटे (न्यू जर्सी अमेरिका), सोबत सौ./श्री. सावंत

सिने अभिनेत्री श्रीमती अलका कुबल यांची महाविद्यालयास सददिच्छा भेट.

'जाणीव कृतज्ञतेची'

मा. वसंतराव बागल (देणगीदार) यांचा सत्कार करताना संस्थेचे कार्याध्यक्ष श्री.रा. कृ. कणबरकर

'तुका झालेसे कळस' या विषयावर विचार मांडताना प्रा. शिवाजीराव भूकेले, शेजारी प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील व प्राचार्य रा. कृ. कणबरकर

उपक्रमशील 'कमल दलांचे' विखुरले परागकण

ताराराणी विद्यापीठाचे संस्थापक अध्यक्ष कै. डॉ. व्ही. टी. पाटील तथा काकाजी यांच्या जयंती निमित्त फोटोपूजन करताना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील

'कोल्हापूर भूषण' पुरस्कार मिळालेबद्दल मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचा कमला महाविद्यालयाच्या वतीने सत्कार करताना उप प्राचार्य श्री. एस्.एन्. कोळेकर

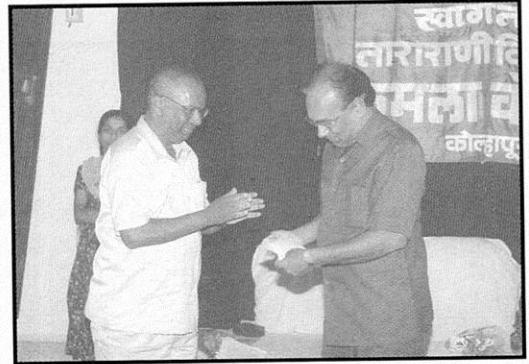
विविध कलागुण विकास मंडळ आयोजित कै. डॉ. व्ही. टी. पाटील तथा काकाजींच्या जयंती निमित्त आयोजित काव्यवाचन स्पर्धा.

शिक्षक दिनानिमित्त मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे स्वागत करताना विद्यापीठ प्रतिनिधी कु. प्रियदर्शिनी मोरे

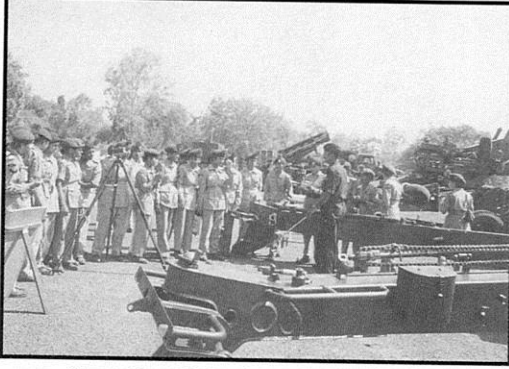

कै. सौ. ति. काकीजींच्या ३५ व्या पुण्यतिथी दिनी प्रमुख वक्त्या प्रा. डॉ. श्रीमती लिलाताई पाटील गारगोटी विचार मंथन करताना.

नाईट कॉलेज माजी विद्यार्थी संघटनेकडून कमला कॉलेज विद्यार्थिनी कल्याण निधीला धनादेश संपूर्ण करताना श्री. पी. डी. कुंभार
अध्यक्ष माजी विद्यार्थी संघटना नाईट कॉलेज, कोल्हापूर

उपक्रमशील 'कमल दलांचे' विखुरले परागकण

NIC कॅंप नाशिक येथे युद्धसामग्रीचे कौशल्य समजून घेताना आमच्या N.C.C. च्या विद्यार्थिनी L/CPL प्रियांका नाकार्डे व इतर.

'चला अभियान राबवू देश पोलिओ मुक्त करू' पल्स पोलिओ अभियानातील आमच्या N.C.C. मधील विद्यार्थिनींचा सहभाग सोबत 2Lf वर्षा साठे.

कै. डॉ. व्ही. टी. पाटील तथा प.पू. काकाजी यांच्या जयंती निमित्त रक्तदान करताना N.C.C. च्या विद्यार्थिनी

फायरिंग स्पर्धेतील सुवर्णपदक विजेती कॅंडेट कु. शामल खंडागळे व रजत पदक विजेती कॅंडेट कु. नफिसा नायकवडी सोबत 2Lf वर्षा साठे.

N.C.C. कॅम्प मध्ये अवतरला 'कृष्ण कन्हैया' टिपरी नृत्य सादर करताना आमच्या N.C.C. च्या विद्यार्थिनी

'नेतृत्व राज्यपातळीवरचे' राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या वतीने लखनऊ येथे राष्ट्रीय एकात्मता शिबिरात शिवाजी विद्यापीठाचे प्रतिनिधित्व करताना कु. श्रद्धा भुरके

उपक्रमशील 'कमल दलांचे' विखुरले परागकण

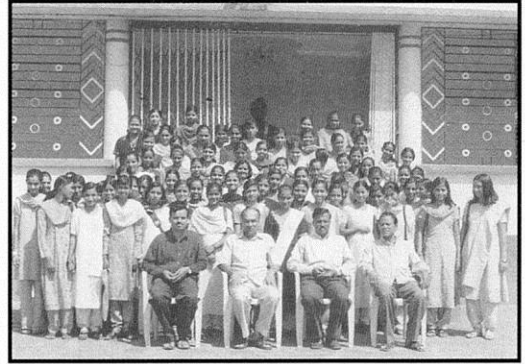
'श्रमात मनोरंजन हवच' शिवाजी विद्यापीठाच्या श्रमसंस्कार शिबिरात विविध कलागुण दर्शनाच्या कार्यक्रमात 'जोगवा' नृत्यविष्कार सादर करताना N.S.S. च्या विद्यार्थिनी

शिवाजी विद्यापीठाच्या विशेष श्रमसंस्कार शिबिरामध्ये श्रमदान करताना आमच्या N.S.S. च्या विद्यार्थिनी.

'रक्तदान श्रेष्ठदान' ताराराणी विद्यापीठाचे संस्थापक अध्यक्ष कै. डॉ. व्ही. टी. पाटील तथा प.पू. काकाजी यांच्या जयंती निमित्त रक्तदान करताना N.S.S. च्या विद्यार्थिनी

'सत्य जाणिले आम्ही' विवेक वाहिणी व अंधश्रद्धा निर्मूलन समिती यांच्या वतीने आयोजित परीक्षेस बसलेल्या विद्यार्थिनी सोबत प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील व इतर

'चला निसर्गाच्या सानिध्यात' जागतिक पानथळ दिनानिमित्त पक्षी-निरीक्षण उपक्रमामध्ये सहभागी झालेल्या आमच्या विद्यार्थिनी

गांडूळखत निर्मिती प्रकल्पात सहभागी आमच्या निसर्ग मंडळाच्या विद्यार्थिनी व इतर

उपक्रमशील 'कमल दलांचे' विखुरले परागकण

लोकसंख्या विस्फोटाचे दुष्परिणाम प्रगट करणाऱ्या प्रयोगशील उपक्रमात भूमिका मांडताना प्रा. एन्. व्ही. पोवार.

निसर्ग मंडळाच्या उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील

मा. प्राचार्यांच्या समवेत उच्च माध्यमिक जिल्हास्तरावर हॅण्डबॉल स्पर्धेत विजेतेपद मिळविलेला संघ.

मा. प्राचार्यांच्या समवेत उच्च माध्यमिक राज्यस्तरावर टेबल टेनिस स्पर्धेत सहभागी झालेला संघ.

कमला महाविद्यालयाच्या जिमखाना विभागाच्या सहकार्यानि आयोजित शिवाजी विद्यापीठ अंतर विभागीय जलतरण स्पर्धेचे उद्घाटन करताना मा. कुलगुरु डॉ. माणिकराव साळुंखे, प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील

२१ व्या राज्यस्तरीय शारीरिक शिक्षण शिक्षकांच्या २१ व्या राज्यस्तरीय अधिवेशनात आपले विचार मांडताना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील

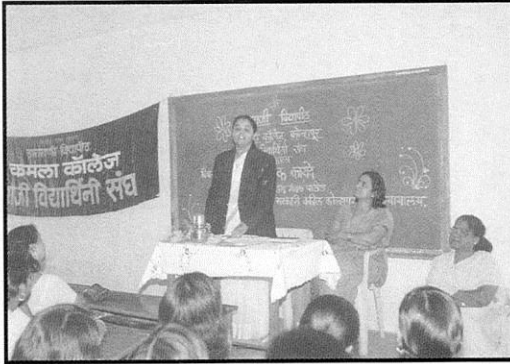
उपक्रमशील 'कमल दलांचे' विखुरले परागकण

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाच्या पूर्वतयारी वर्गासोबत मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील, केंद्र संयोजक श्री. नेताजी पोवार व इतर

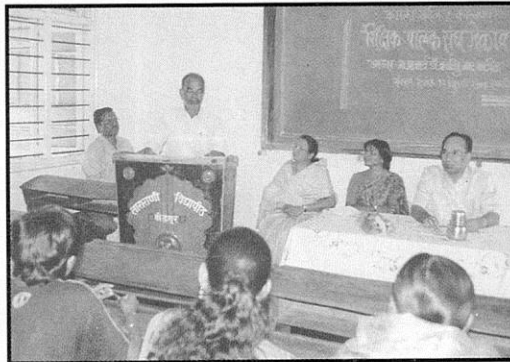
मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांना 'कोल्हापूर भूषण' पुरस्कार मिळाल्याबद्दल अभ्यासकेंद्राच्या वतीने अभिनंदन करताना केंद्रसंयोजक प्रा. नेताजी पोवार

कमला कॉलेज माजी विद्यार्थिनी संघ आयोजित व्याख्यानात 'महिला विषयक कायदे' या विषयावर आपले विचार मांडताना कमलाची माजी विद्यार्थिनी, सरकारी वकील सौ. मंजुषा पाटील

कमला कॉलेज, माजी विद्यार्थिनी संघआयोजित व्याख्यानात 'विमा व्यवस्थापन' या विषयावर विचार मांडताना विमा सल्लागार सौ. अपर्णा जठार

शिक्षक पालक संघ मेळाव्यामध्ये विचार मांडताना विद्यार्थिनींचे पालक व संघातील इतर सदस्य.

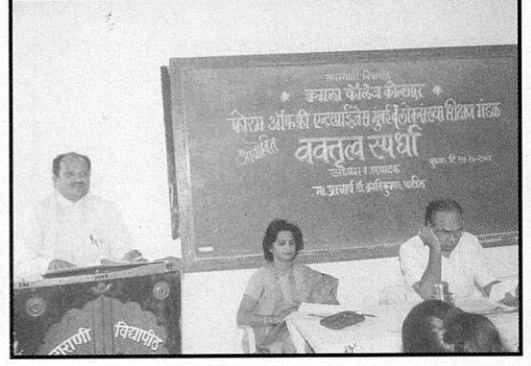

शिक्षक पालक संघ मेळाव्यामध्ये 'शिक्षक-पालक' या नात्यावर विचार प्रकट करताना मा.प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील व इतर.

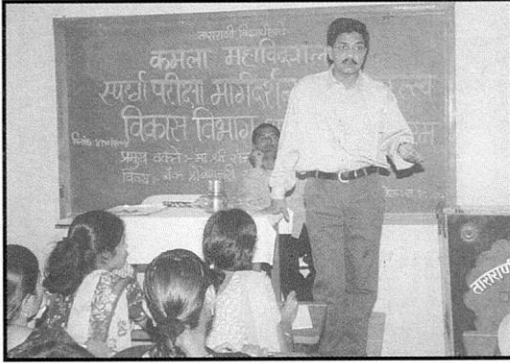
उपक्रमशील 'कमल दलांचे' विखुरले परागकण

विशेष जिल्हा समाज कल्याण अधिकारी कार्यालय कोल्हापूर व कमला कॉलेज मराठी वाङ्मय मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित वक्तृत्व स्पर्धेत सहभागी कु. स्मिता कुंभार

फोरम ऑफ फ्री एन्टरप्राइजेस मुंबई व लोकसंख्या शिक्षण मंडळ आयोजित वक्तृत्व स्पर्धेत भूमिका मांडताना प्रा. एन. व्ही. पोवार

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन व व्यक्तिमत्त्व विकास विभागांतर्गत आयोजित कार्यक्रमात बँक प्रोबेशनरी ऑफिसर्स परीक्षांची तयारी या विषयावर विचार मांडताना श्री. स्वराज गोराने

मी A.P.I. कशी झाले? या विषयावरील अनुभव मांडताना श्रीमती रेहाना शेख (A.P.I.)

'मातृभक्त सानेगुरुजी' या विषयावर विचार मांडताना हिंदी भाषा पंडित श्री. चंद्रकांत पाटंगांवकर

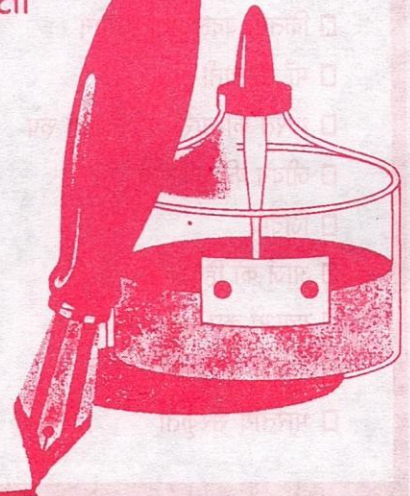

'२१ व्या शतकातील स्त्रियांच्या समोरील आव्हाने' या विषयावर विचार मांडताना डॉ. सुधाताई काळदाते सोबत मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील

हिंदी विभाग

“मन की शान्ति जीवन का परम लक्ष्य नहीं हो सकता। हम शान्ति पा भी कैसे सकते हैं, जब कि संसार में चारों ओर लोग चीख-पुकार रहे हैं? हर तरफ आग लगी है, हम अपने पड़ोसियों को ही झुलसाए दे रहे हैं, जब कि खुद एयरकंडीशन कमरे में आराम से बैठे हैं। लेकिन वह दिन दूर नहीं है, जब यह आग हमारे घरों को भी राख कर देगी .... पहले हमें उनके लिए शान्ति और समृद्धि लानी होगी, तभी हम भी शान्ति और समृद्धि पा सकेंगे।”

स्वामी सत्यानन्द सरस्वती

अनुक्रमिका

हिंदी

गद्य-परिचल

		पृष्ठ
□ इंधन बचाओ : प्रदुषण रोको	सुश्री समिना जमादार	०१
□ आया सावन झूम के...	सुश्री राजलक्ष्मी चव्हाण	०४
□ आलंपिक और भारत	सुश्री शाईन हुदली	०६
□ नारी शिक्षा : राष्ट्र की रक्षा	सुश्री रेशमा लाड	०८
□ पागलपन मनुष्य का	सुश्री राजलक्ष्मी चव्हाण	१०
□ फर्क क्यों ? लडका-लडकी एक समान	सुश्री समिना जमादार	१२

पद्य-परिचल

		पृष्ठ
□ जीवन	सुश्री आफ्रीन दुधगावे	१६
□ एक तडपन	सुश्री समिना जमादार	१६
□ पुज्य काकाजी	सुश्री राजलक्ष्मी चव्हाण	१७
□ स्त्रीत्व	सुश्री स्वाती रजपूत	१७
□ बापूजी आपने क्या सोचा था ...	सुश्री राजलक्ष्मी चव्हाण	१८
□ सफर	सुश्री अश्विनी जाधव	१८
□ कितना बदल गया इन्सान	सुश्री जयश्री तोडकर	१८
□ माँ सरस्वती	सुश्री हूमा पठाण	१९
□ भारत की नारी का बदलता रूप	सुश्री समिना जमादार	१९
□ जीवन की सफलता	सुश्री आफ्रीन दुधगावे	१९
□ जिंदगी	सुश्री शाईन हुदली	२०
□ आज का हिंदुस्तान	सुश्री आफ्रीन दुधगावे	२०
□ युवाओं कुछ ऐसा काम करो	सुश्री खैरुनिरसा ओरुबाय	२१
□ जिंदगी और मौत	सुश्री जन्नत नगारजी	२१
□ भारतीय संस्कृती	सुश्री समिना जमादार	२२

इंधन बचाओ : प्रदूषण रोको

सुश्री समिना जमादार

कला भाग - दो

*“देख तेरे संसार की हालत
 क्या हो गयी भगवान,
 कितना बदल गया इन्सान
 इंधन का घटना, प्रदूषण का बढ़ना,
 कितना घातक हुआ इन्सान
 कितना बदल गया इन्सान ।”*

जी हाँ ! याद है आज भी वे दिन जब दूसरे महायुद्ध में अमेरिका ने अणुबम का इस्तेमाल करके जपान को नष्ट किया और उसी के कारण बढ़ी हुई संपत्ति हानी, इंधन हानी, प्रदूषण जिसे हम आज भी भुगत रहे हैं। नहीं भूल सकते वे आतंकवाद जिनसे इंधन का नष्ट होना और प्रदूषण का बढ़ना। तो दूसरी ओर विज्ञान के आविष्कार के जरिए इंधन का अधिकतर इस्तेमाल करके नए-नए इन्सान को आवश्यक ऐसे आविष्कार दुनिया के सामने लाए जा रहें हैं। क्या वाकई, ये इन्सान के हितकारक है? तो फिर क्यों इंधन का साठा कम हो रहा है? इन्सान आलसी और रोगी दिखाई दे रहा है? क्यों प्रदूषण बढ़ रहा है ?

क्या करे, हम इन इंधन से बने आविष्कारों में इतने खोए हुए हैं, तो इन सवालोंने गौर करने के लिए हमारे पास वक्त ही नहीं है। पर आप जानते

नहीं, यही इंधन और प्रदूषण ये दोनों इतने पास-पास आ गए हैं की, एक दिन ऐसा न आए की ये आविष्कार दिखाते-दिखाते आपको ही खा जाए और इस सुंदर विश्व को नष्ट कर दे। इसलिए आज इसपर (इस विषयपर) ध्यान देकर हर एक व्यक्ति ने सोचना जरूरी है, वरना आपको कबीरजी के यह बोल तो मालूम होंगे ही -

*“कल करे सो आज करें,
 आज करे सो अब,
 क्षण में प्रलय हो जाएगा,
 बहुरी करेगा कब ।”*

आज हमें यह जानना बहुत ही जरूरी हो गया है की, इस इंधन से प्रदूषण किस तरह हो रहा है? आज कई इंधन हमारे पास हैं, जो स्थायू, हवा, वायू इन रूपों में उपलब्ध हैं। स्थायू में लकड़ियाँ, कोयला, कोक जैसे इंधन तो हवा में पेट्रोल, केरोसिन, फ्युएल ऑईल जैसे इंधन तथा वायु में नॅचरल गॅस, लिक्विफाइड पेट्रोलियम गॅस (L.P.G.) वॉटर गॅस इनका समावेश होता है। आज गाडियों का इतना बड़ा इस्तेमाल हो रहा है बस, पूछना ही मत, कॉलेज से ले के ऑफिस तक, घर से लेकर हर क्षेत्र तक कितनी गाडियाँ ही गाडियाँ। फिर कितना हसरोज

निर्मित होता होगा इन गाडियों से पेट्रोल, डिजेल की वजह से मानवी विघातक ऐसा वायु जो केवल प्रदूषण ही नहीं बल्कि समाज में कैंसर, हार्ट की बीमारी, कम सुनाई देना ऐसी बीमारियों का जाल फैल रहा है, कुछ व्यक्ति तो ऐसे हैं, पैसे न होने के कारण गाडी में घासलेट का इस्तेमाल करके और भी प्रदूषण बढ़ाते हैं ।

आज कारखानों में भी इन इंधनो का बहुत ही इस्तेमाल किया जा रहा है, फिर इन चिमणियों से निकलनेवाले वायु प्रदूषण या रासायनिक द्रव्य पानी में फेंक कर किया जानेवाला जल प्रदूषण का क्या करें? दूसरी ओर आप खुद ही महसूस करते होंगे की आज हमें सिलेण्डर की क्यूँ कमतरता दिखाई दे रही है । हमारे पास पैसा होकर भी हम कुछ कर नहीं पा रहे हैं । नए-नए संशोधन करना अच्छी बात है, उसके लिए इंधन का अधिकतम इस्तेमाल करना जाहीर बात है पर उसमें भी हमें 'कम से कम इंधन, ज्यादा से ज्यादा संशोधन' इस तत्त्व पर चलना ही पड़ेगा । पर आज कुछ देश ऐसे हैं जो खुद को शक्तिशाली बनाने के लिए अपनी ताकद दिखाने के लिए, पुरे विश्व पर कब्जा करने के लिए इन इंधनो का उपयोग आतंकवाद, युद्धों में करते हैं । जिससे फायदा कुछ भी नहीं पर इंधन में घट और प्रदूषण में बढ़ाव करते हैं । जैसे अमेरिका ।

इंधनो की वजह से ही आज बिजली निर्माण की जां रही है । कोयले पर भट्टियाँ शुरू रहती है या तो फिर इसका इंजिन में इस्तेमाल किया जाता है । आज कई ऐसी इंधने हैं जिनका अधिक से अधिक इन्सान उपयोग कर रहा है । यहाँ तक की ये जो लकडियाँ होती है उसे भी इन्सान ने इस्तेमाल के लिए बनाया । पेड लगाना तो दूर की बात पर जो पेड है, उन्हे भी यह इन्सान अपने स्वार्थ के लिए उखाड

रहा है । हमारे यहाँ सूरज से बननेवाली ऊर्जा होकर भी उसका इस्तेमाल कम दिखाई देता है । ऐसा कब तक होता रहेगा? शायद आपको पता नहीं की यह इंधन साठा मर्यादित है वह कभी ना कभी तो खत्म होनेवाला है । अगर, इसका नहीं तो कम से कम इन इंधनो से होनेवाले प्रदूषण पर तो खयाल कीजिए । वरना ओ दिन कथई दूर नहीं, जब इस विश्व पर संकट के बादल आएंगे । तब हम चाहकर भी कुछ कर न पाएंगे ।

आज पेडों के कम होने के कारण इन इंधनो से होनेवाले प्रदूषण को हम रोक नहीं पा रहे हैं । इस कारण इन इंधनो में ओझोन क्षीण हो रहा है । कही ऐसा न हो, सूरज से पृथ्वी पर आनेवाले अल्ट्रा-व्हायलेट किरणों को जो वह किरणे सिधे पृथ्वीपर आएगी और यह पृथ्वी के जीवितों को इसका सबसे बडा धोका है । सबसे बिकट समस्या इस समस्या का समाधान क्या है? इसलिए मेरा खयाल है, पेड काटने से ज्यादा उसे लगाने की कोशिश करनी चाहिए । जो सूरज से ऊर्जा मिलती है उसका इस्तेमाल करके, ऊर्जा बनाकर उसका इस्तेमाल करना जरुरी है, क्योंकि यह कभी खत्म न होनेवाली ऊर्जा है । इंधनों का कमसे कम, आवश्यक तौरपर ही इस्तेमाल कीजिए । और सबसे अहम बात इंधनों से होनेवाले जल, वायू, भूमि प्रदूषण को प्रथम रोकिए ।

प्रदूषण की समस्या किसी एक व्यक्ति की नहीं है, यह समस्या पुरे मानव-जाति की है । उसके अस्तित्व, अस्मिता की है । अपने लालच, स्वार्थपूर्ति के चाह हालांकी बुरी बात नहीं । आनेवाली नई पीढी का भविष्य आपके हाथ में होने के कारण प्रदूषण पर नियंत्रण जरुरी है । आखिर यह भी संभव नहीं है की, आज सभ्यता, संस्कृति इतनी आगे बढ़ चुकी है

कि वह पिछे मूडकर देखे यह असंभव है। हाँ, एक समाधान अवश्य है और वो ये कि हम अपने जीवन की ऐसी प्रमुख गतिविधियों को यथासंभव कम करे जो प्रत्यक्ष या अप्रत्यक्ष रूप से वातावरण को दूषित कर रही है। और प्रदूषण रोकने के सभी प्रयास यथासंभव करें।

मानव जीवन प्रकृति प्रदत्त अनमोल उपहार है और हम संपूर्णतः इस जीवन के लिए पृथ्वी पर निर्भर हैं। हो सके हमें थोडासा सादागी से जीवन बिताना है, लेकिन आनेवाली नई पीढ़ी को एक स्वच्छ,

सुंदर, प्रदूषणरहित वातावरण देने के लिए इतना थोडासा तो करना ही पडेगा।

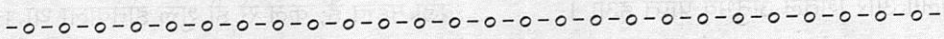
आइए, हम एक प्रण करे कि, हम अपनी प्यारी पृथ्वी को यथासंभव प्रदूषणमुक्त बनायेंगे और इंधन की बचत करके अपने बाद आनेवाली पीढ़ी का भविष्य उज्ज्वल बनायेंगे -

*“वहीं समझदार कहलाएगा,
जो प्रदूषण की भाषा समझेगा,
और साथ ही इंधन को नष्ट होनेसे रोकेगा।”*

“गरिमामयी मां”

“नारी” के विभिन्न रूपों में श्रेष्ठतम मां का स्वरूप है। उसके बाद पतिव्रता स्त्री का है तथा अन्य रूप हैं। हम भारत के गौरवशाली देश को भारतमाता कहते हैं और उसके प्रति श्रद्धारत होते हैं। मां की हर जगह पूजा होती है। यह भारत की संस्कृति में बीज रूप से निहित है। उससे बढ़कर और कोई रिश्ता-नाता इस संसार में नहीं है जो प्रत्येक प्राणी को उपलब्ध है। मां की गरिमा अतुलनीय है।”

“एक अन्य दृष्कोण से दीपावली”

दीपावली हिंदुओं का प्रमुख त्यौहार है जिसे वे खूब धूम-धाम से मनाते हैं, अतः उनसे पटाखे न छुड़ाने की अपेक्षा करना बहुत सरल नहीं है। वास्तव में अपने धार्मिक कार्यक्रमों, परम्पराओं में हस्तक्षेप किसी को भी अच्छा नहीं लगता। परन्तु हिन्दू धर्म सदा से ही उदार रहा है और समय के साथ प्रत्येक अच्छे परिवर्तन को उसने खुशी-खुशी आत्मसात किया है। यही कारण है कि आज यह विश्व का सबसे प्राचीन धर्म है।

वास्तव में पर्यावरणीय प्रदूषण का बढ़ना हम सभी के अस्तित्व के लिए एक खतरा बन चुका है जिसका और बढ़ना हममें से किसी के लिए भी अच्छा नहीं है-चाहे वह हिन्दू हो, मुसलमान हो, सिख हो या इसाई। पटाखे पर्यावरण को सीधे तौर पर अत्याधिक प्रदूषित करते हैं यह सर्वविदित है। अतः हम सभी को प्राणिजगत के अस्तित्व की रक्षा हेतु पटाखों का कम-से-कम उपयोग करना चाहिए।

“आया सावन झूम के ।”

सुश्री राजलक्ष्मी चव्हाण

कला भाग - तीन

“आया सावन झूमके,
हरियाली संग ले के,
धरती सारी खिल उठी,
नए रंग और रूप से ।”

“सावन” शब्द मुख पर आतेही हमारा मन नए जोश एवं उल्हास के साथ खिल उठता है, मनरूपी मयूर नाचने लगता है। गर्मी के मौसम में तप्त हुई यह ‘धरा’ हरियाली का नया वस्त्र ओढ़े हमारे मन को प्रफुल्लित करती है। इस बार भी मुझे इस ‘सावन’ का अलग और शितल अनुभव प्राप्त हुआ।

छुट्टियाँ खत्म कर गाँव से वापस आते वक़्त अचानक ठंडी हवा के झोके ने मेरे बालों से खेलना शुरू किया जबकि, गर्मी ने सारी सृष्टि के साथ ‘बेरहमी’ सा बरताव किया था। उस शितल हवा के झोके में मुझे नींद कब आ गयी पताही नहीं चला। इतने में काले बादलों ने झट से पानी को बुलावा भेजा और पानी की बूँद मेरे कपोल पर आ गिरी। मोतियों सी बूँद इतनी जोर से गिरने लगी कि, उन्होंने हमारी ‘महाराष्ट्र राज्य परिवहन’ की ‘टप’ से आना भी शुरू किया, ये हक समझके कि, हमारी बरसने की जगह में से ये भी हमारे हक की ही जगह है। अचानक बारिश आने से खेती में काम करनेवाले लोगों में जो

कोलाहल मचा जो देख मुझे भी बाहर जाकर भीगने का मन हुआ, लेकिन मेरा भीगना तो गाड़ी के छत से अंदर आनेवाले मोतीरूपी बूँदों के कारण गाड़ी में ही हो रहा था। यह अनुभव हुआ ‘सावन’ की शुरुआत का।

माँ ने घर को ‘महल’ सा चमचमाता बनाने की तैयारी शुरू की। लग रहा था जैसे घर में किसी का मंगलकार्य चल रहा है। हाँ, मुझे याद आया ‘सावन’ का महिना जो त्योहारों का, व्रतवैकल्प का महिना था। ‘श्रावण सोमवार’ जिनका हिंदुओं में बड़ा महत्त्व है, कल से ही शुरू होनेवाला था। कही से सुना था कि, इन दिनों जोर से ‘वर्षा’ के बरसनेपर वातावरण ‘कुंद’ हो जाता है, जिसमें हलका आहार लेना चाहिए आदि। हमारे समाज में वैसे तो पुरातन काल से रीतिरिवाज चलते आए हैं, लेकिन सबसे बड़ा महत्त्व ‘सावन’ के महिने में किए जानेवाले पुण्यकर्म तथा रीति का है। ‘सावन’ के शुरू में ही ‘नागपंचमी’, ‘श्रीकृष्ण जन्माष्टमी’ और ‘गणेशोत्सव’ जैसे त्योहार आते हैं। निसर्ग के प्रति मानव की श्रद्धा पुरातन काल से है जिसे व्यक्त करने का मौका इन त्योहारों द्वारा मिलता है। इसलिए मराठी में कहा गया है कि,

“सरावन आला की...”

सालभर में खर्च क्या हुआ जोश, उत्साह फिर से भर देने की क्षमता इस 'सावन' में है। सारी मुरझाई हुई धरती भी मनुष्य की तरह नए जोश के साथ खिल उठती है। कुछ लोगों की ऐसी भी श्रद्धा है कि, इन दिनों किए हुए व्रत, अच्छे कामों का फल अगले जनम में किसी न किसी अच्छे रूप में मनुष्य को प्राप्त होता है। 'सावन' के निसर्ग सौंदर्य का आनंद लेने की लालसा, कवि, चित्रकारों को भी नहीं छोड़ती। हरा रंग, फिका हरा रंग इन विविध छटाओं में सजी उच्छूर्खल, नवयुवती, नववधु की तरह लगनेवाली धरती देख 'स्वर्ग' की कल्पना इससे अधिक क्या है? ऐसा सवाल मन में आता है और मुझे हमारी पाँचवी कक्षा में सिखायी हुई कविता याद आती है, -

'सावन आया सावन आया,
नयी नयी खुशियों को लाया,
चंपा और गुलाब, चमेली,
फूल रही जुही अलबेली।'

इससे मीठा वर्णन क्या भला हो सकता है सावन का? बच्चों की तरह फूलों के साथ खेलती हुई तितलियाँ देख मेरा मन भी तितली होकर अनुभव लेने को करता है। मराठी के प्रसिद्ध कवि श्री. सदानंद रेगे जी ने तो इसका वर्णन किया कि,

'जिती पालवी फुटेल
मेल्या मरणाला''

इन पंक्तियों का अर्थ मैंने लिखे हुए 'सृष्टि वर्णन' से जुड़ा है। मतलब 'सावन' के आगमन पर गर्मी में चीरचीर हुई धरती अब आनंद से नाँचेने लगेगी और मुझे भी अपने में शामिल होने के लिए कहेगी, तब मेरा मन कह उठेगा-,

'सावन राजा, सावन राजा,
सृष्टि में तू खुशियाँ भर जा,
मुरझाएँ इस सभी के मन में,
नयी नवेली ताजगी भर जा,
ओ मेरे सावन राजा।'

□□□

“क्या हो आपका जीवन लक्ष्य”

इस विषय पर निबंध लिखते समय विद्यार्थी प्रायः यह सोचने लग जाते हैं कि वे कौन-सा लक्ष्य मानकर निबंध लिखें। वस्तुतः उनकी समस्या यह होती है कि प्रथम तो उन्होंने इस अवस्था तक कोई लक्ष्य निर्धारित किया ही नहीं होता; द्वितीय, वे यह सोचते हैं कि कहीं उनका जीवन लक्ष्य परीक्षक को अच्छा नहीं लगा तो?

इस समस्या का हाल बिल्कुल सीधा है। प्रथम, पूरी गंभीरता के साथ आज ही अपना जीवन लक्ष्य निर्धारित कीजिए। दूसरे, आपका जीवन लक्ष्य जो भी हो, निर्भीक होकर उसकी विवेचना कीजिए। यह एक ??? सत्य है कि परीक्षक को इससे कोई प्रभाव नहीं पडता कि आपका लक्ष्य कौन-सा व कैसा है। वह तो केवल आपका विचार मंथन व स्पष्ट अभिव्यक्ति की सामर्थ्य का मूल्यांकन करता है।

विद्यया ऽपि
२००४-२००५

आलंपिक और भारत

सुश्री शाईन हदली

कला भाग - दो

*'पढ़ोगे, लिखोगे तो बनोगे नवाब,
खेलोगे, कुदोगे तो बनोगे खराब ।'*

हमें बचपन से यही सिखाया गया था की, खेलने, कुदनेसे ज्यादा अपनी पढ़ाई पर ध्यान दो। हम भी बड़ों की बातें मानकर सिर्फ पढ़ाई करते रहे। कभी किसी खेलमें या खिलाड़ियों में हमने दिलचस्पी नहीं ली। पर जबसे अथेन्स में होनेवाले आलंपिक २००४ के विज्ञापन टी. वी. पर दिखाये जाने लगे, तो आलंपिक के खेल देखने की लालसा मनमें जागृत हो उठी। तभी मैंने तय कर लिया चाहे जो भी हो मैं आलंपिक २००४ के उद्घाटन से लेकर उसकी समाप्ति तक के सारे खेल देखूंगी। इसमें सबसे बड़ी खुशी की बात यह थी की हमारे भारत से भी कुछ चुनिंदा खिलाड़ी आलंपिक में खेलने जाने वाले थे। आलंपिक की मशाल लेकर भारत आए लोगोंकी काफी इज्जत-अफजाई की गई थी। आलंपिक के मशाल के लिए इतनी तो भारत से जानेवाले खिलाड़ियों की तो काफी सराहना कि गई।

अथेन्स रवाना होनेवाले खिलाड़ियों को एअरपोर्ट पर शुभकामनाएँ देने खेलमंत्री श्री. सुनील दत्त जी और कई प्रशंसक आए थे। सबने उन्हें शुभकामनाएँ दी। सबकी आँखों में उम्मीदें थी की भारत के ये खिलाड़ी अच्छा प्रदर्शन करके सुवर्ण पदक जरूर लाएंगे। कइयों की दुवाएँ, शुभकामनाएँ उन्हें मिली। सभी के जुबानपर यही गीत था 'ले आएं, ले आएं सुवर्ण पदक अथेन्ससे ले आएं।

रह जाएंगे, रह जाएंगे गोरे-काले देखते रह जाएंगे।
बढाएंगे, बढाएंगे हम देश की शान बढाएंगे।'

इसीके साथ भारतीय खिलाड़ी अथेन्स रवाना हुए। अब बस इंतजार था तो १३ अगस्त यानी के आलंपिक के उद्घाटन का। हमारा इंतजार कुछ दिनों में खत्म हुआ। उद्घाटनमें कई देश अपने संस्कृति के लिबास में आए। पर हमें तो हमारे खिलाड़ियों का इंतजार था। भारतीय ६५ खिलाड़ी ग्राउंड पर आ रहे थे। इनके भारतीय लिबास देखकर मनको बड़ी खुशी मिली। अंजू जॉर्ज हाथों में तिरंगा लहराते हुए आगे बढ रही थी। तो बाकी खिलाड़ी अथेन्स को प्रणाम करते हुए आ रहे थे। ये रोशनी, आतिषबाजी में मानो स्वर्ग ही अथेन्स में उतर आया हो।

इस आलंपिक २००४ खेलोंमें भारत के अलावा २०१ देश शामिल थे। जिनमें अमेरिका, चीन, जापान जैसे महारथी देश शामिल थे। असलमें भारत का सच्चा मुकाबला इन्हीसे था। पर हमें भी अपने खिलाड़ियों पर पूरा भरोसा था। इसी भरोसे के साथ भारतीय खिलाड़ी मैदान में उतरे। खेल प्रारंभ हुए। पर अफसोस की बात यह थी कि हमारी शुरुआत ही काफी खराब रही। निशानेबाजी में महारथ हासिल करनेवाली अंजली भागवत ने हमारी उम्मीदों पर पानी फेर दिया। खराब प्रदर्शन करके कुल खिलाड़ियों में २० वे स्थान पर रही। तो सिमा शिरूर ने अच्छा प्रदर्शन करके अंतिम फेरीमें आकर आठवे स्थानपर रही। दिपाली देशपांडे भी कुल ३२ वे खिलाड़ियों

मे १९ वे स्थान पर रही। इन खिलाड़ियों का प्रदर्शन देखकर भारतीयों को बड़ा अफसोस हुआ पर डबल ट्रैम में मे. राजवर्धन सिंह राठोड ने बेहतरीन प्रदर्शन करके रौप्य पदक हासिल किया और हमारे देश की शान अँथन्समें बढ़ा दी। यही हमें सफलता प्राप्त हुई।

भारत की खोई उम्मीदें में राठोड की वजह से जाग उठी। अब बारी थी स्विमींग की, भारतीय स्विमर शिखा टंडन भी हमारी उम्मीदों पर खरी न उतर के कुल ७४ खिलाड़ियों में वे ४० वे स्थान पर रही। बॅडमिंन में निखील कानेटकर और अपर्णा पोपट दुसरे राउंड में बाहर हुई। मोमा दास तो पहली ही पारी में मात खा गई। कुश्ती में भारतीय खिलाड़ी अनुज कुमार, सुशील कुमार, मुकेश खत्री ये सारे पहले ही राउंड में बाहर हो गये।

हमारे समझ में ये नहीं आ रहा था की इन्ही खिलाड़ियों ने अपना आत्मविश्वास जिस कदर टी.वी. पर जाहीर किया था। आज यही आत्मविश्वास उन्हें टॉप टेन में भी जगह दिलाने में भी असफल रहा। सबसे बड़ी बात हमें लज्जित करनेवाली ये थी कि वेटलिफ्टर प्रतिमा कुमारी और चानू डोपिंग मामले में पकड़ी गई। उन्हें खेलों से निकालकर भारत रवाना किया गया। ये देखकर श्री. दत्त जी को बड़ा अफसोस हुआ। भारत के आलंपिक संघटना के अध्यक्ष सुरेश कलमाडी ने दोनों को सजा सुनाई। चानू हमेशा के लिए तो प्रतिमा कुमारी एक साल के लिए खेल से बाहर निकाली गई।

हमारी नजरें टिकी थी भारतीय हॉकी टिम पर। भारतीय हॉकी टिम भी आलंपिक में लडखडाने लगी। दिलीप तिर्की के नेतृत्व में भारतीय खिलाड़ियों ने हॉकी में चेस खेले जिसमें जीत सो सिर्फ दो ही दर्ज कर पाया। पाकिस्तान कि तरफसे भी हॉकी टिम मात खा गई। जब आठवें स्थान के लिए सामना हुआ तो भारत की हॉकी टिम ने द. कोरिया को ५-२ से हराकर आठवे स्थान पर जगह बना ली। याने हॉकी में भी पदक से चुकी। धनराज पिल्ले ने इसका जिम्मेदार अपने प्रशिक्षकों को ठहराया और कहा,

“हमारे प्रशिक्षकों का बर्ताव हमारे साथ काफी सख्त है।”
ये सुनकर श्री. दत्त ने फौरन जाँच के आदेश दिए।

निराश हुए हम भारतीयों की निगाहें टिकी थी अँथलेटिक्स की अंजू जाँज पर। सबकी दुवाँए, शुभकामनाएँ उन्हें मिल रही थी। अंजूने बेहतरीन प्रदर्शन किया। उन्होंने पुरी मेहनत से और लगन से अपना बेहतरीन प्रदर्शन तो दिखाया पर उनकी छलांग उन्हें पदक तक न पहुँचा सकी। वो पदक तो नहीं जीत सकी पर तमाम भारतीयों के दिल जरूर जीत लिए।

हमारी आशाओं के साथ और उम्मीदों के साथ आलंपिक २००४ का अंत २८ अगस्त को उसी रोशनी और आतिषबाजी के साथ हुआ। भारतीय खिलाड़ी भारत पहुँचे। पदक की सूची में देखा जाए तो अमेरिका अक्वल और चीन दूसरे स्थान पर रहा। रही बात भारत की तो मे. राठोड को मिले रौप्य पदक के साथ भारत ६८ वे स्थान पर रहा। निराश हुए भारतीय खिलाड़ियों का स्वागत किया। और कहा की, “आपने भारत का एक इतिहास रचा है जिसमें आपका नाम सुनहरे अक्षरों में लिखा जाएगा। भारत की आलंपिक संघटना कि तरफ से मे. राठोड को ११ लाख रु. का पुरस्कार प्रदान किया गया। हाल ही में २१ सितंबर को राष्ट्रपति भवने में राष्ट्रपति के हाथों से मे. राठोड को अर्जुन पुरस्कार प्रदान किया गया।

अंत में निराश हुए खिलाड़ियों से यही कहना चाहूँगी, हिम्मत हमेशा बनाए रखिएगा। २००८ में होनेवाले आलंपिक के खेलों में हम जरूर अच्छा प्रदर्शन करेंगे। उन खिलाड़ियों से कहूँगी, जो गलती यहाँ हुई है हो सकता वो गलती आपसे हो रही है, तो उन गलतियों को सुधारकर अच्छा प्रदर्शन कीजिएगा। यही कहूँगी,-

“हार हुई है अब की बार,
मानेंगे ना अगली बार।
दिखाएंगे अपने कर्तब,
बढ़ाएंगे अपनों की हिम्मत।
लेके नाम उपरवाले का
लाएंगे सुवर्ण पदक।”

विद्यया
2007-2008

कमला
2008-2009

नारी शिक्षा : राष्ट्र की रक्षा

सुश्री रेश्मा लाड
कला भाग - तीन

*“अबला जीवन हाय तुम्हारी यही कहानी
आँचल में है दूध और आँखों में पानी।”*

नारी की इस दयनीय दशा का परिणाम देश को भुगताना पड रहा है। आज युग ने करवट बदली है। वह समय तो भूगर्भ में विलीन हो गया जबकि यह कहा जाता था कि नारी तथा शुद्र दोनों ही शिक्षा प्राप्त करने के अधिकारी नहीं हैं। आज भी बहुत से लकीर के फकीर इस बात पर बल दे रहे हैं कि नारी को शिक्षा नहीं देनी चाहिये। शिक्षित नारी का चरित्र दूषित हो जाता है। यहाँ प्रश्न तो इस बात का है जो शिक्षा पुरुष की शारीरिक, मानसिक तथा आत्मिक उन्नति करती है वही शिक्षा स्त्रियों के लिए हानिकारक कैसे हो सकती है? स्त्रियाँ ही गृह की लक्ष्मी होती हैं। स्त्रियों के हाथ में ही बच्चों को बनाना तथा बिगाडना है, यदि वे सुशिक्षित होगी तो उनकी सन्तान भी उन्हीं के अनुरूप होगी। प्राचीन काल में स्त्रियों को शिक्षा दी जाती थी। गार्गी, मैत्रेयी इनके ज्वलन्त प्रमाण हैं। अतः जो शिक्षा पुरुषों का कल्याण करनेवाली है वह नारी के लिए अवश्य ही लाभप्रद होगी।

स्त्री शिक्षा के विषय में पढ़े-लिखे लोगों में दो मत हैं। एक दल का कहना है कि स्त्रियों को पुरुषों के समान ही अधिकार प्राप्त होने चाहिये और

दुसरा दल ढोल, गँवार, शुद्र, पशु और मुख्यतः स्त्रियों को उनके शिक्षा के जन्मसिद्ध अधिकार से वंचित रखना चाहता है। उनका विचार है कि यदि स्त्रियों को शिक्षित किया जायेगा तो वह शिक्षा उन्हें अवश्य ही पतन की ओर घसित ले जायेगी। परन्तु दुःख तो तब होता है जब ये ही नारी-शिक्षा का विरोध करनेवाले प्राचीन इतिहास की दुहाई देते हैं। उन्हें यह जानने की क्या आवश्यकता है कि गार्गी ही मंडन मिश्र तथा स्वामी शंकराचार्य के शास्त्रार्थ के समय निर्णायक बनी थी और उसी का निर्णय दोनों पक्षों को मानना पडा था। परन्तु यह जानने का कष्ट कौन करे? वहाँ तो मतलब है, केवल लकीर का फकीर बनने से चाहे वह उचित हो या अनुचित।

जिसप्रकार एक अशिक्षित पुरुष से समाज एवं राष्ट्र का कोई हित-साधन नहीं हो सकता, उसी प्रकार निरक्षर नारियाँ भी समाज के ऊपर बोझ हैं। पढ़-लिख जाने पर नारी के ज्ञान का विकास होता है। उसमें उचित-अनुचित को समझने का विवेक उत्पन्न हो जाता है। शिक्षा के द्वारा की कूपमण्डुकता से मुक्ति पाकर भविष्य द्रष्टा हो जाती है। अज्ञान, अविश्वास, भय, रुढ़ि वादिता और दानवीय अवगुणों का नाश होकर उनके स्थान पर सरल सात्विक एवं कल्याणप्रद मानवी गुणों का उसमें विकास होता है।

पढी लिखी नारी अपनी अमूल्य सलाहों से परिवार के नीरस एवं दुखी जीवन में मधुर रस का संचार करती है। हम अपने दैनिक जीवन में देखते हैं कि भोजन बनाने, कपडे सीने आदि कार्यों को एक शिक्षित नारी अधिक कुशलता से कर सकती है अपेक्षा उस नारी के जो मूढ है। स्त्रियाँ चाहे तो गृह में एवं सुख की सरिता प्रवाहित कर सकती है। शिक्षा को उचित रूप से प्रयोग न करना शिक्षा का दोष नहीं कहा जा सकता। वरन् यह मनुष्यों का दोष है।

पुरुषों को यदि धार्मिक, सामाजिक अधिकारों के साथ शिक्षा प्राप्त करना अनिवार्य है तो स्त्रियों को उनकी आवश्यकता नुसार गार्हस्थ नियंत्रण, गृहप्रबन्ध आदि को जानना आवश्यक है। परन्तु यदि विदुषी नारियाँ पुरुषों के समान शिक्षा प्राप्त करने का साहस करें तो उन्हें रोकना नहीं चाहिए। आधुनिक समय में विद्वता, भाषण की प्रवीणता, कविता का सृजन करने तथा लेखन पटुता में स्वर्गीय श्रीमती सरोजनी नायडू से टक्कर लेने के लिए कितने ही पुरुष आगे आ सकते हैं। वीरांगना झाँसी की महारानी लक्ष्मीबाई के समान शत्रुओं की गोलियों की बौछारों में प्राणों को अपनी हथेली पर रखकर नंगी तलवार धारण करके रण-क्षेत्र में कूदने का कितने वीर साहस कर सकते हैं। भारतीय इतिहास जितना पुरुषों की वीर गाथाओं से भरा पडा है, उतना ही नारियों के त्याग एवं बलिदान से जगमगा रहा है।

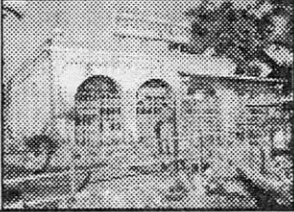
माँ बालक की गुरु होती है। इसलिए जो आज के बालक कल भावी राष्ट्र के नागरिक हैं, उनको योग्य नागरिक बनाना नारी का ही काम है। बच्चों में अच्छे गुणों का प्रादुर्भाव करने का श्रेय माँ को ही है। नम्रता, शिष्टाचार, सदाचार आदि गुण बच्चे माँ से ही सीखते हैं। शिवाजी को वीर बनाने का श्रेय जीजाबाई को ही था। गांधीजी के सत्य और अहिंसा को सन्देश

के पीछे उनकी माँ का ही धार्मिक रूप था। नेपोलियन को वीर उसकी माँ ने ही बनाया था। अतः यह स्पष्ट है कि नारी बालक को चाहे जिधर मोड सकती है। वह चाहे तो पुत्र को कौशल्या बनकर राम के समान बलवान, धीर एवं नम्र बना सकती है और वह चाहे तो पुत्र को चरित्रहीन, पापी, क्रूर भी बना सकती है।

इंग्लंड, अमरीका आदि देशों में स्त्रियाँ पुरुषों के समान ही शिक्षा पा रही हैं। इस प्रकार उन देशों की पूर्ण रूप से उन्नति हो रही है। रूस की स्त्रियाँ तो कारखानों तथा मिलों में पुरुषों के समान ही शारीरिक परिश्रम करती हैं। विदेशों का उदाहरण देने का यह अभिप्राय नहीं की हमारे राष्ट्र में भी उसी ढंग की शिक्षा दी जाय। हमें तो भारतीय नारी को ऐसी शिक्षा देनी है जिसमें वे परिवार तथा राष्ट्र के जीवन को योग्य नागरिकता प्रदान कर उसे अधिक सुखमय बना दे।

अस्तु, इस विश्व में शान्ति, प्रेम, चरित्र आदि का विस्तार करने के लिए नारी-शिक्षा अनिवार्य है। पुरुषों को भी चाहिए कि वे भी नारियों का सम्मान करते हुए उनके अधिकारों की अवहेलना न करें। तभी समाज तथा राष्ट्र का कल्याण होगा क्योंकि शिक्षित नारियाँ ही प्रत्येक राष्ट्र की अमूल्य निधि और मणियाँ हैं। राष्ट्रीय सरकार ने स्त्रियों को विभिन्न संगठनों में भाग लेने के लिए प्रोत्साहित किया है। उनके लिए अलग से स्थान आरक्षित किए गए हैं। देश का उत्थान नारियों पर आधारित है। हर्ष का विषय है कि हमारी सरकार भी नारी कल्याण के लिए ही सक्रिय ठोस कदम उठा रही है। भारत के नए संविधान में नारियों के अधिकार और कर्तव्यों पर उदार दृष्टिकोन से विचार किया गया है। इस प्रकार नारी का भविष्य उज्वल तथा मंगलमय प्रतीत होता है।

“पागलपन मनुष्य का...”

सुश्री राजलक्ष्मी चव्हाण

कला भाग - तीन

२५ जनवरी को सातारा जिले के मांडरगढ की मांडरदेवी मंदिर के परिसर में मनुष्य के अंधविश्वास वृत्ति के कारण बुरी दुर्घटना घटी जिसमें ५०० से भी ज्यादा लोगों की मृत्यु हुई और उतनेही लोग जख्मी भी हुए। मनुष्य की श्रद्धा इतना घिनौना रूप भी धारण कर सकती है, इसका अनुभव वो भी महाराष्ट्र जैसे पवित्रस्थान पर घटित हुआ। हमारे महाराष्ट्र में कई भगवान के पवित्र स्थान हैं और ये स्थान देश-विदेशों में प्रसिद्ध हैं। जैसे पंढरपूर की यात्रा करने तथा वहाँ का महात्म्य जानने के लिए विदेशी पर्यटक भी आते हैं। ऐसी छोटी छोटी दुर्घटनाएँ पहले भी घटी थी, लेकिन वह न के बराबर थी। हमारे कोल्हापुर याने 'दक्षिण काशी' में भी महालक्ष्मी तथा अन्य देवताओं के मंदिर हैं, लेकिन इस मांडरगढ स्थान पर घटी दुर्घटना से महाराष्ट्र के कुछ ऐसे देवस्थान भी बदनाम हो गए जिनमें बड़ी कठोरता से नियमों का पालन किया जाता है।

२५ जनवरी को सातारा जिले के मांडरगढ देवस्थान के ऊँचे पहाड पर हुए 'मांडरदेवी' देवस्थान मंदिर का मेला हर वर्ष होता है। जिसमें पुरे महाराष्ट्र से लेकर कर्नाटक, मराठवाडा, विदर्भ से लाखों लोग आते हैं। इस वर्ष भी वहाँ मेला लगा हुआ था। हर

वर्ष की तरह इस वर्ष भी करीब पाँच लाख से अधिक लोग मेले में आए हुए थे। और वहाँ जाने के लिए जो रास्ता है वो छोटा होने के कारण यात्रियों को वहाँ जाने के लिए बहुत कठिनाई हो रही थी। जो स्वयं को भगवान के महाश्रद्धालु भक्त माननेवाले लोग अपनीही धून में मस्त होकर जिनके अंग अंग में भगवान की बजाय शैतान ने प्रवेश किया था ऐसे लोगों के दो गट पैदा हुए और इनमें झगडा हो गया कि, कौन पहले अंदर जाएगा? एक तरफ नारियल चढाने के स्थान पर बहुत पानी बिखरा हुआ था। नारियल फोड दिए जाने से बिखरे पानी के कारण लोग फिसल गए। एक स्थान पर तो मनुष्य का स्वार्थ पुरा करने के लिए बकरियों कि बलि चढाई जा रही थी, मानो इन्सानियत की ही बलि दी जा रही थी। अंदर दर्शन के लिए जाने के लिए हो रही भीड की खींचातानी का रुपांतर धमासान लडाई में रुपांतरित होकर इस पवित्र स्थान को रक्तपात में बदल देगा यह किसने सोचा था? जो भी हो, किसीने तो पीछे हटना ही था, लेकिन ऐसा न होने के कारण इस लडाई से अपनी जान बचाने के लिए दौडे हुए लोगों में से ही किसी शैतानों ने दुकानों में आग लगा दी जिसकी ज्वालाएँ खाने के स्टॉल पर रखे हुए सिलिंडर तक पहुँची और ज्वालाओं, भयानक स्फोटों की चपेट में निरपराध

लोग आ गए। घरसे निकलते वक्त इस शुभ यात्रा के लिए और भगवान के दर्शन के लिए व्याकुल मन अपनी कुलदैवता का आशिर्वाद लेने के लिए निकले कितने नवविवाहित वर-वधू, यात्रा में खिलौने खरीदने के लिए आए उल्लासभरे अबोध बालक, जीवन का अंतिम समय व्यतित करने तथा देवी के चरणों में लीन होने के लिए आए बूढ़े शरीर क्षण में ही जल गए। स्फोटों की हो रही भयानक आवाज के कारण किसी ग्रामवासी का उस स्थान पर जाने का साहस नहीं हुआ। तब तक तो शाम हो चुकी। जलती हुई वस्तुएँ नजर आ रही थी, पहाड ही जल रहा था।

ऐसी यात्राएँ तथा मेले अक्सर पहाडों पर ही होते हैं, क्योंकि, देवस्थान ऐसे उँचे पहाडों पर ही ज्यादातर बसें हैं और वहाँ जाने के लिए कच्चे रास्तों के सिवाय कुछ पर्याय नहीं रहता। ऐसी कठिन परिस्थिति से गुजरते हुए ग्रामवासी और शववाहिकाएँ पहुंची, पुलिस पहुँचे। लेकिन जले हुए मनुष्यकी देहों के अलावा बचा ही क्या था? जिन लोगों ने ये कृत्य किया शायद वो भी बचे नहीं थे। मेरी एक सहेली जो पत्रकारिता में अध्ययन कर रही थी उन्हें सब भीषण परिस्थितियाँ दिखाने के लिए वहा भेजा गया तो वह बता रही थी कि, उधर लोगों ने तो निसर्ग को भी नहीं बरखा। हर पेड पर, पेड के पत्तों पर लोगों ने चिड्डियाँ खिलेद्वारा लगायी थीं जिसमें लिखा था, 'हे देवी मेरे शत्रु का निःपात हो जाए।' उसके घर अशांति और मेरे घर शांति आ जाए। प्रेमियों ने भी अपनी प्रेमिका को अपने वश में कर देने की बात लिखी थी। हर इन्सान ने किसी दूसरे इन्सान का ज्यादातर चिड्डियों द्वारा बुरा ही चाहा था। हम चाहे कितना भी चीखें, चिल्लाएँ, ढिंढोरा पीटें की आज का युग वैज्ञानिक है लेकिन ऐसे अंधविश्वास में डूबा मनुष्य कभी मान सकता है कि दूसरे की बूरी सोच में डूबने से खुद ही

बुराई में फंस जाते हैं। ऐसे कितने लोग हैं जो विज्ञान को मानते हैं? ऐसे कई प्रश्न मन में लेकर लौट आयी मेरी सहेली और मुझे भी मजबूर कर दिया इन प्रश्नों का उत्तर खोजने के लिए।

जिन्होंने हिंसा की थी वे भी जल गए और अपने साथ इतने सारे निरपराध लोगों को भी जला दिया अपने स्वार्थी और शैतानरूपी आग में। अखबारों के पन्ने खबरों से भरे, कितनों ने, कितने सरकारी अधिकारी, मंत्री गणों ने अपनी औपचारिकताभरी संवेदनाएँ व्यक्त की। कुछ दिन बाद वहाँ की जगह साफ कर दी गयी। कितने सच्चे समाजसेवकों ने अपने कंधे पर से जले हुए शरीर उठाएँ, अपनेही भाईजनों की रक्षा देखी। जगह साफ सुथरी की जाने पर मानों लग रहीं थी कुछ हुआ ही नहीं। तब तक सभी के दिलोंदिमाग पर ये कटू स्मृतियाँ छा गयी। मनुष्य कि स्वार्थ वृत्ति और हिंसावृत्ति पर देवी की मूर्ति भी काबू न कर सकी और सब ग्रामवासी कहे जा रहे थे,-

“देवी कोपली, तिला शांत करा।”

पर ये किसी के मन में क्यों नहीं आया कि,

“देवी नहीं मनुष्य पगला गया है,

मनुष्य के इस पागलपन को

कैसे शांत किया जाए ?”

□□□

‘प्रसंगवश’

“हिन्दी साहित्य की अनेक प्रवृत्तियों में से एक प्रमुख प्रवृत्ति है-छायावाद। चार महान कवियों को इस प्रवृत्ति की धुरी माना है। ये हैं-जयशंकर प्रसाद, सुमित्रानंदन पंत, सूर्यकांत त्रिपाठी, 'निराला' एवं महादेवी वर्मा।”

“फर्क क्यों ? :

लडका-लडकी एक समान”

सुश्री समिना जमादार

कला भाग - दो

पात्र परिचय

डॉ. अमन वर्मा	:	पति
आदिती वर्मा	:	पत्नी
नंदिनी वर्मा	:	आदिती की सांस
डॉक्टर देशमुख	:	प्रमुख डॉक्टर
डॉक्टर कुलकर्णी	:	असिस्टेंट डॉक्टर

(परदा उठता है, एक अच्छा सा सुशोभित घर आदिती प्रवेश करती है साथ में अमन भी। दुखी, लाचार, विवश आदिती अपनी भावनाओं को रोक नहीं पाती...उसी आवेश में...)

आदिती : नहीं ! नहीं...यह कभी नहीं हो सकता।

डॉ. अमन : क्यों नहीं हो सकता? इसमें गैर क्या है?

आदिती : गैर नहीं...तुम तो मुससे बड़ा पाप करवा रहे हो...एक मासूम की बलि देने को कह रहे हो।

डॉ. अमन : तुम थोड़ा सुनकर लेना चाहोगी?

आदिती : क्या सुनना बाकी है...यही न...इसमें ऐसी कौन सी बड़ी बात है।

डॉ. अमन : तुमसे मैं पहले भी कह चुका हूँ यह अभी मुझे नहीं चाहिए।

आदिती : बच्ची नहीं चाहिये या बच्ची?

डॉ. अमन : कुछ भी बको मत। अबॉर्शन करने को कहा तो इतना बड़ा रामायण...!

आदिती : रामायण अच्छा नहीं लगता तुम्हें यह छोटी सी कहानी लगती है - लडकी है' इसीलिए अबॉर्शन....अगर लडका होता तो...

डॉ. अमन : मुझे कुछ सुनना नहीं। मुझे बच्चा नहीं चाहिए बस नहीं चाहिए।

आदिती : इन्सानों का दिल जानना आता तो कितना अच्छा होता, फिर तो मैं इस इन्सान के साथ...

डॉ. अमन : (आवेश में) कहो, कहो इस इन्सान के साथ...आगे क्या? बोलो ना...?

आदिती : (शांति से) रहने दो। बातको बढ़ाने में कुछ अर्थ नहीं। (भावनावेश में) माँ बनूंगी इस कल्पना से कितनी बावली हुई थी मैं। मुझे कितनी खुशी मिली थी। स्त्री की पूर्णता पर नाच उठी थी मैं। मेरा अंग अंग रोमांचित हुआ था। खुद को ही मैं भूल चुकी थी। पर तुम्हारे इस फैसले ने...मेरी खुशी छीन ली, मेरी खुशी पर दुख की चदर डाल दी। केवल पैदा होनेवाला बच्चा लडकी है इसलिए...(आदिती रो पडती है...)

डॉ. अमन : इस रोने-धोने का कोई असर नहीं होगा।

कमला
२००४-२००५

आदिती : कैसे होगा? पत्थर दिल बन गया है आपका एक मां का दिल क्या समझेंगे आप?

डॉ. अमन : हां...हां...पत्थर हूं मैं...शैतान हूं मैं...चलो...जल्दी...जल्दी तैयार हो जाओ ।

(इसी समय कुछ बडबडाती हुई सांसू मां का प्रवेश...)

आदिती : मां जी आप ही समझाइए इन्हें ।

सांसू मां : क्या समझाऊं...यही बेटा-लडकी को जन्म दे देना ।

आदिती : मां जी आप भी?

सांसू मां : हां...हां मैं भी? मैंने पहले ही अमन से कहा है...वंश का दीपक ही चाहिए...पोता चाहिए मुझे पोता...पर तुम अभागन ने तो हमारी झोली में लडकी डाल दी ।

आदिती : यह क्या...इसमें मेरा क्या दोष?

सांसू मां : फिर किसका दोष?

आदिती : एक औरत होकर आप औरत को ही मार डाल रही हो...औरत ही औरत की दुश्मन...
(आदिती रोने लगती है)

डॉ. अमन : आदिती चले...अब बहुत हो चुका ।

आदिती : मेरी बात तो सुनो । लडका-लडकी फर्क क्यों? बेटा भी तो खानदान का नाम रोशन करेगी । हम लडकी को पढाएंगे, बडा बनाएंगे...लडकी भी तो खानदान का दीपक है ।

सांसू मां : (बीच में ही) सुन रहे हो अमन तुम्हारी पत्नी की बकवास...तत्त्वज्ञान .....

डॉ. अमन : आदिती बहुत बोल चुकी हो । अब मुझे कुछ नहीं सुनना । (डॉक्टर को फोन करता है ।)
हॅलो डॉक्टर ! मैं अमन वर्मा बोल रहा हूं । आज

हमारी अबॉर्शन डेट है...शाम को... (आदिती से) चलो... आज शाम को अस्पताल अॅडमिट होना है ।

आदिती : (चिल्लाकर...) नहीं अमन...नहीं... (स्टेज पर अंधेरा...संगीत की करुण धुन) "हे भगवान ! मेरी मातृत्व की रक्षा करना इन स्वार्थी लोगों से एक मासूम कली को बचाना ।"

(अबॉर्शन के बाद...)

अस्पताल : डॉ. कुलकर्णी घबराई सी डॉ. देशमुखजी की केबिन में प्रवेश करती है...)

डॉ. कुलकर्णी : मे. आय कम इन सर ।

डॉ. देशमुख : ओ ! कम इन मिसेज कुलकर्णी...घबराई क्यों हो?

डॉ. कुलकर्णी : इम्पॉसिबल सर ! ऐसा होना नामुमकिन है ।

डॉ. देशमुख : क्या नामुमकिन...मैं कुछ समझ नहीं रहा हूं आखिर बात क्या है?

डॉ. कुलकर्णी : सर आपके हाथ से बहुत बडी गलती हो गई है?

डॉ. देशमुख : क्या ? नामुमकिन...मैं कुछ समझ नहीं रहा हूं आखिर बात क्या है?

डॉ. कुलकर्णी : सर आपके हाथ से बहुत बडी गलती हो गई है?

डॉ. देशमुख : कौनसी गलती? क्या बकवास कर रही हो?

डॉ. कुलकर्णी : सर अबॉर्शन किया गया गर्भ लडके का था ।

डॉ. देशमुख : (जोर से...) क्या...यह कैसे हो सकता है?

(तभी डॉ. अमन डॉ. देशमुख के केबिन में आता है । वह बहुत गुस्से में है । उसने डॉ. कुलकर्णी की सारी बातें सुन ली हैं ।)

डॉ. अमन : क्या कह रही हो? गर्भ लडका था...?

डॉ. कुलकर्णी : डॉ. अमन शांत हो जाइए ।

डॉ. देशमुख : (चिंतित स्वर में...कुछ सोचते से....) मेरे हाथ से गलती हो गई...याद आया उस दिन मैं टेन्शन में था...

डॉ. कुलकर्णी : टेन्शन...कैसा टेन्शन सर ।

डॉ. देशमुख : हां...बताता हूं...मैं रिपोर्ट बना रहा था (डॉ. देशमुख यार्दाशत में जाते हैं...रोशनी धीमी हो जाती है ।) नर्स मेरे पास आयी और कहां सर, मिसेज देशमुख जी का फोन है जब मैंने फोन उठाया तो मिसेज रो रही थी उसने कहा हमारे बेटे राकेश का अपघात हुआ है और वह अतिदक्षता में है । आप जल्दी आइए...तब मैं घबरा गया । मुझे कुछ समझ नहीं रहा था...उस वक्त उसी टेन्शन में मैंने रिपोर्ट गलत किया- 'मिस्टर वर्मा कि रिपोर्ट पर लडकी और मिस्टर पटेल की रिपोर्ट पर लडका...' इसकी मुझे कल्पना तक नहीं थी ।

डॉ. अमन : (रोते हुए...) डॉ. आपने यह क्या किया?

डॉ. देशमुख : अमनजी मुझे माफ कीजिए...मैंने यह सब जान बूझकर तो नहीं किया ।

डॉ. अमन : डॉ. देशमुख मैं आपको कभी माफ नहीं करूंगा...कभी नहीं...मैं आप पर केस करूंगा । आपका अस्पताल बंद करावा दूंगा ।

डॉ. देशमुख : (क्रोध से) डॉ. अमन आप होश में तो हैं? कानून ने अबॉर्शन पर बंदी डाली है । हमारे साथ आप भी जेल....(डॉ. देशमुख फोन उठाते हैं....)

हॅलो....पुलिस थाना । (तभी डॉ. अमन डॉ. देशमुख से फोन खिंचकर नीचे रखता है ।)

डॉ. अमन : डॉ. देशमुख आपने यह अच्छा नहीं किया । मैं आदिती को क्या मुंह दिखाऊंगा? (भावनाविवश होकर...) मैं... मैं...पापी हूं...हत्या की मैंने मासूम की...

डॉ. देशमुख : (अमन की पीठ पर हाथ रखते हुए) शांत हो जाइए डॉ. अमन ! यह भगवान की इच्छा थी ।

डॉ. अमन : यह भगवान की इच्छा नहीं थी डॉक्टर यह तो भी सिर्फ मेरी जिद...मेरी जिद ने मुझ पर बड़ा आघात करवाया ।

डॉ. कुलकर्णी : सच कहूं मिस्टर वर्मा-गलती आपकी थी । इन बेजुबान कलियों को फूलने के पहले तोडने का अधिकार आपको किसने दिया? आप जैसे पढ़े-लिखे लोग...फिर अनपढ़ लोगों की क्या हालत....आपको अपनी गलती का अहसास तो हुआ.... (अमन अपने आप में मग्न है....कानों पर मासूम के स्वर गूंजते हैं....)

“हम लडकियों को,
जीने के लिए सामर्थ्य दीजिए
उडने के लिए तितलियों के पंख दीजिए
नहीं करना प्रहार खिलने से पहले
नहीं करना भेद लडका-लडकी में
दुनिया के दो ही अंग
औरत और मर्द
दीजिएगा उन्हें...सामर्थ्य
जीने के लिए...गाने के लिए...फूलने के लिए...”

(डॉ. अमन वर्मा का घर... एक कोने में आदिती गुडिया को थपथपाती हुई लोरी गा रही है...अमन उसके पीछे खड़ा है-)

आदिती : मेरी प्यारी बेटी ! क्यों रो रही हो...चुप हो जाओ ! (अमन की आहट से गुडिया छिपाती है)

डॉ. अमन : आदिती इस गुडिया को छिपाओ मत । आदिती मैं तुम्हारा गुनहगार हूँ । हमारे बच्चे का गुनहगार हूँ । बच्चे का....

आदिती : (भावनावेश में) हमारा बच्चा....नहीं सिर्फ यह मेरा बच्चा है ।

डॉ. अमन : (विवशता से) आदिती मुझे माफ करना । मैंने तुम्हारे बच्चेको मारा । डॉक्टर से गलती हुई...वह गर्भ लडका था...

आदिती : (चिल्लाकर) क्या कहा...लडका था? (पहले तो हंसती है...फिर रो पडती है ।) मार दिया न आपने?

सांसू मां : अरे ! मेरे तो भाग्य ही फूट गये । क्या किया तुमने? मेरे पोते को मार डाला...वंश का दीपक बुझा दिया गया...हे भगवान! ये क्या से क्या हो गया ।

आदिती : सासू मां अब रोने से क्या होगा? आपकी ही जिद से यह सब कुछ हुआ । पागलपन, अंधी परंपराओं, प्रथाओं को गले लगाने से मेरे बच्चे की बलि चढा दी गई ।

डॉ. अमन : आदिती अब आगे कुछ न कहो । मुझ पागल को पता नहीं था इस दुनिया का विधाता कोई और है हम सिर्फ उसके हाथ की कठपुतलियाँ हैं । उसके राज्य में चीटीको मारने का भी किसी को अधिकार नहीं और मैंने तो...एक मासूम की जान ली ।

आदिती : (दोनों की ओर देखकर) देख लिया न आपने इस विधाता का खेल । आपको लडकी नहीं चाहिए थी पर विधाताने आपसे लडका भी छिन लिया ।

आदिती : (अमन को उपर उठाते हुए) मैं कोन होती हूँ आपको माफ करनेवाली । माफी मांगनी हो तो उस विधाता से मांगो । आपको आपकी गलती का एहसास हुआ इसी में ही आपका सच्चा प्रायश्चित है ।

डॉ. अमन : (उठते हुए) सच आदिती तुमने मुझे माफ कर दिया...

डॉ. अमन : आदिती....समाज में ऐसे कितने परिवार हैं जो हमारी जैसी सोच से, अंधी परंपराओं, प्रथाओं को गले लगाए बैठे हैं । इसी कारण लडकियों को बलि पर चढाया जा रहा है । इन अंध रुढियों से समाज को बचाना चाहिए....और यह काम मैं करुंगा...समाज में जागृति लाने का काम मैं करुंगा...

आदिती : अमनजी आप सच्चे अर्थ में प्रायश्चित ले रहे हैं । इससे और खुशी की बात क्या हो सकती है ।

डॉ. अमन : चलो आदिती...हम चलते हैं ।

सासू मां : (दोनों को रोकती हुई) अरे रुक जाओ...मुझे अकेली छोडके....मैं भी तुम्हारे साथ हूँ....! (आदिती-अमन हंसते हैं ।) हँस रहे हो? तुम्हे क्या लगा मैं बूढी हूँ तुम्हारे साथ चल नहीं सकूंगी? अभी भी मैं जवान हूँ ।

(तीनों एक साथ....)

“फर्क क्यों ?

लडका-लडकीं

एक समान

एक समान

एक समान”

(पर्दा गिरता है ।)

कमला
२००४-२००५

॥ काव्य कमल ॥

‘जीवन’

जीवन ऐसा चाहिए
आईने में साफ परछाई जैसा
जीवन ऐसा चाहिए
सहाद्री के पर्वतों जैसा
जीवन यह खेल नहीं
आने-जानेवाली कोई रेल नहीं
जीवन में कई पहेलियाँ हैं ।
खुशियाँ-गम एक दूजे की सहेलियाँ हैं ।
जैसे फूलों को छूने के लिए
काँटो से गुजरना पड़ता है ।
किसी के दिल को छूने के लिए
भावना से गुजरना पड़ता है ।
जीवन में लोगों से मिलना चाहिए
खुशियों को एक-दूसरे के साथ बांटना चाहिए ।

सुश्री आफ्रिन दुधगावे
कला भाग - एक

‘एक तडपन’

ना जाने मुझसे ये क्या हो रहा है ?
मेरी वजह से दूसरों को दर्द हो रहा है ।
दूसरों से दोस्ती करना मुझे पसंद है
इस रास्ते पे कदम-कदम पर जंग है ।
कुछ भी हो सबका विश्वास मुझे पाना है,
इसी के बल पर अनोखे रिश्तों को निभाना है ।
धन-दौलत तो कुछ भी नहीं चाहिए,
मेरे दोस्तों मुझे सिर्फ अनमोल दोस्ती चाहिए ।
हे भगवान ! मेरी बिनती है तुमसे,
कभी रूठ न जाए मेरे अपने मुझसे ।’
आपके खातिर जान पे खेलना भी कम है,
देखना चाहो तो देखो
मेरी दोस्ती में कितना दम है ।

सुश्री समिना जमादार
कला भाग - दो

‘पूज्य काकाजी’

लारखों में एक दिव्य शक्ति
लेती है जन्म इस धरातल पर
राज्य करती है अपने गुणों से
इस सारी दुनिया पर ।
ऐसी ही दिव्य शक्ति ने,
‘जन्म लिया ‘शिगाव’ में
हमेशा ईश्वर को देखा
अपनी दिव्य कार्यनिष्ठा में ।

‘स्त्री’ शिक्षा का महान कार्य
‘बाईस’ पौधों से आरंभ किया-
‘ताराराणी’ का आदर्श
हमारे सामने लाने का प्रयास किया ।

‘कमलारूपी’ वटवृक्ष का बीज पिरोया
हर नारी को सम्मान के साथ-
जीने का अधिकार दिया ।

अपने सत्कार्य से
अमरत्व का एहसास जताया,
तभी करते हैं हम
पूज्य काकाजी को सलाम ।

उनके महान कार्य को हमारा-
कोटि कोटि प्रणाम
कोटि कोटि प्रणाम
कोटि कोटि प्रणाम !

सुश्री राजलक्ष्मी चव्हाण
कला भाग - तीन

‘स्त्रीत्व’

स्त्रीत्व का तुम करो जतन
होने देना न अपना पतन
बहने देना न अपना कदम
ध्यान में रखना इसे हरदम

घर-समाज-राष्ट्र की शान
पाओ सबसे तुम सम्मान,
तू तो है जगत का निर्माण
हर सांस की तू है प्राण

ज्ञान, क्रिया, इच्छा का मेल
ना होने देना इसमें बेमेल
मंदिर की तू पवित्र मूर्ति
ना होने देना अपकीर्ति,

केवल तू दुर्गा ही नहीं,
तू है काली, तू है चंडी
धमकियों से तू ना डर
अन्याय का तू प्रतिकार कर

घर-परिवार की तू है स्वर्ग
इसे बनाना कभी न नरक
सबको तुझसे है अभिलाषा
होने देना न उनकी निराशा

निर्माण कर, निर्माण कर...
सुंदर दुनिया का निर्माण कर !

सुश्री स्वाती रजपूत
कला भाग - दो

‘माँ सरस्वती’

हे माँ सरस्वती, वर दे, वर दे
प्रिय स्वतंत्र भारत में एकता, अखंडता भर दें।
प्रबुद्ध कर दे जनमानस को, विश्वविजयी उसे बना दे।
नव उन्मेष उसमें भर दे, नया प्राण उसमें फूंक दे।
पुरानी श्रृंखलाएँ तोड़ दे, नव सर्जन का गीत गाने दे।
भेद भेद की खाई को मिटा दे, अविचल समता के बीज बो दे।
सच्चाई का धर्म निभा दे, कर्मयोगी का कर्म कर दे।
सत्य-अहिंसा-शांति का मर्म, नव भारत में भर दे।

संत-महात्माओं का भारत
राजा-महाराजाओं का भारत
सति-सावित्रियों का भारत
त्यागी-योगियों का भारत
वीर-पराक्रमियों का भारत
ज्ञाता-अध्येताओं का भारत

हे माँ सरस्वती इतना ऊँचा बना दे
विश्व नतमस्तक हो दे।
ऐसा वर दे, वर दे, वर दे।

सुश्री हूमा पठाण कला भाग - दो

जीवन की सफलता

अपने हौसले को कभी टूटने मत देना।
दुनिया के साथ कभी छूटने मत देना।
किसी के दिल को कभी टूटने मत देना।
जिंदगी जीने का कोई मकसद होना चाहिए।
कठिनाई के मोड़ पर कभी न रोना चाहिए।
किसी भी खुशी को न खोना चाहिए।

आदमी का वक्त दौड़ती हुई रेल है।
जहाँ हर रोज एक नया खेल है।
यह जीवन सुख-दुख का मेल है।

सुश्री आफ्रिन दुधगावे कला भाग - एक

‘भारत की नारी का बदलता रूप’

चुड़ियों की खन्...खन्
पायल की छम्...छम्
पूरी तरह से ढकी हुई
चंचलता मुख पर छाई
सिर पर पल्लू संभालती

यौवन की मूरत-फिर भी...
सभ्यता को अपनाती
पवित्रता को संभालती
त्याग बलिदान की छाया-मानो
पूरे परिवार को समेटती
वर्णन है यह उस ‘कविता’ का-
भारत की नारी जो कहलाती।

बदल गया जमाना...
दिखाई देता पाश्चात्यों का प्रभाव
भारतीय संस्कृति का अभाव
पवित्रता की मूरत को फेंशन ने डस लिया,
निश्चल हरियाली को जैसे दीमक लग गया,
समझ नहीं आता
यह ‘वही’ है या कोई ‘और’
फॉरेन की लेडी और
भारत की नारी का मिलाप
बेचारी, ना घर की रही ना घाट की
बात है यह लाज की।

देखते-देखते बदल गयी, संस्कार भूल गई,
‘बिकनी’ पहनकर नाचने लगी फिल्मों में
कपड़ों का न ध्यान रहा,
पल्लू हवा में लहराने लगा
फिल्मों में शरीर प्रदर्शन करती -
इस नारी का मार्ग-
अधोगति की और जाने लगा

हाय राम ! कहे भी तो कैसे ?
कि यह भारत की ही ‘नारी’ है।

सुश्री समिना जमादार कला भाग - दो

‘जिंदगी’

जिंदगी ये जिंदगी...

कुछ अजीब सी है ये जिंदगी
बताऊँ तुम्हे क्या है ये जिंदगी
तीन कड़ियों से बंधी है जिंदगी

बचपन-जवानी-बुढ़ापा

खुशियों का स्वाद चखाती है जिंदगी
तो गम का कडवा घोट पिलाती है जिंदगी ।
कभी रूलाती है तो कभी हसाती है जिंदगी ।

इन्सान को तनहा बनाती है जिंदगी,
तो कभी महफिलें सजाती है जिंदगी ।
किसी को मिसाल बनाती है जिंदगी,
तो किसी को बेहाल बनाती है जिंदगी ।

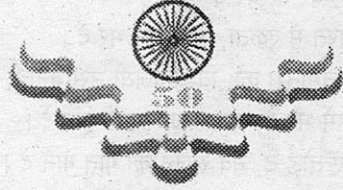
सच्चाई के राह पर चलनेवाले को,
कामयाब बनाती है जिंदगी ।

सच और झूठ के तराजू में तोला जाता है इसे,
तो कभी पैसों के लालच से बेचा भी जाता है इसे ।
इन्सान को हैवान और हैवान को बनाती है जिंदगी ।

हर कोई मशगुल है यहां अपनी जिंदगी बनाने में,
तो कोई बेबस है यहां डूबती नैय्या पार लगाने में ।
बिनती करती हूं मैं उस जिंदगी देनेवाले से,
कभी मजबूर न बने इन्सान अपनी जिंदगी मिटाने में ।

यही कहूंगी उन लोगों से-
जो हारे हैं अपनी जिंदगी में
हार-जीत दो पैय्ये हैं प्यारे ।
तभी तो कहा है - चलती का नाम है जिंदगी ।

सुश्री शाईन हुदली
कला भाग - दो

‘आज का हिंदुस्तान’

सभी ने माना है,
हिंदुस्तान की संस्कृति को महान
पर क्या आज है जीवित उसकी शान?
पहले तो हर एक का मजहब था हिंदुस्थानी
अब क्यूं हो गए हिन्दु-मुसलमान

राष्ट्रगीत में तो लिखा है-
‘हम सब हैं भाई-भाई
फिर क्यूं खेल रहे हैं खून की होली
नेताओं ने मचाया हल्ला
पत्रकारों ने किया ‘तहलका’

क्या यही है हिन्दुस्तान?
‘जिसे ‘सोने की चिड़ियों’ कहा जाता था
क्या यही है वह हिन्दुस्तान
जिसे ‘जन्नत की जमी’ कहा जाता था

तो जाओ मेरे दोस्तों
हर कठिनाईयों को हम उठाए
गरिबों की परेशानियों को हम मिटाए
हम सब एक साथ मिलकर
सितारों के इस समंदर में
हिंदुस्तान तारे को हम चमकाए ।

सुश्री आफ्रिन अब्दुलरहीम दुधगावे
कला भाग - एक

कमला
२००४-२००५

‘युवाओं कुछ ऐसा काम करें !’

युवाओं कुछ ऐसा काम करें
जिससे उथल-पुथल मच जाए ।

एक रेला इधर से आए,
एक रेला उधर से आए

प्रवाहित करो ज्ञान-गंगा को जो पहुंचे जन-जन तक
उस गंगा में शुचिर्भूत करें सब अपने तन-मन-धन को ।
उठाओ अपनी कलम को, जो ज्ञानी बनाए अज्ञानी को
रुढ़ि, परंपरा, अंधविश्वास की गलियारों से मुक्ति दिला दें ।

युवाओं कुछ ऐसा काम करो ॥

मार दो गोली भ्रष्टाचार को, जो बनाए मानव को दानव
ले लो शस्त्र आतंकवादियों के खिलाफ, जो जीना मुश्किल कर दे ।
उठाओ आवाज गलत शिक्षा प्रणाली के खिलाफ,
जो ज्ञानमंदिर को बनाए बाजार ।
लगाओ नारा अन्याय के खिलाफ, जो न्याय को करे बदनाम ।
युवाओं कुछ ऐसा काम करें ॥

लडो लड़ाई नैतिक, सामाजिक, आर्थिक विषमता की,
मिटा दें खाई गरीबी-अमीरी की, ऊंच-नीच की
करो प्रतिकार भ्रष्टाचार राजनीति का, जो करती है जनता को गुमराह
कुछ ऐसा काम करो नारी का बड़े सम्मान, सुरक्षित रहे उसकी लाज ।
युवाओं कुछ ऐसा काम करें ॥

दहेज से मुक्ति दिला दे, साहस, मनोबल का निर्माण कर दे ।
बढाओ महिमा त्याग का, शील का बलिदान का ।
करो नष्ट पशु-सा स्वार्थ, जो करे मन में प्रज्वलित परार्थ
युवाओं कुछ ऐसा काम करें ॥

सुश्री खैरुनिरसा ओरुबाय
कला भाग - दो

‘जिंदगी और मौत’

जिंदगी क्या है?
किसी को कहते हैं जीना?
मौत क्या है?
किसे कहते हैं मरना?

दूसरों को गम देकर
जीना भी क्या जीना है
क्या पाया, क्या खोया?
खाली हाथ तो जाना

जानवर की मौत पाकर
मरना भी क्या मरना?
अमर पुण्य को छोडकर
पाप लेकर क्या करना

दूसरों के गमों को बाँटकर
अपना सुख उन्हें देना
अपनों के साथ-साथ
दूसरों के लिए भी जीना ।

जो जो आये धरती पर
उनको एक दिन जाना
कुछ और नहीं चाहता
मुझे दूसरों के लिए है मरना ।

सुश्री जन्नत नगारजी
ग्यारहवी कला

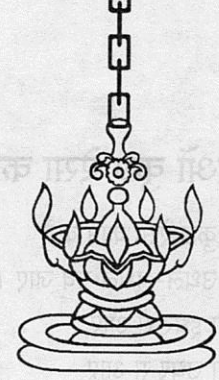
विद्यया ऽमृतमश्नुते
१९०७-१९०९

कमला
२००४-२००५

‘भारतीय संस्कृति’

भारतीय संस्कृति हमारी सब संस्कृतियों से न्यारी
अखिल विश्व में है प्यारी, उमेटती मानवता सारी, पथदर्शक हमारी
सदा चलती है मानवता के पथ पर,
तभी करते हैं हम जान इस पर न्यौछावर
तत्त्व जिसके शांति, अहिंसा, समता
जिसके कण-कण में है विश्वबंधुता
बनके रहना आदर्श संस्कृति का प्रेरणा स्थान
महान शक्ति है उसमें विद्यमान
जहाँ नारी को दिया गया देवता का मान
हमें उस संस्कृति का था बड़ा अभिमान
पडोसियों से प्रेम कर दिखलाती है सदैव मानवता
संस्कृति के ये महान गुण, जो सिखलाते है सदैव सहिष्णुता
पर.....

२१ वी सदी की लहर जो आई
इससे हमारी संस्कृति खो गई
इस संस्कृति की पहचान गुम हो गई
जिंदा जिस्मों की भीड़ यहां है, इस भीड़ में इन्सान कहाँ है?
भारत तो मेरा बड़ा महान है
आदर्श थी भारत की संस्कृति, पर अब आ गयी उसमें विकृति
कोई किसी का नहीं इस दुनिया में, सब अपने-अपने मतलबी है समाज में ।

भाई - भाई को पहचाने क्या? पति-पत्नी कदर जाने का?
यहां सब कुछ च.जता है पैसों पर, आदमी का हर खरीददार है पैसा
अमीर करते है गरीब का शोषण, गरीब बन जाता है अमीरों का भक्षण
यहाँ चलना तो संभलकर चलो, मौत को गले से लगाकर चलो
खाकर झूठी कसमें बना देते हैं इन्सानियत को खाक
कुराण-गीता-बायबल इनको कर देते है जलाकर राख
अगर....यही सिलसिला चलता रहा तो समझो-

संस्कृति-सभ्यता मिट ही गयी
अब आप ही सोचिए
क्या हमें सभ्यता को खोना है?
या संस्कृति को मिटाने से बचना है?

सुश्री समिना जमादार
कला भाग - दो

English Section

*"Man is a goal seeking animal
His life only has meaning if
he is reaching out and striving
for his goals"*

- Aristotle

INDEX

ENGLISH

PROSE

Page

☐ Savitribai : The Woman Who Braved The Storm	Miss. Shraddha Bhurke	01
☐ Charimatic Saniya	Miss. Mandakini Suryawanshi	03
☐ New Hopes, New Ways	Miss. Ayodhya Jadhav	05
☐ Set Your Goals	Miss. Jayashree Todkar	07
☐ Student Teacher Relationship	Miss. Rupali Patil	09

POETRY

Page

☐ Time	Miss. Reshma Patil	11
☐ Tsunami	Miss. Rajlaxmi Chavan	11
☐ Myself	Miss. Reshma Patil	12
☐ Who Falls In Love	Miss. Archana Desai	12
☐ Scams, Scams Everywhere !	Miss. Shraddha Bhurke	12

Savatribai

The Woman Who Braved The Storm

Miss Shraddha Bhurke

B.A. II

It was a summer noon. Some children were playing near a big mango tree. Savitri was very young at that time, seven to eight years old, but she was very courageous. She could play all those games which require physical strength. The children were tempted by the very sight of the green mangoes. So their mouths were watering to eat those raw mangoes. So they decided to get those. They got a long, thick stick and started whipping the tree. As mangoes were dropped, they started collecting happily. They had forgotten the world around them, totally absorbed in the act of mango collecting they hadn't noticed a threatening loom awaiting for them. Suddenly one of the children started shouting aloud 'Snake ! Snake !' All of them stopped immediately. They did not know when those collected mangoes dropped from their hands. For a while they were completely mesmerized to see a giant snake with its big fearsome hood, looking at them. The very next moment was the moment of consciousness. At once all the children started running helter-skelter. Everyone was looking for a safe place to protect themselves from the giant snake. Savitri was also among them, but she did not stir from her place. She picked up a stone and threw at the snake. Within a moment the snake was motionless. She did not stop there, She picked up the stick and started beating the snake. At last the snake was killed. She was dauntless.

Unlike other children, she braved the danger. The same little, brave Savitri in her later life was known as the first Maharastrian woman who was trained to teach the girl students in Maharashtra. She was the torchbearer to the womenfolk in Maharashtra.

The incident occurred in her life was the only glimpse of her bravery and courage as if only a tip of iceberg.

One day Savitri had been to a nearby village fair where all the games, fun and frolic was going on. Savitri was very happy to see people full of mirth and colourful sight of enthusiasm. She was enjoying the fun thoroughly. She had a packet of sweets in her hands. She saw a crowd of people and went near it. She saw some white men and women singing and dancing. They had musical instruments with them. Savitri was amazed to see this strange congregation. Those were missionaries. One of them came closer to Savitri and gave a book to her. She was delighted to get the book and went home happily. She wanted to show the book to her father. She thought her father would be happy to see it. As soon as the father arrived, she showed the book and looked at him expectantly, but what she saw was totally uncalled for. Her father threw away the book and abused her for accepting such a book. He was afraid lest those missionaries would convert his beloved daughter. Savitri was too

young to understand his rage. She was disappointed, went into her room thumping her legs. The very thought of the book was making her restless. She was thinking about the book only. She tried hard to sleep but in vein. At last she got up with determination. She looked around, everyone was fast asleep. Very cautiously she rose and went outside the house. It was peach dark outside. She was not at all afraid and started looking for the book. After a great effort, she got the book. Hurriedly she picked it up and came back to her room. She hid the book very carefully and went to sleep very contentedly. Though she did not know reading at that time, she had great curiosity to know what was written in it, but for that she must have learnt reading which was very difficult in those days. Girls were not meant to learn, to go to formal schools. She thought, perhaps, her dream to learn would remain unfulfilled.

Fortunately, when she married Jotiba, she realized that her husband was very keen about learning and she became optimistic. She had taken that book with her. When Jotiba came to know that Savitri had inclination for learning, he became very happy. Savitri had shown the book to him. He took initiative to teach her. Very unconventional teaching it was. When Savitri used to go to fields to give him meals, he used to make her sit nearby him and with a stick in his hand he used to write letters on the ground. Thus schooling of Savitri had begun with 'dust-slate'. She had potential to learn. Not only she learnt initial three 'R's but she also took formal education. She was sent to 'Normal School' where she was trained. Savitri and Saguna were the first two trained teachers from Maharashtra.

Jotiba was not only keen to teach his wife but also those girls who were deprived from having formal education. He wanted to start a school for girls. At last he got such a place it was 'Bhidewada' at Pune. Shri Tatyasaheb Bhide, a pragmatic brahmin, promised to give

place for the school in his house. He also gave donation for it. 1st January, 1848 was the golden day in the history of Maharashtra and in the field of education as well. The first school for girls was opened by Savitribai and Jotiba on that day. Before that both of them alongwith Saguna had visited parents of girls and had convinced them to send their daughters to the school. At first only six students were enrolled in the school.

The mission to teach was not so easy for the couple. They were trying to swim across the flow. Teaching girls was as if a sin for the orthodox people. They started cursing and abusing Jotiba and Savitri. The orthodox people could not tolerate a women crossing the threshold of her house to teach women. It was as if doom for them. They started spitting, throwing stones and dung at Savitri whenever she was on her way to school. Some vicious people even abused her, they used derogatory terms, but Savitri was not the woman who would sit at home and shed tears on her lot. On the contrary, those obstacles were challenges for her. She bravely accepted those. She was thoroughly determined, she never paid heed to those people.

One day a man encountered her and threatened her. He started abusing Savitri. For a moment she looked at him and within a wink of an eye slapped him on his face. The man was startled, he could not understand what had occurred to him. Thoroughly confused he went to his own way. That was a lesson to all those who wanted to creat hindrance in her way. The courage and bravery shown by Savitri is not only praiseworthy but it is worth imitating. Hats off to her courage and determination. Because of Savitribai, we are taking our education today without any social obstacles. Let us commemorate her sacrifice. Savitribai has remained a pathfinder and further a torch-bearer to all of us. Her dauntless initiative and her contribution in the field of education has been engrained in our minds.

Charismatic Saniya

Miss Mandakini Suryawanshi

B.A. II

It seems the charismatic 18-year-old Saniya has sports in her blood. When she started playing she was one among many tennis playing girls of India. The tournament held at Karnataka was the turning point in her life when she was just 8-years old. She proved her talent in the championship tournament which encouraged her parents. Her father Imran Mirza and her mother Naseema Mirza once saw Steffi Graff on a T.V. screen with her never-say-die spirit. Both of them decided to make their beloved daughter 'second Steffi.' They decided to give her advanced training. Saniya belongs to a well-to-do family. Hence, she had not financial problem. Moreover, the then chief minister of Hyderabad, Mr. Chandrababu Naidu had realized talent in her and declared Rs. 10 Lakh for her advanced training abroad. Even GVK Industries of Hyderabad had given her an award. Those were the sources of external help, but Saniya had to develop herself the inner source of determination. She had to struggle herself.

Sanja had a plan to win. Though she was taking part in tournaments at national level,

she realized that that was not enough. Then she participated in various tournaments abroad. She went to South Africa, France, Nigeria, Morocco and America. Those trips proved beneficial to her. Meanwile she prepared very tight schedule because she wanted to win various titles. Her Journey upto Australian tournament was not that easy.

Meanwile Sania has bagged many a first - the first Indian to win the Wimbledon Girls' Doubles crown in July 2003. She is also the first Indian woman to make it to the third round in a Grand slam. She is the first Indian woman to win a WTA tour event by outclassing Alyona Bondarenko of Ukraine in the final of Hydrabad Open Women's tennis tournament. She has broken into the top 100 in the WTA ranking.

To participate in Australian tournaments one needs to win Asian Tournaments which Sania had lost. But she had received 'wild card'. Accordingly a wild card holder can be selected for the Australian Grand Salm tournament. The organizers decided to give her an opportunity to prove her talent.

In the tournament she had to play against Sindy Watson, who was encouraged by her countrymen to a great deal. It made no difference to Sania. In the second round she had to face the challenge of Patra Mandrula. Again Sania won and it was a great surprise to the tennis lovers and to Sania as well. Sania entered in the third round against the one and only Serena Williams. Though for Sania her entry was a great surprise she was not disturbed at all. It was a historical moment for her. Sania accepted the challenge and played dauntlessly. She was not at all pressurized, on the contrary she was very

confident and natural, too. Obviously Serena went on to the Grand Slam title, but she appreciated Sania's courage in the following words. "She (Sania) is a very talented player. I see very good future for her". Serena's appreciation for Sania and Sania's challenge to Serena has raised expectations of all the Indians. She has engraved her name in the history of Indian Tennis. The stardom she is enjoying today may last longer. We wish Sania many more golden moments and glorious landmarks in the days to come. Buck up Sania ! Buck up !!

Ooti for beauty.
Delhi for majesty.
Kashmir for looking,
Andhra for cooking.
Bengal for writing,
Punjab for fighting.
Kerala for learning,
Maharashtra for working.
M. P. for health,
Harayana for wealth.
Nagaland for dancing,
Madras for rice-eating.
Assam for hills,
Himachal for peace.

Educational Cricket

Student	Batsman
Paper Setter	Bowler
Marks	Runs
Questions	Balls
Exam Hall	Pitch
Hard question	Fast Bowling
Good Answer	Best Batting
Examiner	Umpire
Supervisor	Square leg Umpire
Distinction	Century
Blank Mark	Clean Bold
Copying	Run out
Parents	Spectators

Collected by -

Miss Sushama Kirtikar

B. Com. I

New Hopes, New ways

Miss Ayodhya Jadhav

B.Com. II

Radha was preparing her brother's lunch with special care. She heaped beans on two coarse rotis, an onion with some pickle and that was the lunch. Then she added another one for herself. "Rama needs more than I do." She thought. "He works so hard."

Radha wanted to talk with her brother Rama, today. She took a pitcherful of water over her waist and carefully picked the lunch pack.

"Good-bye, Mother". She said.

Her mother was sitting near a big mortar. She said nothing, but looked up at Radha with a faint smile. She was always busy like this, and always silent. Rama was the only person Radha could really talk to.

With these things Radha made her way through the village. The street between the mud huts with their thatched roofs was narrow and dirty. Garbage laid in the ditches beside the houses. But Radha was used to it. When she left behind the village she could see a moving team of oxen and many farmers following the oxen. Beyond the ploughed earth moved a little dot. It was the bus which ran from village to village all the way to the great city where her elder brother Laxman

lived. He was older than Rama. Laxman was working in a factory. Though he was the son of a farmer, and his parents had not wanted him to go away to do strange work, he broke the rules of the caste. He liked the city. Then later their father had died, and Rama was the only man to plough.

It was a long walk to the field where Rama was at his work. Rama saw his sister coming, and stopped his plough beneath a tree. He was glad to rest and eat. Radha sat down beside him in the shade.

'Brother, I want to talk to you', she said. There was so much to say, it was hard to find words for it all - "There is so much to learn", Radha continued "And now I realized why you want to go to school at the government place. I wish you could go. But there is nobody else to plough, how can you do it, Rama?" Slowly, in silence, Rama finished his meal. His eyes looked far away across the ploughed land. Then he began to talk.

"Dear sister, for two years I was thinking of going to school. But father did not agree with me. I wanted to join agricultural school where I could have learned new ways to till

the land. We are very orthodox in our manner, until and unless we adopt new ways we can not survive."

Radha nodded and further said, "Do you know Rama, I also want to learn school. But after father's death everythig has changed".

Rama sighed and said. "Don't worry sister, when I will be back I'll help you. I'll send you to school.

"But what about our farm work?" asked Radha. "Our neighbour Santa will do it. He is very kind to us. I have talked with him. He has promised to cultivate our land for two years. He will bring his bullock team and later they will take part of crop. Our elder brother likes city and he will never return to be a farmer. Doesn't matter! But he will send us money. And again we will borrow money from the government, not from the moneylender. I know that the government wants to help farmers who will learn new ways and work hard." Rama answered.

"Yes, I know. I have heard it in a radio programme broadcasted for farmers, the government has many plans for the upliftment of the farmers we should avail those facilities provided to us. But I am suspicious about mother. Will she permit you to do so?"

"No, said Rama" we must convince her. "At first she may not understand. She is afraid of new ways. But the young must carry the burden we must not fear to try. Only by courage and adventure we can solve the problems."

Radha rose to her feet. She lifted her head proudly and said, "Mother never says much, Rama, but she has courage. After all she is the daugheter of the mother earth. She and I will create a new song of hope. We will make her glad to be part of the new world of progress and prosperity".

"There never was, there never will be, nor is there now a person, who is really blamed or wholly praised. It is easy to see the faults of others, but not so easy to see one's own faults"

- Gautam Buddha

"I adore wearing gems, but not because they are mine. You can't possess radiance, you can only admire it."

- Elizabeth Taylor.

"Salt is born of the purest of parents :

The sun and the sea

- Pythagoras

"People say they love truth,
But in reality they want to
believe that
Which they love is true".

- Robert J. Ringer

Collected by -

Miss Seema Chougonda Patil

B. Com. II

Set Your Goals

■ *Miss Jayashree Todkar*

B.A. III

Friends, it is a high time to set your goals. There are always crossroads in our life. The V shaped roads are real tests of man's courage, knowledge and wisdom. It is said that 'low aim is crime and to have none is disastrous'. Therefore I feel from the bottom of my heart that we should not waste our golden time, I mean these five years of college, in pseudo pleasures. Having fun with friends, bunking classes, frenziness for film stars, pizza corners and secret talks about friends give us immense joy. But we should stop a while and ask a question to ourselves 'What do we achieve by all these things?' The answer is 'Nothing but Momentary Pleasure'. If this momentary pleasure serves nothing then why should we waste our energy in doing all these things ultimately. Of course, fun must be a part of our college life, but we all must admit that we have given access importance to these pleasure. Let us strive to seek permanent joy. I mean by that setting a goal in life and constantly struggling to achieve it.

First of all we should enhance our power of concentration. To develop skill is a later stage which comes after concentration. We

should try to be like Arjuna. While practising archery, his Guru Dronacharya asked him to pierce an eye of the parrot hung on a branch of a tree. All the participants were asked to do the same. Guru Dronacharya asked everyone what could they see and everyone gave a long list including the tree, sky, branches and what not. Only Arjuna's answer was smarter. He answered, "I can see only the eye of the parrot." Likewise we must see only our goal and try to avoid looking at the temptations around it. We are youth, full of energy and courage. If this forceful energy is channelised properly we can win the world. If our energies are wasted in the things which are not relevant, perhaps, we will repent in our life when nothing will be left at our disposal.

Therefore, we should try to make best out of the time given to us. While setting our goals we must first think about our aptitude, ability, the status of our goal and the liabilities or responsibilities we have. We are not easily put on the channel of goal-setting because either we are negative in our attitude or we are afraid of failure. Moreover, we do not have self-respect. Our ability and self respect are

interdependent factors. If we have due self-respect we can accept anything positively. Our thoughts prosper, we become self-motivating and ambitious. We accept the challenges very easily and as a result of it we become fearless, bold. Therefore, I would suggest to avoid such a company of friends who do not have self-respect. You can easily recognize such personalities hampering you in your goal-setting. Make friendship with those who possess healthy attitude having positive mindedness. We always fall prey of easy things. We take relish in chit-chatting, commenting, taunting, back-biting, and teasing but are we not mature enough to understand that these are the obstacles in our way of goal-setting. Hence, let us avoid such friendship which is mean and self-centred. Don't feel sorry if you can not develop relationship with such friends who are always bored, fed up with this thing or

that, always jealous about others unnecessarily restless and go on giving excuses.

The second aspect play important role in goal-setting that is balance of our mind. Should we set goals to earn money or to earn knowledge of living life successfully. I think we should not go for the former one. Balance of mind is rather important than only striving for money. So, goal in our life should give us satisfaction of what we do. Goals must be meaningful. If we involve ourselves in continuous activity which is futile it will never give us pleasure.

My friends, let us dream of our bright future, of course, we must not forget that our dreams should be based on realities.

"Smiling Time"

Two letters

- Son - No money,
No Fun,
- your son.
- Father - So sad,
So bad,
- your Dad.

Happy New Year

Wishing all of you,
1 year of happiness,
12 months of fun,
52 weeks of gladness,
365 days of success,
8760 hours of good health,
525600 minutes of good luck.
And may you enjoy
Every second of it !

Collected by : Miss Ashwini Chavan B. A. II

Student - Teacher Relationship

Miss Rupali Patil

B.A. III

On that day the college seemed wearier than ever. Everyone seemed to be discussing something. There was an air of curiosity. It was the most unforgettable day in my life. The girls who were engaged constantly in exploring and discussing news were called brains of the college who dig their noses into the books were now away from their routine work. All of them joined an excited and most sensational talk. The news had spread like a wild fire. It was not in our college alone but it was the talk of the town. It was very shocking news. The news was that a teacher was beaten by the parents just because he scolded his student and turned the student out of the classroom.

After listening the news, I felt tormented. Many questions aroused in my mind. Who was to be blamed? The teacher? The student? or The parents of the student? The news puts a question whether a teacher of this age has the right to punish his student or not?

With the advancement of knowledge, the

meaning of the relationship is changing. With the changing time the interaction, the respect given before is diminishing. What was the relationship before some years and what it is now and what it might be in the years to come is the question which will remain unsolved until and unless we make a difference in our thinking.

A thorough introspection is needed to understand the real meaning of auspicious relationship between teacher and student.

Swami Vivekanand says, "education is the manifestation of perfection already present in man."

In short, education is a means to develop the hidden qualities of body, mind and soul of man. The aim of education is to learn through the experiences of life with faith, continuity and reality. To discover and convert the qualities of a man into a valuable character. This great work is done by a teacher.

To get the wealth of knowledge the

student must be polite. If we want to fill a pitcher with water, the pitcher must be titled likewise student must be always polite. At the same time a teacher's behaviour towards pupil must be of a parent. Affection, care, protection and love are the important aspects a teacher must possess.

I think lack of communication causes great problems. In ancient 'Gurukuls' the Gurus used to perform the role of a guardian-parent. The knowledge of the world was imparted to students in the gurukuls. Today, teachers do not have that much time to give

the knowledge of the world. Syllabuses grow heavy and over crowded classes hamper enthusiasm of a teacher and even students do not come to classes with adequate interest. Total system needs a basic change. It will take a lot of time but at present what one can do is to begin with ourselves. If you are a student try to change your attitude towards the system and at the same time a teacher must work hard for the upliftment of his pupil at any cost.

"The direction of a man's thought is always the decisive factor in his personality. His whole outer life will be determined by the inward inclination of his mind"

- Erich Sauer

"A great many people think they are thinking when they are merely rearranging their prejudices"

- William James

"Thought means life, since those who do not think, do not live in any high or real sense."

- A. B. Alcott

"May good thoughts come to us from every side, pure, unobstructed, overflowing."

- The Vedas

Collected by : Miss Seema Chougonda Patil B. Com. II

कमला
२००४-२००५

Poetry

Time

Take time to think,
It is the source of power.
Take time to read,
It is the foundation of wisdom.
Take time to play,
It is the secret of staying young.
Take time to be quiet,
It is the opportunity to seek the God.
Take time to love and be loved,
It is the God's greatest gift.
Take time to laugh,
It is the music of the soul.
Take time to work,
It is the price of success.
Take time to pray,
It is the greatest power on earth.

Tsunami

I am wellknown for
Not crossing my limits.
But I remain helpless
When the very centre
Of mine is threatened
By the innermost force.
I am not a deciever
But I have to cross
My limits when I am forced to.
Sorry my dear friend
I could not maintain
The bond of love
Between you and me.
But Don't you forget
I am still your friend
Who has taught you a lesson
'Don't make friendship blindly'.

Miss Reshma Patil
B. A. II

Miss Rajlaxmi Chavan
B. A. III

Myself

God has created me,
 He knew how I should be.
 He created people better than me,
 He created people worse than me.
 Then why blame him and be sad,
 If I am a little good and a little bad,
 A little ugly and a little beautiful
 I think now and then and
 Thank him for making 'me' and 'me' alone
 Different from all the rest.

Miss Reshma Patil
 B. A. II

Who Falls in Love

In his eyes anytime tears
 Who falls in love.
 On his face everytime fear
 Who falls in love.
 In his life anytime care
 Who falls in love.
 His heart everytime breaks
 Who falls in love.
 Him we call 'Devdas'
 Who falls in love.
 All these thing happen only with him,
 Who falls in love.

Miss Archana Desai
 B. A. III

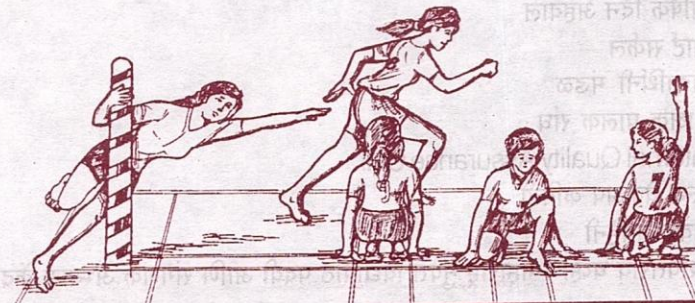
Scams, Scams Everywhere !

We eat anything and everything
 You know just everything !
 When it is 'dal'
 And 'rice' it is still okay.
 But we have not spared
 Even fodder that is
 Definitely inhuman !
 Stamps, currency
 And even fertilizers
 Are not sufficient
 To satiate our thirst.
 No wonder one day
 You will find one of us
 Selling even God at some corner.

Miss Shraddha Bhurke
 B. A. II

अहवाल विभाग

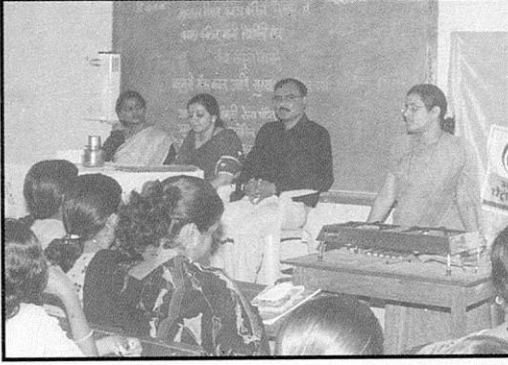
अनुक्रमणिका

अहवाल विभाग

- जिमखाना अहवाल
- राष्ट्रीय छात्र सेना (N.C.C)
- राष्ट्रीय सेवा योजना (N.S.S.)
- प्रौढ शिक्षण व निरंतर शिक्षण समिती
- स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन आणि व्यक्तिमत्व विकास समिती
- वादविवाद मंडळ
- तक्रार निवारण समिती
- लोकसंख्या शिक्षण मंडळ
- मराठी वाङ्मय मंडळ
- हिंदी साहित्य मंडळ
- इंग्लिश फोरम
- सामाजिक शास्त्र मंडळ
- निसर्ग व पर्यावरण जाणिव जागृती मंडळ
- योगा व स्वास्थ्य जागृती मंडळ
- कॉमर्स फोरम
- विविध कलागुण विकास मंडळ
- गुंजारव भितीपत्रक अहवाल
- प्राध्यापक प्रबोधिनी
- कमला हेल्थ क्लब
- सहल विभाग
- लैंगिक छळ प्रतिबंधक समिती
- माजी विद्यार्थिनी संघ
- समुपदेशन केंद्र (Counselling Cell)
- ग्रंथालय अहवाल
- प्रसिद्धी विभाग
- विद्यार्थिनी आर्थिक सहाय्य निधी विभाग
- साक्षरता अभियान
- वार्षिक दिन अहवाल
- आर्ट सर्कल
- विद्यार्थिनी मंडळ
- शिक्षक पालक संघ
- Internal Quality Assurance Cell
- हेल्थ चेकअप कमिटी
- विवेक वाहिनी
- यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ पदवी आणि संगणक अभ्यास केंद्र

उपक्रमशील 'कमल दलांचे' विखुरले परागकण

'इंधन बचाव आंदोलन' घरगुती गॅस बचत - सुरक्षा व स्वास्थ्य या कार्यक्रमात विचार मांडताना श्रीमती के. के. बागवे, श्री घोटणे गॅस एजन्सीचे श्री. शेखर घोटणे व इतर

लैंगिक छळ प्रतिबंधक समिती आयोजित कार्यक्रमात 'विशाखा आदेश: काळाची गरज' या विषयावर विचार मांडताना अॅड. प्रचार्या मंगला पाटील (बडदारे)

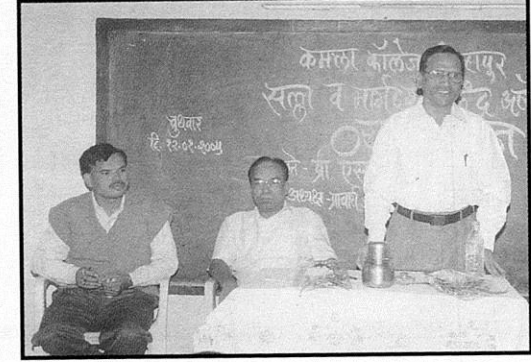
'गुंजारव' या भित्तीपत्रकांतर्गत 'स्त्री विशेषांकाचे' उद्घाटन करताना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील व इतर.

बी.ए.भाग-१ व बी.कॉम. भाग-१ विद्यार्थिनीं करीता सक्तीच्या व मोफत शारीरिक आरोग्य तपासणी शिबिरात उपचार घेतांना विद्यार्थिनी

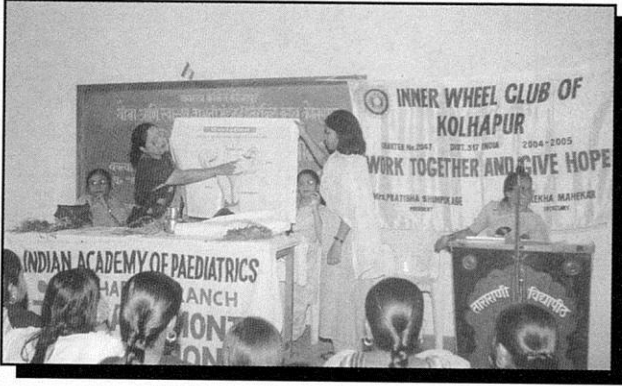

बी.ए.भाग-१ व बी.कॉम. भाग-१ विद्यार्थिनीं करीता सक्तीच्या व मोफत शारीरिक आरोग्य तपासणी शिबिराची पहाणी करताना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील व इतर

व्यक्तिमत्व विकास या विषयावर विचार मांडताना मानसशास्त्राचे ज्येष्ठ प्राध्यापक एस्. जी. माळी.

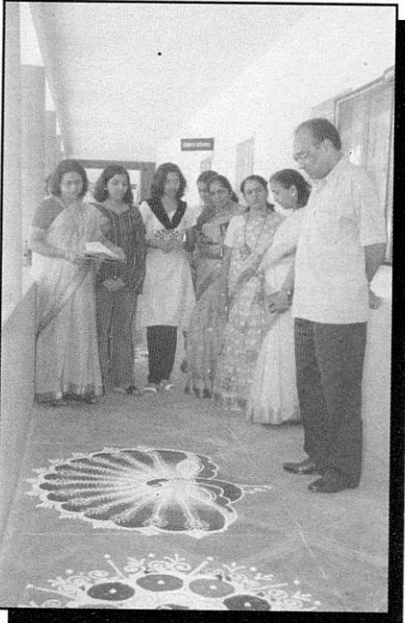
उपक्रमशील 'कमल दलांचे' विखुरले परागकण

- ◀ योगा व स्वास्थ्य जागृती मंडळ व इंटरव्हील क्लब कोल्हापूर यांच्या वतीने आयोजित कार्यशाळेत 'किशोरवयीन स्वास्थ्य' या विषयावर विचार मांडताना डॉ. दिपा कित्तूर व इतर

“सत्कार गुणवत्तेचा” ▶

पीएच्.डी. पदवीप्राप्त केल्याबद्दल
स्टाफ-वेलफेअर कमिटीतर्फे
सौ. सुनिता काळे यांचा सत्कार करताना
मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील

‘रंगूनी रंगात सान्या रंग माझा वेगळा’
वार्षिक दिनानिमित्त आयोजित रांगोळी स्पर्धेची
पहाणी करताना मा. प्राचार्य व इतर.

- ▶ राष्ट्रीय पोषण आहार सप्ताह निमित्त आयोजित ‘पोषक पाककृती स्पर्धा’.

उपक्रमशील 'कमल दलांचे' विखुरले परागकण

'केल्याने देशाटन'

गोवळकोंडा किल्ला हैदराबाद येथे भेट देणाऱ्या आमच्या विद्यार्थिनी

'केल्याने देशाटन'

रामोजी फिल्मसिटी हैदराबाद येथे भेट देणाऱ्या आमच्या विद्यार्थिनी

'केल्याने देशाटन'

सुनो फॉल्स हैदराबाद येथे आमच्या विद्यार्थिनी

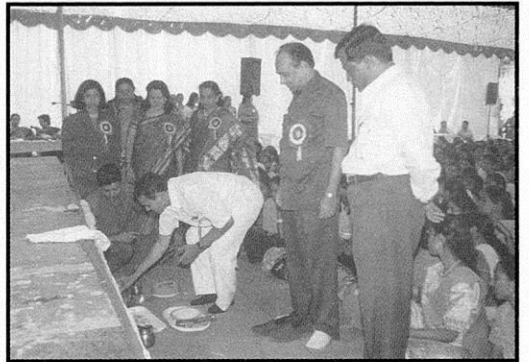

'खाओ पिओ और मजा करो'

फूड फेस्टिव्हलचे उद्घाटन करताना वार्षिक दिन समारंभाच्या अध्यक्ष श्रीमती अनघा पाठक व इतर

फूडफेस्टिव्हल स्टॉलची पाहणी करताना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील व इतर मान्यवर.

'आता लुटा मजा'

विविध कलागुण दर्शन कार्यक्रमाचे उद्घाटन करताना मा. उपप्राचार्य, एस्. एन्. कोळकर

उपक्रमशील 'कमल दलांचे' विखुरले परागकण

'राम राम मंडळी' एकपात्री प्रयोग सादर करताना
य.च.म. मुक्त विद्यापीठाची विद्यार्थिनी सौ. इंग्रोजे

'वो यार मेरा !' वैयक्तिक नृत्य सादर करताना,
कु. सोनिया पाटील बी. कॉम. भाग-१

'सलामे सलामे !' समूह नृत्य सादर करताना

'विंचू चावला (रिमिक्स)' वैयक्तिक नृत्य
सादर करताना कु. स्वप्ना भोसले बी. कॉम.-१

जिमखाना अहवाल

कमला महाविद्यालयाच्या सिनिअर संघाने शिवाजी विद्यापीठ झोन व इंटरनेट झोन स्पर्धेमध्ये क्रिकेट, हॅण्डबॉल, बास्केट बॉल, व्हॉली बॉल, खो - खो, ज्युदो, अॅथलेटिक्स व बॉक्सिंग इ. क्रीडा प्रकारामध्ये कौतुकास्पद यश मिळविले. आंतरविभागीय क्रिकेट स्पर्धेकरिता नऊ खेळाडूंची निवड झाली व या संघाने तृतीय स्थानावरचे यश मिळविले. 'करायकुडी' येथे झालेल्या अखिल भारतीय विद्यापीठ स्पर्धेकरिता ज्योती काटकर व मंदाकिनी सूर्यवंशी यांची निवड करण्यात आली तर उज्वला काटे हिची आंतरविद्यापीठ खो-खो व अश्वमेघ खो-खो स्पर्धेकरिता निवड झाली. त्याचबरोबर राज्यस्तरीय क्रॉस कंट्री, कब्बड्डी स्पर्धेत सरीता पाटील, किर्ती पाटील यांची निवड झाली. तर आंतरराष्ट्रीय कराटे स्पर्धा काठमांडू नेपाळ करिता वैशाली धड्डे हिची निवड झाली. सिनिअर झोन बॉक्सिंग स्पर्धेत कु. रोमा सावंत, ज्योती राजपूत व ऐश्वर्या डाकरे यांनी प्रथम क्रमांक मिळविला.

कनिष्ठ विभागाच्या संघाने विविध क्रीडा प्रकारात सहभाग घेत खो-खो, बास्केट बॉल, हॅण्ड बॉल, टेबल टेनिस, कॅरम, बुद्धीबळ, क्रिकेट मध्ये शहर व जिल्हास्तरावर अजिंक्यपद पटकावले. उच्च माध्यमिक जिल्हा स्तरावर पार पडलेल्या भालाफेक, थाळी फेक, गोळा फेक स्पर्धेमध्ये अनुक्रमे तनुजा पाडळकर, सविता कुंभार यांनी प्रथम व द्वितीय क्रमांक पटकावले.

कमला महाविद्यालयाच्या जिमखाना विभागाने दि. ८ ते १० सप्टेंबर २००४ या कालावधीत शिवाजी विद्यापीठ आंतर विभागीय जलतरण स्पर्धेचे 'शाहू जलतरण तलाव - टाकाळ' येथे आयोजन केले. तसेच या विभागाच्या सहकार्याने दि. २६ ते २८ नोव्हेंबर २००४ या कालावधीत राज्यस्तरीय शारीरिक शिक्षकांचे अधिवेशन महाविद्यालयाच्या प्रांगणात संपन्न झाले. जिमखाना विभागाच्या सर्व उपक्रमांना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

श्रीमती डॉ. एस्. एम्. काळे
श्रीमती एस्. एस्. पाटील
जिमखाना विभाग संचालिका

राष्ट्रीय छात्र सेना (N.C.C.)

'एकता और अनुशासन' या ब्रिद वाक्यानुसार यावर्षी (N.C.C.) ची घोडदौड सुरु झाली. जबलपूर व नाशिक येथे पार पडलेल्या नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प, थल सैनिक कॅम्प, Pre R.D. कॅम्प मध्ये सैनिकी प्रशिक्षण घेण्याकरिता १७ विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या. संबंधित कॅम्प मधील सर्व कॅडेट महाराष्ट्राच्या संघात सहभागी होऊन प्रथम क्रमांकाच्या पारितोषिकास पात्र झाल्या. तसेच वार्षिक ट्रेनिंग कॅम्पमध्ये महाविद्यालयाच्या ३५ कॅडेटस् व 2/LF सौ. वर्षा साठे सहभागी झाल्या. या कॅम्पमध्ये कॅडेट कु. शामल खंडागळे हिला फायरिंग मधील मानाचे Best Firer चे सुवर्णपदक मिळाले तर कु. नफिसा नाईकवडी हिला रजतपदक मिळाले. गतवर्षीचा 'B' व 'C' सर्टिफिकेट परीक्षेचा निकाल १००% लागला. कॉलेजच्या २ कॅडेट 'A' ग्रेड मध्ये तर इतर ८ कॅडेटस् 'B' ग्रेड व 'C' ग्रेड मध्ये उत्तीर्ण झाल्या. ताराराणी विद्यापीठाचे संस्थापक अध्यक्ष

कै. डॉ. व्ही. टी. पाटील तथा प. पू. काकाजी यांच्या जयंती दिनी ३० कॅडेट्सनी रक्तदान केले. तसेच एड्सरॅली, पल्स पोलिओ अभियान या मध्येही आमच्या कॅडेट्स सहभागी झाल्या. कमला महाविद्यालयांतर्गत दिला जाणारा बेस्ट N.C.C. कॅडेटस् हा बहुमान सार्जंट कुं. अश्विनी विष्णू पाटील हिला मिळाला.

राष्ट्रीय छात्र सेनेच्या सर्व उपक्रमांना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

2/LF श्रीमती वर्षा साठे

N.C.C. विभाग प्रमुख

राष्ट्रीय सेवा योजना (N.S.S.)

आमच्या महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींच्या व्यक्तिमत्वाचा सर्वांगीण विकास व्हावा त्यांच्या बौद्धिक विकासासाठी शारीरिक विकासाची जोड मिळावी. ज्या समाजात आपण राहतो, त्या समाजाची सेवा करण्याची वृत्ती अंगी बाणावी या उद्दिष्टांच्या परीपूर्तीसाठी आमच्या महाविद्यालयात राष्ट्रीय सेवा योजना कार्यरत आहे.

या योजनेत १५० विद्यार्थिनी व ४ प्राध्यापक सहभागी आहेत. अहवाल सालात महाविद्यालय परिसर, दत्तक खेडे धबधबेवाडी आणि शिवाजी विद्यापीठ व कोल्हापूर शहरात आम्ही विविध कार्यक्रमांचे आयोजन केले.

कार्यशाळा : राष्ट्रीय सेवा योजनेतील स्वयंसेविकासाठी सर्व प्रथम आम्ही कार्यशाळेचे आयोजन करून विद्यार्थिनींना राष्ट्रीय सेवा योजने विषयी माहिती देवून योजनेचे महत्व सांगून त्यांच्यात आवड निर्माण केली.

गाजरगवत निर्मुलन : या उपक्रमांतर्गत महाविद्यालयाच्या परिसरामध्ये गाजरगवताचे निर्मुलन केले व झाडांचे संवर्धन केले. दि. ३०/१०/२००४ हा दिवस 'नो व्हेइकल डे' कॉलेजमध्ये पाळण्यात आला. या दिनास उत्स्फूर्त प्रतिसाद लाभला. या दिनामुळे हवेच्या प्रदुषणासंदर्भातील जाणीवा विद्यार्थिनींच्या मनात निर्माण झाल्या.

रॅलीमध्ये सहभाग : अ) दिनांक ८ सप्टेंबर या जनसाक्षरता दिनानिमित्त शिवाजी विद्यापीठ आयोजित जनसाक्षरता रॅलीत आमच्या स्वयंसेविकांनी भाग घेतला. यावेळी हुंडाबंदी, हुंडाबळी, जलसाक्षरता, जनसाक्षरता, स्त्री हक्क इ. संदर्भात फलक तयार करून रॅलीच्या माध्यमातून सामाजाचे प्रबोधन केले.

ब) दिनांक १० डिसेंबर २००४ रोजी मानवी अधिकार संघटना व शिवाजी विद्यापीठ आयोजित मानवी अधिकार रॅली भवानीमंडपातून संपूर्ण शहरभर काढण्यात आली. त्यामध्ये आमच्या स्वयंसेविका सहभागी झाल्या होत्या.

रक्तदान शिबिर : कै. डॉ. व्ही. टी. पाटील तथा काकाजी यांच्या १०४ वी जयंती निमित्त २० ऑक्टोबर २००४ रोजी रक्तदान शिबिर आयोजित करण्यात आले. यामध्ये जवळजवळ ४० विद्यार्थिनींनी रक्तदान केले.

आरोग्य तपासणी शिबिर : छ. प्रमिलाराजे रुग्णालयातर्फे आमच्या महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींच्या संपूर्ण आरोग्याची तपासणी करण्यात आली. यामध्ये नेत्ररोग, त्वचारोग, रक्तगट, स्त्री रोग तज्ञांनी विद्यार्थिनींच्या आरोग्याची तपासणी करून औषधोपचार केले.

व्याख्यान : रस्ता सुरक्षा सप्ताहनिमित्त वाहतूक निरीक्षक, कोल्हापूर विभाग यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.

दत्तक खेडे धबधबेवाडी येथील कार्यक्रम : राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या वतीने दत्तक खेडे म्हणून यावर्षी मौजे धबधबेवाडीची निवड करण्यात आली. या गावात वर्षभर विविध श्रमदानाची व प्रबोधनाची कामे केली. त्यामध्ये गावातील स्त्रियांच्यासाठी हळदीकुंकू कार्यक्रमाचे आयोजन करून महिलांबरोबर स्नेहभाव वृद्धिंगत केला. ग्रामस्वच्छता, म. गांधी जयंती, दलित वस्तीची स्वच्छता, ग्रामपंचायत व मंदिर परिसर स्वच्छता सामाजिक व आर्थिक सर्वेक्षण, पिण्याच्या पाण्याच्या टाकीजवळची स्वच्छता, याबरोबरच जनसाक्षरता, जलसाक्षरता, स्वच्छ आरोग्य इ. संदर्भात गावकऱ्यांचे प्रबोधन केले.

कार्यशाळा व शिबिरामधील सहभाग : या वर्षीची उल्लेखनिय बाब म्हणजे कु. श्रद्धा भुरके हिची लखनौ येथे राष्ट्रीय एकात्मता शिबीरासाठी निवड झाली. तसेच नागपूर येथील प्रि. आर. डी. कॅम्पसाठी कु. श्रद्धा भुरके व शुणल शेडगे यांची निवड झाली. त्यातील श्रद्धा भुरके हिची २६ जानेवारी २००५ च्या मुंबई येथील प्रजाकसत्ताक दिन संचलनासाठी झालेली निवड महाविद्यालयात भुषणावह आहे. तसेच राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या प्रकल्प अधिकारी यांनी विद्यार्थिनींनी शिवाजी विद्यापीठातील राष्ट्रीय सेवा योजना कार्यशाळेत सहभाग घेतला. तसेच कार्यक्रम अधिकाऱ्यांसाठी राज्यपातळीवर ठेवण्यात आलेल्या आपत्तीकालीन व्यवस्थापन या विषयावरील बारामती येथील तीन दिवसीय कार्यशाळेत आमचे कार्यक्रम अधिकारी सहभागी झाले होते.

विशेष श्रमसंस्कार शिबिर : सन २००४-२००५ या अहवालसाठी विशेष श्रमसंस्कार शिबीर, शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर येथे आयोजित करण्यात आले. यामध्ये आमच्या विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या होत्या.

शिबीराचे उद्घाटन दि. २६।११।२००४ रोजी शिवाजी विद्यापीठाचे बी.सी.यु.डी. मा. डॉ. बी. एल. पाटील यांच्या हस्ते झाले. त्या दिवशी आमच्या स्वयंसेविकांनी ओपन थिअटर येथील तण काढून येथील स्वच्छता केली. दिनांक २७।११।२००४ रोजी शिवाजी विद्यापीठ डी. सर्कल परिसरातील बागेमध्ये असलेले तण काढण्यास सुरुवात केली. ते काम पाच दिवस चालले. दि. २।१२।२००४ रोजी केमिस्ट्री विभागाच्या मागील बाजूस पाणलोट क्षेत्रामध्ये श्रमदान केले. दिनांक ३।१२।२००४ रोजी शिवाजी विद्यापीठ आरोग्य केंद्राच्या मागील बाजूस बंधारा घालण्याच्या कामामध्ये सहभाग घेतला. दि. ४।१२।२००४ लेडीज होस्टेलच्या परिसरातील स्वच्छता व साफसफाई केली. दि. ५।१२।२००४ रोजी पदवीदान समारंभाचे स्टेज आणि तेथील परिसरातील तण काढले.

श्रमदानाबरोबरच दुपारच्या सत्रात विविध व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. त्यामध्ये राष्ट्रीय सेवा योजना म्हणजे काय ? व राष्ट्रीय सेवा योजनेची उद्दीष्टे कोणती ? या विषयावर प्रा. सुखदेव भोळे (कार्यक्रम समन्वयक) शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर यांचे व्याख्यान झाले त्यानंतर प्रा. हरिभाऊ बनमोरे जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक यांचे राष्ट्रीय सेवा योजनेचे महत्व या विषयावर व्याख्यान झाले. डॉ. बाजीराव पाटील यांचे व्याख्यान झाले. कॅप्टन डॉ. नितीन सोनवजे यांचे व्यक्तिमत्व विकास या विषयावर व्याख्यान झाले. डॉ. बी. एम. हिर्डेकर यांचे 'शिकायचे कशासाठी' या विषयावर, मा. विलास शिंदे यांचे पृथ्वीचे वय उत्पत्ती या विषयावर, प्रा. विलास पोवार यांचे कोल्हापूरचा इतिहास या विषयावर अशा मान्यवरांची व्याख्याने आयोजित करण्यात आली. विद्यार्थ्यांच्या भाषिक कौशल्यास वाव मिळावा. त्यांनी आपले विचार व्यक्त करावेत म्हणून वेगवेगळ्या विषयांवर खुल्याचर्चे आयोजन केले होते.

दि. ५।१२।२००४ रोजी मा. कुलगुरु डॉ. माणिकराव साळुंखे यांच्या प्रमुख उपस्थितीत आणि मा. डॉ. एस. एन. देसाई यांच्या अध्यक्षतेखाली शिबीराचा समारोप करण्यात आला. यावेळी मा. डॉ. बी. एल. पाटील व विद्यापीठातील मान्यवर उपस्थित होते.

राष्ट्रीय सेवा योजनेअंतर्गत वरील सर्व उपक्रम यशस्वी करण्यासाठी मा. प्राचार्य, डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन व प्रोत्साहन लाभले.

प्रा. एन्. एस्. शिरोळकर
प्रा. ए. एस्. घस्ते
प्रकल्प अधिकारी

प्रा. जे. बी. पाटील
श्रीमती डॉ. बी. व्ही. शेळके
सहाय्यक प्रकल्प अधिकारी

प्रौढ शिक्षण व निरंतर समिती

१९८५ सालापासून हा विभाग कार्यरत असून या विभागामार्फत विविध कोर्सेस राबविले जातात. यावर्षी जिमखाना विभागातर्फे १० जानेवारी २००५ ते १५ जानेवारी २००५ या कालावधीत योगासन, ज्युदो कराटे व अरोबिक्स कोर्स घेण्यात आला.

श्रीमती डॉ. सुनिता काळे
श्रीमती रेखा पंडीत

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन आणि व्यक्तित्व विकास समिती

२१ व्या शतकाची आव्हाने पेलण्यासाठी विद्यार्थिनींना सक्षम, समर्थ बनविण्यासाठी विद्यार्थिनींचा परिपूर्ण व्यक्तित्व विकास होणे गरजेचे आहे. त्यादृष्टीने स्पर्धात्मक परीक्षा मार्गदर्शन व व्यक्तित्व विकास समिती सदैव प्रयत्नशील असते. यावर्षी समितीमार्फत विविध उपक्रम राबविण्यात आले.

१३ मे २००४ रोजी H.D.F.C. बँकेतर्फे 'कॅम्पस इंटरव्ह्यूचे' आयोजन करण्यात आले. यावेळी ३२ विद्यार्थिनींच्या मुलाखती घेण्यात आल्या. दि. १ जुलै २००४ रोजी इन्स्टिट्यूट ऑफ चार्टर्ड अकॉन्टन्ट्स ऑफ इंडिया' यांच्या वतीने 'चार्टर्ड अकॉन्टन्ट अँज अ करिअर' या विषयावरील व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. यावेळी डॉ. शिवाजीराव पाटील आदी मान्यवरांनी विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन केले.

दि. ४ ऑक्टोबर २००४ रोजी 'बँक प्रोबेशनरी ऑफिसर्स परीक्षांची तयारी कशी करावी?' या विषयावर श्री. स्वराज गोराने यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. तसेच असिस्टंट पोलिस इन्स्पेक्टर श्रीमती रेहाना शेख यांचे 'मी A.P.I. कशी झाले?' या विषयावरील व्याख्यान आयोजित केले गेले. दि. ३० ऑक्टोबर २००४ रोजी नाईट कॉलेज

कमला
२००४-२००५

माजी विद्यार्थी संघ व कमला महाविद्यालय कोल्हापूर यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'हस्ताक्षर प्रशिक्षण व व्यक्तिमत्व विकास कार्यशाळेचे' आयोजन करण्यात आले. दि. ३० डिसेंबर २००५ रोजी 'व्यक्तिमत्वाची खरी ओळख' या विषयावर प्रा. ए. एस. घस्ते यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. तसेच आय. सी. एफ.ए. आय. विद्यापीठाने आयोजित केलेल्या गटचर्चेत सहभागी होऊन आमच्या महाविद्यालयाच्या विद्यार्थिनींनी शहर स्तरावर प्रथम क्रमांक मिळविला. त्याचबरोबर रोजगारविषयक जाहिराती, लेख काचफलकात लावून विद्यार्थिनींना या विभागामार्फत मार्गदर्शन केले जाते.

सदर विभागाच्या सर्व उपक्रमांना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. डॉ. व्ही. व्ही. मॅदगी
विभाग प्रमुख

'वक्ता दशसहेस्त्रेशू' वादविवाद मंडळ

सध्याच्या स्पर्धेच्या युगामध्ये व्यक्तिमत्व विकासाचे महत्त्व अनन्यसाधारण असे आहे. व्यक्तिमत्व विकासातील आवश्यक घटक म्हणजे वक्तृत्व कला व त्यातून येणारा आत्मविश्वास. आमच्या विद्यार्थिनींच्यामध्ये या दोन्ही घटकांचा विकास व्हावा म्हणून आम्ही 'वादविवाद' मंडळामार्फत सदैव प्रयत्न करतो. दि. ३०/०८/२००४ रोजी 'नो व्हेईकल डे' च्या निमित्ताने आयोजित केलेल्या निबंध लेखन स्पर्धेत शहर स्तरावर कु. प्रियदर्शिनी मोरे, कु. रेश्मा प्रकाश पाटील यांनी अनुक्रमे प्रथम व द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक मिळविले.

दि. ०७/१०/२००५ रोजी राजर्षी शाहू कला व वाणिज्य महाविद्यालय रुकडी, ता. हातकणंगले, जि. कोल्हापूर या ठिकाणी आयोजित राज्यस्तरीय आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धेत कु. स्मिता अशोक कुंभार या विद्यार्थिनीला उत्तेजनार्थ प्रथम क्रमांकाचे पारितोषिक मिळाले.

दि. १२ जानेवारी २००५ रोजी महालक्ष्मी महिला नागरी सह. पत संस्था मर्या; हुपरी यांनी आयोजित केलेल्या वक्तृत्व स्पर्धेत कु. स्मिता अशोक कुंभार या विद्यार्थिनीला प्रथम क्रमांकाचे पारितोषिक मिळाले. पुरोगामी मुस्लिम सद्भावना अभियानांतर्गत आयोजित निबंध लेखन स्पर्धेत कोल्हापूर जिल्ह्यामध्ये कु. प्रियदर्शिनी मोरे व रेश्मा प्रकाश पाटील यांनी अनुक्रमे प्रथम व तृतीय क्रमांकाचे पारितोषिक मिळविले. तसेच विशेष जिल्हा समाज कल्याण अधिकारी यांनी जिल्हास्तरावर आयोजित केलेल्या वक्तृत्व स्पर्धेत आमच्या विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या व पारितोषिकास पात्र ठरल्या.

वरील सर्व उपक्रमांस मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांनी मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. सुजय पाटील
वादविवाद मंडळ प्रमुख

तक्रार निवारण समिती

'विद्यार्थिनी तक्रार निवारण समिती' अंतर्गत विद्यार्थिनींना भेडसावणाऱ्या समस्या मांडण्याची संधी दिली जाते. त्यासाठी 'तक्रार निवारण पेटी' ग्रंथालयामध्ये ठेवण्यात आली असून विद्यार्थिनींना आपल्या तक्रारी या पेटीत टाकण्याचे आवाहन केले जाते व प्रत्येक महिन्याच्या पहिल्या आठवड्यात आलेल्या तक्रारींचा या समिती मार्फत विचार करुन योग्य तो निर्णय घेतला जातो.

चालू शैक्षणिक वर्षामध्ये विद्यार्थिनींना ग्रंथालयासंबंधी व कार्यालयीन कामाकाजासंबंधीच्या अनेक भेडसावणाऱ्या समस्या सोडविण्याचे काम केले आहे. या उपक्रमाला बहुसंख्य विद्यार्थिनींचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद मिळत आहे.

सदर समितीच्या कामकाजासाठी मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे वेळोवेळी मार्गदर्शन मिळत आहे.

प्रा. एस. व्ही. बागल
विभाग प्रमुख

लोकसंख्या शिक्षण मंडळ

शिवाजी विद्यापीठ प्रौढ आणि निरंतर शिक्षण विभागाच्या वतीने आमच्या महाविद्यालयात लोकसंख्या शिक्षण मंडळ कार्यरत आहे.

मंडळाची रचना व संघटन : शिवाजी विद्यापीठ प्रौढ व निरंतर शिक्षण विभागाच्या मार्गदर्शक तत्वानुसार लोकसंख्या शिक्षण मंडळाची रचना व संघटन केले आहे. मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील मंडळाचे अध्यक्ष असून अर्थशास्त्र विभागाचे व भाषा विषयाचे व्याख्याते या मंडळाचे कार्यकारीणी सदस्य आहेत तसेच वरीष्ठ महाविद्यालयातील सर्व वर्गातील अर्थशास्त्र विषयाच्या विद्यार्थिनींना सभासदत्व दिले जाते. चालू वर्षी या मंडळामार्फत पुढीलप्रमाणे उपक्रम राबविले गेले.

अ) वक्तृत्व स्पर्धा : कोल्हापूर जिल्हा सहकारी बोर्ड लि. कोल्हापूर यांच्या वतीने आयोजित केलेल्या वक्तृत्व स्पर्धेमध्ये आमच्या महाविद्यालयाच्या विद्यार्थिनींनी भाग घेतला व यश मिळविले.

फोरम ऑफ फ्री एन्टरप्राईजेस मुंबई यांच्या वतीने आमच्या महाविद्यालयात संपन्न झालेल्या वक्तृत्व स्पर्धेत पुढील विद्यार्थिनींनी पारितोषिके मिळविली.

- १) कु. नाकार्डे प्रियांका पांडूरंग - बी. ए. भाग-२ - प्रथम क्रमांक रोख रु. तीन हजाराचे पारितोषिक
  - २) कु. मोरे प्रियदर्शिनी चंद्रकांत - बी. कॉम. भाग-३ - द्वितीय क्रमांक रोख रु. दोन हजाराचे पारितोषिक
  - ३) कु. कुंभार स्मिता अशोक - बी. ए. भाग-१ - तृतीय क्रमांक रोख रु. एक हजाराचे पारितोषिक
- कु. होडगे शितल राजाराम - बी.ए. भाग-३- उत्तेजनार्थ
कु. जोंधळेकर अर्चना बाळासो - बी.कॉम. भाग-२- उत्तेजनार्थ
कु. हुदली शाहीन शमशुद्दीन - बी.ए. भाग-२- उत्तेजनार्थ

२००४-२००५

कमला
२००४-२००५

ब) विद्यार्थिनींसाठी व्याख्यान : ११ जुलै २००४ रोजी जागतिक लोकसंख्या दिनाचे औचित्य साधून लोकसंख्या वाढीचे दृष्टिकोण या नियमांतर्गत डॉ. व्ही. बी. ककडे यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.

क) औद्योगिक भेट : औद्योगिक प्रदूषण, खाद्य पदार्थांची स्वच्छता हे लोकसंख्या गुणवत्तेचे पैलू शैक्षणिक दृष्टीकोनातून अभ्यासण्यासाठी दि. २१।०२।२००५ रोजी बी. ए. भाग-१ च्या ५५ विद्यार्थिनींची तर दि. ०३।०३।२००५ रोजी बी. ए. भाग-२ च्या ४५ विद्यार्थिनींची मंडळाच्या वतीने गोकुळ दूध संघास भेट आयोजित करण्यात आली.

ड) प्रशिक्षण सहभाग : प्रौढ व निरंतर शिक्षण विभाग शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर यांच्या वतीने दि. २४।०६।२००४ रोजी 'विद्यापीठ व्यवस्थेतील निरंतर शिक्षण कार्यक्रम' या विषयावरील उद्बोधन वर्गास मा. प्राचार्यांचे प्रतिनिधी म्हणून प्रकल्पाधिकारी उपस्थित राहिले आणि लोकसंख्या शिक्षण या सदराखालील नवीन अभ्यासक्रमा बाबतीतील चर्चेत भाग घेतला.

लोकसंख्या शिक्षण मंडळाच्या वरील सर्व उपक्रमांना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. नेताजी पोवार

प्रकल्प अधिकारी लोकसंख्या शिक्षण मंडळ

'मराठी असे आमची मायबोली'

मराठी वाङ्मय मंडळ

विद्यार्थिनींच्यामध्ये संभाषण, वाचन, आकलन, लेखन व भाषिक कौशल्यांचा विकास व्हावा या हेतूने 'मराठी वाङ्मय मंडळ' सदैव कार्यरत आहे. सन २००४-२००५ या शैक्षणिक वर्षात मराठी वाङ्मय मंडळाच्या वतीने विविध उपक्रम राबविण्यात आले. १ ऑगस्ट २००४ रोजी कै. डॉ. व्ही. टी. पाटील तथा प. पू. काकाजी यांच्या १०४ व्या जयंती निमित्त निबंध लेखन स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. दि. १८ सप्टेंबर २००४ रोजी 'नटसम्राट' या वि. वा. शिरवाडकर यांच्या नाटकाची ध्वनीफित श्रवणाचा कार्यक्रम बी. ए. भाग १ च्या वर्गात संपन्न झाला. दि. २० जानेवारी २००५ रोजी विशेष जिल्हा समाज कल्याण अधिकारी कार्यालय कोल्हापूर व जिल्हास्तरावर वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. या स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयाच्या विद्यार्थिनी कु. स्मिता अशोक कुंभार व कु. प्रियांका पांडुरंग नाकार्डे यांनी अनुक्रमे तृतीय व उत्तेजनार्थ प्रथम क्रमांक प्राप्त केले. तसेच वार्षिक स्नेहसंमेलनानिमित्त दि. १०।१०।२००५ रोजी महाविद्यालयांतर्गत वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. मराठी वाङ्मय मंडळाच्या सर्व उपक्रमांना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. सुजय पाटील

मराठी वाङ्मय मंडळ प्रमुख

हिंदी साहित्य मंडळ

हिंदी भाषेची मूलभूत कौशल्ये विद्यार्थिनींनी आत्मसात करावी व विविध क्षेत्रामध्ये आत्मविश्वासपूर्वक हिंदी भाषेचा वापर करावा या उद्देशाने हिंदी साहित्य मंडळातर्फे विविध उपक्रमांचे आयोजन करण्यात येते.

या शैक्षणिक वर्षामध्ये हिंदी साहित्य मंडळामार्फत विविध उपक्रम राबविले गेले. २९ ऑगस्ट २००४ रोजी कला भाग तीन च्या विद्यार्थिनी समवेत 'टेलिफोन भवन' भेटीचे आयोजन करण्यात आले. हिंदी दिनानिमित्त मान. चंद्रकांत पाटगावकरांचे ०४ सप्टेंबर २००४ रोजी 'मातृभक्त सानेगुरुजी' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. हिंदी दिनानिमित्त वक्तृत्व, निबंध, पत्र लेखन, काव्य-वाचन आदि प्रतियोगिता घेणेत आल्या. २० डिसेंबर २००४ रोजी स्वरचित काव्य-गायन स्पर्धा घेतल्या गेल्या. वार्षिक स्नेहसंमेलनानिमित्त 'हिंदी निबंध स्पर्धा' घेण्यात आल्या.

हिंदी साहित्य मंडळाच्या सर्व उपक्रमांना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. डॉ. सुमित्रा बाबासाहेब पोवार
हिंदी विभाग प्रमुख

इंग्लीश फोरम

इंग्रजी भाषेची मुलभूत कौशल्ये विद्यार्थिनींनी आत्मसात करावी व विविध क्षेत्रामध्ये आत्मविश्वासपूर्वक इंग्रजीचा वापर करावा या उद्देशाने इंग्लीश फोरमतर्फे विविध उपक्रमांचे आयोजन करण्यात येते. या अंतर्गत बी. ए. भाग ३ च्या विद्यार्थिनींकरीता दर आठवड्याला पेपर रिडींग व सेमिनारचे आयोजन करण्यात आले तसेच सर्व वर्गामध्ये स्पेलींग टेस्टचे आयोजनही करण्यात आले. बी. ए. भाग २ मधील कमी मार्क्स मिळविलेल्या विद्यार्थिनींकरीता रिमेडिअल टिचिंगचे आयोजन करण्यात आले. तसेच इंग्रजी (स्पेशल) बी. ए. भाग ३ च्या विद्यार्थिनींकरीता अभ्यासक्रमातील गाजलेल्या नाटकावर आधारित मराठी चित्रपटाचे प्रदर्शन करण्यात आले. इंग्लीश फोरमच्या सर्व उपक्रमांना मा. प्राचार्यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. नीता धुमाळ
इंग्लीश फोरम प्रमुख

सामाजिक शास्त्र मंडळ

महाविद्यालयातील कला व वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थिनींना विविध सामाजिक शास्त्रांच्या संकल्पनांची तोंड ओळख व्हावी, वेगवेगळ्या विषयांचे ज्ञान व्हावे या हेतून सामाजिक शास्त्र मंडळाने चालू शैक्षणिक वर्षामध्ये डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठाच्या समाजशास्त्र विभागाच्या माजी प्रमुख डॉ. सुधाताई काळदाते यांचे '२९ व्या शतकातील स्त्रीयांच्या समोरील आव्हाने' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. वरील उपक्रमास मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. एन्. एस्. शिरोळकर विभाग प्रमुख

निसर्ग व पर्यावरण जाणीव जागृती मंडळ

विद्यार्थिनींच्या मनामध्ये निसर्ग व पर्यावरणाविषयी प्रेम निर्माण व्हावे या उद्देशाने निसर्ग व पर्यावरण जाणीव जागृती मंडळामार्फत विविध उपक्रम राबविण्यात आले. २३ जुलै, २००४ रोजी 'कमला नेचर लव्हर्सस् क्लब' आणि 'पेट्रोलियम व प्राकृतिक गॅस मंत्रालय, भारत सरकार यांच्या संयुक्त विद्यमाने शिरोली (पुलाची) येथे प्रियदर्शनी महिला बचत गटासाठी डॉ. अनुराधा सामंत यांचे व्याख्यान प्रश्नमंजुषा आणि फिल्म-शो चे आयोजन करण्यात आले. राष्ट्रीय प्रशाला विद्यालय येथील ८ वी ते १० वी गटासाठी 'औद्योगीकरण आणि पर्यावरण' या विषयावर निबंध लेखन स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. तसेच 'पर्यावरण संरक्षण' या विषयावर व्याख्यान, पर्यावरण प्रबोधनात्मक गाणी इत्यादी कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले.

२१ ऑगस्ट २००४ रोजी निसर्गातील दुर्मिळ वनस्पतींची माहिती देणाऱ्या स्लाईड - शो चे आयोजन करण्यात आले. याप्रसंगी विश्व प्रकृती निधी, भारत सरकार कोल्हापूर विभागाचे उपशिक्षण अधिकारी श्री सुहास वायंगणकर यांनी विविध वनस्पतींची माहिती सदस्यांना दिली.

इनरव्हील क्लब, कोल्हापूर आणि कमला नेचर लव्हर्सस् क्लबच्या संयुक्त विद्यमाने महाविद्यालयाच्या परिसरातील कचऱ्यापासून गांडूळ खत निर्मिती प्रकल्प सुरु करण्यात आला. वॉटर कन्झर्वेशन ह्या विषयावरील व्याख्यान व प्रात्यक्षिकांचे आयोजनही ह्या प्रसंगी करण्यात आले.

८ फेब्रुवारी २००४ रोजी जागतिक पानथळ दिवसानिमित्त आयोजित पक्षी निरीक्षण कार्यक्रमात मंडळातील सदस्या सहभागी झाल्या. कळंबा तलाव येथे भेट देऊन विविध स्थलांतरीत पक्षांचा अभ्यास करण्यात आला. वरील सर्व उपक्रमांना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. नीता धुमाळ

विभाग प्रमुख, निसर्ग व पर्यावरण जाणीव जागृती मंडळ

योगा व स्वास्थ्य जागृती मंडळ

विद्यार्थिनींचे मानसिक व शारीरिक आरोग्य उत्तम रहावे या उद्देशाने योगा व स्वास्थ्य जागृती मंडळाच्या वतीने विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले होते. ११ जुलै २००४ रोजी जागतिक लोकसंख्या दिनानिमित्त 'आजची लोकसंख्या' या विषयावर भितीपत्रक प्रकाशित करण्यात आले. दि. २ ऑगस्ट २००४ रोजी 'स्तनपानाचे महत्व' या विषयावर 'गटचर्चे' आयोजन करण्यात आले. दि. ३।१।२००४ रोजी 'गॅस बचत व सुरक्षा' या विषयावर घोटणे गॅस एजन्सी प्रोपायटर श्री. शेखर घोटणे यांचे प्रात्यक्षिकासह व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. दि. ४।१।२००४ रोजी नगरसेविका सौ. संध्या घोटणे यांच्या उपस्थितीमध्ये 'पोषक पाककृती स्पर्धा' घेण्यात आली. या स्पर्धेत ३८ विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या. दि. १७।१।२००४ रोजी 'किशोरवयीन स्वास्थ्य' या विषयावर इनरव्हील क्लब यांच्या सहकार्याने एकदिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. या कार्यशाळेस डॉ. दीपा किन्नूर, डॉ. छाया पुरोहित, डॉ. मृदुला वैरागकर यांनी मार्गदर्शन केले. वरील सर्व उपक्रमांस मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. श्रीमती रेखा पंडित विभाग प्रमुख

कमला
२००४-२००५

कॉमर्स फोरम

विद्यार्थिनींच्या मध्ये कॉमर्स विषयाच्या नवीन संकल्पना रुजविण्यासाठी कॉमर्स फोरम अंतर्गत विशेष प्रयत्न केले जातात.

चालू शैक्षणिक वर्षात या विभागामार्फत 'विमा प्रतिनिधी' या विषयावर श्रीमती अपर्णा जठार यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. तसेच या फोरम मार्फत बी. कॉम. भाग ३ च्या विद्यार्थिनींना एम.बी. ए. प्रवेश परीक्षा मार्गदर्शन संदर्भात उपक्रम राबविण्यात आला. या समितीमध्ये प्रा. श्रीमती मैदगी, प्रा. श्रीमती इंदूलकर, प्रा. नरके आदींचा सहभाग आहे.

सदर समितीचे कामकाज सुरळीतपणे पार पाडण्यासाठी मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले आहे.

प्रा. एस. व्ही. बागल
विभाग प्रमुख

विविध कला गुण विकास मंडळ

महाविद्यालयाच्या स्थापनेपासून या मंडळाची स्थापना होऊन विविध स्वरूपाने कार्य चालू आहे. विद्यार्थिनींच्या अंगी असलेल्या सुप्त कलागुणांना संधी देणे, त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास करणे हे या मंडळाचे उद्दिष्ट आहे. २००४-२००५ या शैक्षणिक वर्षामध्ये या मंडळामार्फत विविध उपक्रम राबविले गेले. कै. डॉ. व्ही. टी. पाटील तथा प. पू. काकाजी प. पू. काकाजी, श्रीमंत छत्रपती शाहू महाराज, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, छ. महाराणी ताराराणी, म. जोतीराव फुले व सावित्रीबाई फुले या थोर सामाजिक विभूतींच्या जयंती व पुण्यतिथी निमित्त त्यांच्या प्रतिमांचे पूजन करण्यात आले तसेच या प्रसंगी काव्यवाचन स्पर्धा व व्याख्यानांचे आयोजन करण्यात आले. दि. ०५ सप्टेंबर २००४ रोजी शिक्षक दिन संपन्न झाला. १५ ऑगस्ट २००४ रोजी व २६ जानेवारी २००५ रोजी ताराराणी विद्यापीठाच्या प्रांगणात ध्वजवंदनाचा समारंभ पार पाडला गेला. सिने अभिनेत्री अलका कुबल यांनी शुक्रवार दि. १७।०९।२००४ रोजी महाविद्यालय सदरिच्छा भेट देऊन विद्यार्थिनीं बरोबर संवाद साधला. १४।१०।२००४ रोजी भवानी महोत्सवानिमित्त 'घटस्थापना' समारंभ ताराराणी विद्यापीठाचे अध्यक्ष मा. श्री. रामराव बेनाडीकर आणि त्यांच्या सुविद्य पत्नी सौ. पुष्पावती बेनाडीकर यांच्या शुभहस्ते संपन्न झाला. तसेच या प्रसंगी 'मातृदिना' निमित्त हळदी - कुंकू समारंभ संपन्न झाला. ३० ऑक्टोबर २००४ रोजी 'व्यक्तिमत्व विकास व हस्ताक्षर प्रशिक्षण कार्यशाळेचे' आयोजन नाईट कॉलेज माजी विद्यार्थी संघ व कमला कॉलेज मधील विविध कला गुण मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने करणेत आले. या कार्यशाळेच्या आयोजनातून जमा झालेली रक्कम कमला कॉलेजच्या विद्यार्थिनी आर्थिक सहाय्य निधीला सपुर्द करण्यात आली. २३ डिसेंबर २००४ या दिवशी संस्थेच्या प्रांगणात ताराराणी विद्यापीठाचा 'भद्रकाली ताराराणी पुरस्कार' ज्येष्ठ समाजसेविका श्रीमती डॉ. राणी अभय बंग यांना जेष्ठ विचारवंत पी. बी. पाटील यांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आला. याप्रसंगी संस्थेचे सर्व पदाधिकारी शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचारी व शहरातील नागरिक उपस्थित होते.

ताराराणी विद्यापीठाचे संस्थापक अध्यक्ष कै. डॉ. व्ही. टी. पाटील तथा प. पू. काकाजी यांच्या १० व्या स्मृतिदिनानिमित्त आदर्श शिक्षक पुरस्कार प्रदान कार्यक्रम मा. नाम. हसन मुश्रीफसो शालेय शिक्षण मंत्री महाराष्ट्र राज्य यांच्या प्रमुख उपस्थितीत पार पाडला. यावेळचा हा पुरस्कार कमला कॉलेज मधील प्रा. डॉ. सौ. भारती शेळके यांना प्रदान करण्यात आला. शाल, श्रीफळ, मानचिन्ह व रु. २५००/- असे पुरस्काराचे स्वरूप होते. तसेच या प्रसंगी काकाजींच्या शिक्षण प्रसार कार्यावर संशोधन केलेला प्रा. डॉ. सुरेश लांडगे यांचा सत्कार करण्यात आला. १४ फेब्रुवारी २००५ रोजी 'व्हॅलेंटायन डे' निमित्त 'सुनामीग्रस्तांसाठी' आमच्या महाविद्यालयाच्या कु. रोमा सावंत, कु. ऐश्वर्या डाकवे आदी विद्यार्थिनींनी मदतनिधी गोळा केला व सकाळ रिलिफ फंडाकडे संपूर्ण केला.

ताराराणी विद्यापीठाचे सचिव, कमला महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांना कोल्हापूर महानगरपालिकेच्या वतीने महिलांच्या विशेष शैक्षणिक कार्याबद्दल 'कोल्हापूर भूषण' हा पुरस्कार महाराष्ट्र राज्याचे सांस्कृतिक मंत्री नाम. अशोकराव चव्हाण यांचे शुभहस्ते शनिवार दि. १२ मार्च २००५ रोजी रंकाळा पदपथ उद्यान येथे उद्योगमंत्री मा. नाम. पतंगराव कदम यांच्या अध्यक्षतेखाली प्रदान करण्यात आला.

यानिमित्त कमला महाविद्यालयातील सर्व शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचारी यांच्या वतीने बुधवार दि. १६ मार्च २००५ रोजी स्टाफरूम मध्ये सत्कार समारंभ संपन्न झाला. याप्रसंगी डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांनी 'कमला महाविद्यालय हे आदर्शाभिमुख व नाविन्यपूर्ण शिक्षण देणारे महाविद्यालय असा सर्वत्र नावलौकिक निर्माण करणे हे आमचे मुख्य उद्दिष्ट आहे.' असे उद्गार काढले. रविवार दि. २७ मार्च २००५ रोजी प्रतिवर्षाप्रमाणे 'तुकाराम बीज' हा कार्यक्रम शारदा मंदिरा मध्ये आयोजित करण्यात आला. वरील सर्व उपक्रमांना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. ए. एम. साळोखे
विभाग प्रमुख

गुंजारव भितीपत्रक अहवाल

सन २००४-२००५ या शैक्षणिक वर्षामध्ये 'गुंजारव' भितीपत्रकांतर्गत प्रासंगिक औचित्य साधून विविध अंकाचे प्रकाशन करण्यात आले. वर्षाभर, ताराराणी विद्यापीठाचे संस्थापक अध्यक्ष कै. डॉ. व्ही. टी. पाटील तथा काकाजी यांची १०४ वी जयंती, १५ ऑगस्ट या स्वातंत्र्य दिनाच्या चरणी समर्पित 'अमृतमयी' विशेषांक प्रकाशित करण्यात आला. १४ सप्टेंबर हिंदी दिनानिमित्त 'भारत की अस्मिता-राष्ट्रभाषा हिंदी', म. गांधी व लालबहादूर शास्त्री यांच्या जयंती निमित्त त्यांच्या कार्याचा गुणगौरव करणारा विशेषांक प्रकाशित करण्यात आला. निसर्ग आणि विज्ञान यांच्या विषयीचा चिकित्सक दृष्टिकोन व्यक्त करणारा विज्ञान विशेषांक प्रकाशित करण्यात आला. महिलांच्या सामर्थ्याचा वेध घेणारा 'स्त्री शक्ती' विशेषांक प्रकाशित करण्यात आला. भितीपत्रकांतर्गत सर्व अंक प्रकाशित करण्यासाठी मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे अमूल्य मार्गदर्शन लाभले. तसेच सदस्य मंडळ व साहित्यिक विद्यार्थीनींचे सहकार्य लाभले.

डॉ. सौ. भारती शेळके
विभाग प्रमुख

कमला
२००४-२००५

प्राध्यापक प्रबोधिनी

आमच्या महाविद्यालयातील तज्ज्ञ व अनुभवी प्राध्यापकांच्या विचारांचे आदान-प्रदान व्हावे तसेच, महाविद्यालया व्यतिरिक्त समाजाच्या विविध क्षेत्रांतील तज्ञ मान्यवरांच्या विचारांची, कार्याची ओळख व्हावी म्हणून प्राध्यापक प्रबोधिनी मार्फत व्याख्याने आयोजित केली जातात.

चालू शैक्षणिक वर्षात दि. ११।१०।२००४ ते २०।१०।२००४ या काळात वरिष्ठ विभागातील प्राध्यापकांसाठी 'Computer awarness workshop' चे आयोजन करण्यात आले. संगणकाची ओळख MS-Word, MS-Excel, Power Point, Internet इ. प्रशिक्षण देण्यात आले. सदर कार्यशाळेस श्रीमती अमिता पडते, श्रीमती नंदिनी चव्हाण यांचे मार्गदर्शन लाभले. हाच उपक्रम कनिष्ठ विभागातील प्राध्यापक व कार्यालयीन कर्मचारी यांचेसाठी राबविण्यात येणार आहे. तसेच 'अर्थसंकल्प २००५-२००६' या विषयावर श्री. पी. ए. गोखले यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. वरील सर्व उपक्रमास मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मागदर्शन लाभले.

प्रा. श्रीमती रेखा पंडित
विभाग प्रमुख

कमला हेल्थ क्लब

सुंदर मन असेल तर शरीरपण सुंदर दिसते. महिलांना मानसिक व शारीरिक स्वास्थ्य लाभावे व शारीरिक क्षमतेचा विकास घडविण्याच्या उद्देशाने 'कमला हेल्थ क्लब' ची स्थापना १९९३ साली झाली असून यामध्ये ४० मल्टीजिम साहित्य उपलब्ध आहेत. विद्यार्थिनींच्या शारीरिक क्षमतेचा विकास व्हावा या उद्देशाने फिजीकल ट्रेनिंग दिले जाते. आजपर्यंत १४०० विद्यार्थिनी महिलांनी याचा लाभ घेतला.

क्लबमध्ये अरोबिक्स, मसल्स अरोबिक्स, स्टेप अरोबिक्स, स्ट्रेपींग, डंबेल्स एक्सरसाईज, योगासने, सूर्यनमस्कार, प्राणायाम तसेच फिजीकल फिटनेस प्रोग्राम देऊन महिलांना प्रशिक्षण दिले जाते.

क्लबचे आकर्षण म्हणजे इम्पोर्टेड ट्रेडमिल जॉगर, स्टेपर व्यूथ टिस्टर, अरोसाईकल, इनव्हर्सन मशीन, प्लग कर्ल अँड थॉय एक्सटेन्शन, अँडॉमिनल बोर्ड, बँक एक्सटेन्शन, लेग प्रेस टिस्टंट, पेक्टारॅल डेक, रोईंग मशीन, व्यूथ आर्म स्विंग, अँडक्टर अँडकर बॉडी जॅक, रोईंग मशीन, टॉप बॉटम पूर्ण डंबेल्स, वॉल वार, आर्मस्पनींग अँक्शन, व्हर्टीकल प्रेस, शोल्डर प्रेस, विविध साहित्याने सुसज्ज आहे. गरज आहे ती स्वतःहून मनाला तयार करवून व्यायाम करण्याची. महिलांकरिता कमला हेल्थ क्लब विविध उपक्रम राबवित असते. कॉलेजचे प्राचार्य मा. डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांच्या प्रेरणेने व प्रोत्साहनाने हेल्थ क्लब यशस्वी वाटचाल करीत आहे.

श्रीमती डॉ. सुनिता काळे
व्यवस्थापक व प्रशिक्षक

कमला
२००४-२००५

सहल विभाग

नेहमीच असणाऱ्या परीक्षा, रोजचे तास, अभ्यासक्रम यातून थोडासा मनाला विरंगुळा वाटावा व क्लासरूमच्या बाहेरील सामाजिक जीवन संस्कृति तसेच प्रेक्षणीय स्थळे यांची माहिती व्हावी यासाठी द्वितीय सत्रात शनिवार दि. २९ जानेवारी २००५ ते २ फेब्रुवारी २००५ ही पाच दिवसाची हैद्राबाद सहल आयोजित करण्यात आली होती. यामध्ये हैद्राबाद दर्शन, रामोजी फिल्मसिटी, सालरजंग म्युझियम, बिरला मंदिर, प्राणिसंग्रहालय, स्नो फॉल्स, गोळकोंडा किल्ला, एन.टी. रामाराव गार्डन, नेहरु गार्डन, हुसेन सागर इ. प्रेक्षणीय स्थळांना भेट देण्यात आली.

तसेच रविवार दि. ३० जानेवारी व ३१ जानेवारी २००५ ही दोन दिवसाची शैक्षणिक सहल वार्ड, पाचगणी, प्रतापगड, महाबळेश्वर या ठिकाणी आयोजित करण्यात आली होती.

द्वितीय सत्रात दि. १।२।२००५ या दिवशी समाजशास्त्र विभागाची अभ्यासकीय भेट म्हणून मयूर सहकारी दूध संघ लि. मंगरायचीवाडी, ता. हातकणंगले, जि. कोल्हापूर या ठिकाणी भेट दिली. औद्योगिक समाजशास्त्रातील, व्यवस्थापन, कामगार समस्या, आकांक्षा, संघटन ताणतणाव, संप, पर्यवरण, उत्पादन पद्धती, सुरक्षितता, प्रक्रिया इ. बाबतीत सखोल अध्ययन करून एक अहवाल तयार करण्यात आला. प्रत्यक्ष औद्योगिक समाजशास्त्र या विषयाचा सखोल अध्ययन व अभ्यास व्हावा म्हणून ही अभ्यासकीय भेट आयोजित करण्यात आली होती.

वरील सहलींना वेळोवेळी मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य घेण्यात आले.

प्रा. ए. एम. साळोखे
विभाग प्रमुख

लैंगिक छळ प्रतिबंधक समिती

महाविद्यालयातील महिला कर्मचारी व विद्यार्थिनींना महाविद्यालयामध्ये सुरक्षित व मोकळेपणाने वावरता यावे यासाठी लैंगिक छळ प्रतिबंधक समिती कार्यरत आहे.

या समिती मार्फत विद्यार्थिनींना स्त्रियांच्या संदर्भातील कायदे विषयक ज्ञान मिळवून देण्याच्या दृष्टीने दि. २०।१०।२००४ रोजी 'विशाखा आदेश : काळाची गरज' या विषयावर अॅड. प्राचार्या मंगला पाटील बडदारे यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. तसेच विद्यार्थिनींनी 'स्त्री' विषयक प्रश्नांवर मनमोकळेपणाने लिहावे या हेतूने या समिती मार्फत गुंजारव भितीपत्रकांतर्गत 'स्त्री विशेषांक' प्रकाशित करण्यात आला. वरील सर्व उपक्रमांना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. श्रीमती टी. बी. मुडेकर
समिती प्रमुख

माजी विद्यार्थिनी संघ

कमला महाविद्यालयातून ज्ञान आणि संस्कार घेऊन बाहेर पडलेल्या व समाजाच्या विविध कार्यक्षेत्रात कार्यरत असणाऱ्या कमलाच्या माजी विद्यार्थिनींचे कॉलेजशी असलेले नाते अधिक दृढ व्हावे, त्यांच्या अनुभवाचा फायदा महाविद्यालयात शिक्षण घेत असलेल्या विद्यार्थिनींना व्हावा या उद्देशाने माजी विद्यार्थिनींचा संघ कार्यरत आहे. या संघामार्फत २००४-२००५ या शैक्षणिक वर्षामध्ये विविध उपक्रम राबविले गेले. दि. २०।०९।२००५ रोजी व्यक्तिमत्व विकास शिबिरांतर्गत अॅड. मंजुषा पाटील यांचे 'बदलती सामाजिक परिस्थिती' व 'महिला विषयक कायदे' या विषयावर चर्चासत्राचे आयोजन करण्यात आले. दि. २२ जानेवारी २००५ रोजी विमा कोट्याधिकाच्या मानकरी सौ. अपर्णा जठार यांचे 'आयुर्विमा, विमा संरक्षण आणि अल्पबचत' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. ३१ जानेवारी २००५ रोजी त्वचारोग तज्ज्ञ व कॉस्मेटॉलॉजिस्ट डॉ. आर. आर. चौगले यांचे माहितीपटासह व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. वरील सर्व उपक्रमांना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. श्रीमती के. के. बागवे
माजी विद्यार्थिनी संघ प्रमुख

समुपदेशन केंद्र (Counselling Cell)

समुपदेशन केंद्रामार्फत अहवालसाली पुढील प्रमाणे उपक्रम राबविण्यात आले.

१) अपयशातून ..... यशाकडे :- दहावी, बारावीच्या परीक्षेमध्ये अनुत्तीर्ण झालेल्या खचलेल्या किंवा अपक्षेपेक्षा कमी गुण मिळाल्याने निराश झालेल्या विद्यार्थी व त्यांच्या पालकांना मानसिक आधार आणि मार्गदर्शन उपलब्ध करून देण्याच्या हेतूने 'दै. सकाळ व मनोविकास प्रबोधिनी' यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'अपयशातून ... यशाकडे' हा उपक्रम आमच्या कमला महाविद्यालयात जून २००४ मध्ये राबविण्यात आला. या उपक्रमात समुपदेशन घेतलेल्या विद्यार्थ्यांचे वर्गीकरण पुढीलप्रमाणे,

नापास झालेले निराश झालेले विद्यार्थी	: १४
गोंधळलेले भांवावलेले विद्यार्थी	: ०६
करिअर मार्गदर्शनासाठी आलेले विद्यार्थी	: १३
कमी गुण मिळालेले विद्यार्थी	: ०८

२) मानसशास्त्रीय सल्ला व मार्गदर्शन केंद्र :- अहवालसाली महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींसाठी मानसशास्त्रीय सल्ला व मार्गदर्शन केंद्राची स्थापना करण्यात आली. या केंद्राचे उद्घाटन मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे हस्ते करण्यात आले. विद्यार्थिनींच्या व्यावसायिक, मानसिक व आरोग्य विषयक समस्यांबाबत या केंद्रामार्फत मार्गदर्शन करण्यात येणार आहे.

दि. १२।०१।२००५ रोजी प्रा. एस. जी. माळी यांचे 'व्यक्तिमत्व विकास' या विषयावर प्रात्यक्षिकासह व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. तसेच दि. ८ जानेवारी २००५ ते १० जानेवारी २००५ या कालावधित विद्यापीठ अनुदान आयोग दिल्ली व मथुबाई गरवारे कला महाविद्यालय सांगली यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित 'अल्पसंख्यांक समाजातील विद्यार्थिनींचा व्यक्तिमत्व विकास' या विषयावरील चर्चासत्रास कु. नेल्सन एंजेल व कु. अंजना सांबरेकर या विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या.

प्रा. ए. एस. घस्ते समुपदेशन विभाग

ग्रंथालय अहवाल

ग्रंथालय हे महाविद्यालयाचे ज्ञानभंडार आहे. श्रीमती शकुंतलादेवी हिंदुराव घाटगे अद्ययावत अभ्यासिका सकाळी ७=३० पासून सायंकाळी ५=०० पर्यंत सुरू असते. त्याचा लाभ अनेक विद्यार्थिनी घेतात. अभ्यासिकेच्या शेजारी संगणक विभाग असून इंटरनेटची सोय माफक दरात उपलब्ध आहे.

आज अखेर महाविद्यालयाची ग्रंथ संख्या ३५,६५२ झाली असून त्या सर्वांची एकूण किंमत रुपये १७,३२,०४०=८७ पैसे इतकी आहे.

चालू वर्षी ज्युनिअर - सिनिअर, बुक बँक मधून कॉलेजसाठी एकूण ८५६ पुस्तके खरेदी केली असून त्यासाठी चालू वर्षी रुपये ६६,६१२=०० खर्च केले आहेत. ग्रंथालयात सर्व विषयाची ४८ मासिके येतात व ९ दैनिके येतात.

चालू वर्षी बुक बँकेतून ४६३८ पुस्तके दिली असून त्याचा लाभ ७९० विद्यार्थिनींनी घेतला आहे. खेळाडू व हुशार अशा एकूण ४२ विद्यार्थिनींना मोफत पुस्तके दिली आहेत.

ग्रंथालय समृद्ध करण्याकरिता मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील सदैव प्रयत्नशील आहेत.

प्रसिद्धी विभाग

वर्तमानपत्रे हा समाज जीवनाचा आरसा आहे. समाजातील विविध घडामोडींचे प्रतिबिंब त्यामध्ये उतरते. सन २००४-२००५ मध्ये महाविद्यालयातील विविध समित्यांनी आपापले कार्यक्रम आयोजित केले होते. त्यामध्ये सांस्कृतिक, उद्बोधनपर विविध व्याख्याने, चर्चासत्रे, पोस्टर प्रदर्शन, एन.एस.एस., एन. सी.सी. क्रीडा नैपुण्य, महापुरुषांच्या जयंत्या असे विविध कार्यक्रम पार पडले. विद्यार्थिनींनी विविध क्षेत्रात केलेल्या गौरवपूर्ण कामगिरीस प्रसिद्धी देण्याचे काम या विभागाने वर्षभर केले. तसेच वर्षभरामध्ये विविध दैनिकांतून ज्या बातम्या प्रकाशित झाल्या त्यांची कात्रणे संग्रहित करून ठेवली आहेत. दै. पुढारी, दै. तरुण भारत, दै. सकाळ, दै. लोकमत, बी. न्यूज, आकाशवाणी कोल्हापूर केंद्र येथील सर्व संपादक, वृत्तसंकलक, पत्रकार इ. सर्वांचे सहकार्याबद्दल महाविद्यालयाच्यावतीने आभार.

प्रा. ए. एस. घस्ते विभाग प्रमुख

कमला
२००४-२००५

विद्यार्थिनी आर्थिक सहाय्य निधी विभाग

प्रतिवर्षाप्रमाणे यावर्षीही महाविद्यालयातील होतकरू, गरीब, हुशार व प्रामाणिक विद्यार्थिनींच्याकडून मा. प्राचार्यांच्या नावे ८३ अर्ज मागविण्यात आले. या सर्व विद्यार्थिनींची मुलाखत मा. प्राचार्यांच्या केबीनमध्ये शुक्रवार दि. १० सप्टेंबर २००४ या दिवशी घेण्यात आली. सिनियर विभागातून २५ विद्यार्थिनींची निवड करून त्यांना भरीव अशी रोख आर्थिक मदत देण्यात आली व सिनियर विभागासाठी रु. ९,३००/- आर्थिक मदत विद्यार्थिनींना देण्यात आली व ज्युनियर विभागातील एकूण २९ विद्यार्थिनींना एकूण रु. ८३५०/- मदत देण्यात आली. वेळोवेळी मा. प्राचार्यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य घेण्यात आले.

प्रा. ए. एम. साळोखे विभाग प्रमुख

साक्षरता अभियान

आमच्या महाविद्यालयामध्ये साक्षरता अभियान हा उपक्रम कार्यरत आहे. या उपक्रमामध्ये स्वयंप्रेरणे वरिष्ठ व कनिष्ठ महाविद्यालयीन यातील सर्व वर्ग शिक्षकांचा सक्रिय सहभाग आहे.

राष्ट्रीय साक्षरता मिशनने अंगिकारलेल्या संपूर्ण साक्षरता अभियानाचे महत्व विद्यार्थिनींना माहित व्हावे व स्वयंसेवी भावनेने त्यांनी समाजातील निरक्षर व्यक्तींना साक्षरतेचे महत्व पटवून देऊन आपापल्या परिसरात असलेल्या निरक्षर व्यक्तींना लेखन, वाचन व आकडेमोडीचे किमान कौशल्य शिकवून राष्ट्रीय बांधिलकीची जोपासना करावी या हेतूने दि. ८ सप्टेंबर २००४ रोजी आंतरराष्ट्रीय साक्षरता दिन साजरा करण्यात आला. प्रत्येक वर्गातील पाच स्वयंसेविका विद्यार्थिनींनी प्रत्येकी एका व्यक्तीस साक्षर करावे या हेतूने एकूण ८० विद्यार्थिनींनी या उपक्रमामध्ये सहभाग घेतला आहे.

सदरचा कार्यक्रम यशस्वी होण्यासाठी मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे तसेच सर्व सहकारी व स्वयंसेविका विद्यार्थिनींचे सहकार्य लाभले आहे.

प्रा. एस. व्ही. बागल विभाग प्रमुख

वार्षिक दिन अहवाल

महाविद्यालयीन विद्यार्थिनींच्या जीवनातील आनंदाची मैफल म्हणजे 'वार्षिक दिन' या वर्षी आमच्या महाविद्यालयातील वार्षिक दिनाचा शुभारंभ दि. १४ जानेवारी २००५ रोजी झाला. या प्रसंगी विविध कला गुणदर्शनाचे कार्यक्रम सादर केले गेले तसेच फूड फेस्टिव्हल व फनी गेम्सचे आयोजन करण्यात आले होते. स्नेहसंमेलनानिमित्त रांगोळी, मेहंदी, कुकरी, वक्तृत्व व निबंध लेखन इत्यादी स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले. दि. १।२।२००५ रोजी वार्षिक पारितोषिक वितरणाचा कार्यक्रम डॉ. एस्. एन्. पठाण संचालक उच्चशिक्षण महाराष्ट्र राज्य यांच्या हस्ते संपन्न झाला. वरील सर्व उपक्रमांना मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. श्रीमती ए. एस्. पाठक
कार्याध्यक्षा, वार्षिक दिन

आर्ट सर्कल

विद्यार्थिनींच्या अंगभूत कलागुणांना संधी मिळावी, नाट्य व विविध कला क्षेत्रामध्ये त्यांच्या आत्मविश्वासपूर्वक सहभाग व्हावा या उद्देशाने 'आर्ट सर्कल' ची स्थापना करण्यात आली. आर्ट सर्कल मार्फत अहवालसाली अनेक उपक्रम राबविण्यात आले तसेच विविध स्पर्धांमध्ये विद्यार्थिनींना सहभागी होण्याकरीता प्रोत्साहन देण्यात आले.

देवल क्लब आयोजित नटश्रेष्ठ कॅ. बाबुराव पेंढारकर स्मृति आंतर - महाविद्यालयीन एकांकीका वाचन स्पर्धेमध्ये वैयक्तिक अभिवाचन गटात कु. प्रितम शेलार (बी.कॉम ३) हीने उत्तेजनार्थ पारितोषिक मिळविले.

अहमदनगर येथे आयोजित भक्ती-गीत गायन स्पर्धेमध्ये कु. सविता माळी १२ वी आर्टस् हिने प्रथम क्रमांक मिळविला. ३ सप्टेंबर २००४ रोजी माईड ट्रेनिंग या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. मुक्तहंस रिसर्च फौंडेशन च्या प्रा. श्री. जयंत पाटील यांनी सायकोसायबरनेटिक्स या विषयाची ओळख करून दिली. दि. ४ ऑक्टोबर ते ९ ऑक्टोबर २००४ दरम्यान 'गुजराथी लोकनृत्य परिचय शिबिराचे' आयोजन करण्यात आले. ३० जानेवारी २००५ रोजी विटा येथे 'विटा महोत्सवामध्ये' सादर केलेल्या शेतकरी नृत्यास द्वितीय क्रमांक मिळाला. ६ फेब्रुवारी २००५ रोजी शिरोळ येथे आयोजित 'शाहू महोत्सवामध्ये' ह्याच संघाने आंतरमहाविद्यालयीन सांस्कृतिक स्पर्धेमध्ये 'शेतकरी नृत्य' सादर करून तृतीय क्रमांक मिळविला. ६ फेब्रुवारी २००५ रोजी सुजाता मोटर ट्रेनिंग स्कूलतर्फे आयोजित सांस्कृतिक स्पर्धेमध्ये बेस्ट पेअरसाठी प्रथम पारितोषिक मिळविले. वरील सर्व उपक्रमांना मा. प्राचार्यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. नीता धुमाळ
विभाग प्रमुख, आर्ट सर्कल

विद्यार्थिनी मंडळ

शैक्षणिक वर्ष २००४-२००५ मध्ये प्रथम सत्रात दि. ३।८।२००४ या दिवशी शिवाजी विद्यापीठाच्या पत्र जा.क्र. एस.यु./डि.एस.डब्ल्यु/२७७६ दि. १५।७।२००४ या पत्रानुसार विद्यार्थिनी मंडळाची निवड मा. प्राचार्यांच्या अध्यक्षतेखाली करण्यात आली.

महाविद्यालयाच्या स्टुडंट कौन्सिल सेक्रेटरी पदाची निवडणूक १६ ऑगस्ट २००४ या दिवशी सकाळी ९ ते ११.५० पर्यंत घेण्यात आली. या निवडणूकीत कु. प्रियदर्शिनी चंद्रकांत मोरे बी. कॉम. भाग-३ हिची बहुमताने निवड झाली.

गुरुवार दि. २६ ऑगस्ट २००४ या दिवशी सर्व वर्ग प्रतिनिधींची बैठक मा. प्राचार्यांच्या केबिनमध्ये घेण्यात आली. वर्षभर शैक्षणिक कामासाठी विविध कमिटी स्थापन करून त्या त्या कमिटीमध्ये वर्ग प्रतिनिधींच्या इच्छेप्रमाणे व आवडीप्रमाणे समित्यामध्ये नावे घालून कामांचे वाटप करण्यात आले.

दि. ७ सप्टेंबर २००४ या दिवशी विद्यार्थिनी मंडळाची बैठक घेण्यात आली. सन २००४-२००५ या शैक्षणिक वर्षाकरिता "लैंगिक छळ प्रतिबंधक" समिती मध्ये सर्व वर्ग प्रतिनिधीमधून दोन वर्गप्रतिनिधींची समिती सदस्य

कमला
२००४-२००५

म्हणून कु. शितल राजाराम होडगे बी.ए.भाग ३ व कु. प्रियदर्शिनी चंद्रकांत मोरे बी. कॉम. भाग ३ यांची निवड करण्यात आली.

दि. ५ सप्टेंबर २००४ या दिवशी शिक्षक दिन सर्व वर्गप्रतिनिधींच्या मार्फत स्टाफरुममध्ये आयोजित करण्यात आला. याप्रसंगी काही विद्यार्थिनींनी गुरुजनांविषयी आदरभाव व्यक्त करून गुरुजनांचा आशिर्वाद घेतला. प्राध्यापकांच्या वतीने प्रा. सौ. तेजस्विनी मुडेकर यांनी मनोगत व्यक्त केले. अध्यक्षीय भाषणात मा. प्राचार्य, डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांनी मार्गदर्शन केले आणि भावी वाटचालीस शुभेच्छा दिल्या.

प्रौढ आणि निरंतर शिक्षण व विस्तार कार्य विभाग व विद्यार्थी कल्याण विभाग यांच्या वतीने या वर्षात २००४-२००५ मध्ये निवडून आलेल्या महाविद्यालयातील विद्यार्थिनी प्रतिनिधींचे उद्बोधन शिबीर शिवाजी विद्यापीठाच्या शाहू सभागृहात दि. १३ सप्टेंबर २००४ या दिवशी आयोजित करण्यात आले यामध्ये कु. प्रियदर्शिनी चंद्रकांत मोरे बी. कॉम. भाग -३ हिने भाग घेतला.

मानवेन्द्रनाथ रॉय अनौपचारिक शिक्षण संशोधन संस्था, कराड या संस्थेने शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत महाविद्यालयीन मंडळावर निवडून आलेल्या सचिव यांच्यासाठी दि. २६ व २७ डिसेंबर २००४ या कालावधीत शांती निकेतन लोक विद्यापीठ माधवनगर, सांगली येथे युवक नेतृत्व शिबिरामध्ये आमच्या महाविद्यालयाच्या वतीने विद्यार्थिनी मंडळाची सचिव कु. प्रियदर्शिनी चंद्रकांत मोरे बी.कॉम.-३ व एन. एस. एस. प्रतिनिधी कु. रेश्मा प्रकाश पाटील बी. ए. भाग-२ यांनी सक्रिय सहभाग घेतला.

वरील विद्यार्थिनी मंडळाच्या कामकाजात क्रीडा विभाग प्रमुख प्रा. डॉ. सौ. एस. एम. काळे, एन. एस. एस. विभाग प्रमुख प्रा. एन. एस. शिरोळकर, एन. सी. सी. विभाग प्रमुख प्रा. सौ. व्ही. पी. साठे, सांस्कृतिक विभाग प्रमुख प्रा. ए.एम. साळोखे यांचा सक्रिय सहभाग होता. वरील सर्व कामासाठी मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. एस. व्ही. बागल
विभाग प्रमुख

शिक्षक पालक संघ

अहवालसाली आमच्या महाविद्यालयात शिक्षक पालक संघाची स्थापना करण्यात आली. विद्यार्थ्यांच्या मानसिक व शारीरिक व शैक्षणिक विकासामध्ये शिक्षकांबरोबर पालकांचाही सहभाग महत्वाचा असतो. या संदर्भात शिक्षक पालक यांच्यामध्ये वैचारिक देवाण घेवाण होऊन विद्यार्थ्यांच्या मधील गुणवत्ता वाढीसाठी विविध उपक्रम राबविले जावेत या अनुषंगाने सुसंवाद साधला या उद्देशाने सदर संघाची स्थापना करण्यात आली. दि. १३।०२।२००५ रोजी शिक्षक पालक संघ मेळावा घेण्यात आला. याप्रसंगी शिक्षक पालक संघाचे अध्यक्ष म्हणून डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांच्या नेतृत्वाखाली उपस्थित पालकांच्या पैकी दहा पालकांची निवड करून शिक्षक पालक संघ स्थापन करण्यात आला.

श्रीमती डॉ. भारती शेळके
शिक्षक पालक संघ

कमला
२००४-२००५

Internal Quality Assurance Cell

उच्च शिक्षणाशी संबंधित संस्थांचे मूल्यांकन व प्रमाणिकरण ही संपूर्ण शिक्षण जगतात गुणवत्ता निश्चिती करीता समजण्यात येणारे सर्वात प्रभावी साधन आहे. गेल्या ५० वर्षात उच्च शिक्षण पद्धतीमध्ये आपल्या देशाने अलौकिक प्रगती करत या क्षेत्रात जगात दुसऱ्या क्रमांकाचे स्थान निर्माण केलेले आहे. या पार्श्वभूमीवर आपल्या देशातील शैक्षणिक संस्थांचे मूल्यांकन व प्रमाणिकरण करणे आवश्यक झालेले आहे.

राष्ट्रीय मूल्यांकन व प्रमाणिकरण परिषदेची बेंगलोर येथे १९९४ साली स्थापना करण्यात आली. ही परिषद महाविद्यालयाची सात कसोट्यावर आधारित मुल्यमापन करून महाविद्यालयाला एक दर्जा बहाल करते. दि. ०४ व ०५ जानेवारी २००४ साली आपल्या महाविद्यालयाचे नॅक (NAAC) कडून मुल्यमापन करण्यात आले व महाविद्यालयाला पंचतारांकित (B+) दर्जा बहाल करण्यात आला.

महाविद्यालयाच्या मुल्यमापनानंतर Peer Team ने सूचविलेल्या बाबींची पूर्तता करण्यासाठी व महाविद्यालयाची गुणवत्ता अधिक बळकट करण्यासाठी महाविद्यालयामध्ये QAC म्हणजे The Quality Advisory Committee ची स्थापना करण्यात आली. या कमिटीचे अध्यक्ष मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील असून डॉ. एस. एन. पोवार, श्री. उत्तमराव काळे व डॉ. वायंगणकर इ. अभ्यासू लोकांचा त्यामध्ये समावेश करण्यात आला आहे. QAC च्या सूचनांची अंमलबजावणी करण्याकरिता महाविद्यालयात Internal Quality Assurance Cell (IQAC) ची स्थापना करण्यात आलेली आहे. IQAC मार्फत खालील कार्यक्रम राबविण्यात आले आहेत.

- १) लघु संशोधन प्रकल्प U.G.C. कडे पाठविण्यात आले.
- २) समुपदेशन केंद्राची स्थापना करण्यात आली.
- ३) माहे फेब्रुवारी २००५ च्या पहिल्या आठवड्यात बी. ए. भाग-१ व बी. कॉम. भाग १ च्या विद्यार्थिनीकरीता आरोग्य तपासणी शिबिर आयोजित करण्यात आले.

प्रा. जे. बी. पाटील

Internal Quality Assurance Cell

हेल्थ चेकअप कमिटी

आमच्या महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींची केवळ शैक्षणिक वाढ विचारात घेऊन विविध उपक्रम राबविले जातात असे नसून यावर्षी त्यांच्या शारीरिक, मानसिक, सामाजिक व भावनिक वाढीचाही विचार करून विविध समित्यांची स्थापना झाली.

उत्तम आरोग्य - उत्तम विचार देते व उत्तम स्वास्थ्यपूर्ण व्यक्तिमत्वच योग्य दिशेने वाटचाल करू शकते. सर्वांगीण विकास होण्यासाठी शारीरिक आरोग्याचे महत्व अनन्य साधारण आहे हे ओळखून महाविद्यालयात दि. ४ फेब्रुवारी २००५ रोजी बी. ए. भाग एक व बी. कॉम भाग एक चा जवळ जवळ ३५० विद्यार्थिनींची आरोग्याची तपासणी शिबिर आयोजित केले होते.

या शिबिरात विद्यार्थिनींच्या कान, नाक, डोळे, त्वचा, दात, रक्त व लघवी या आरोग्याच्या सर्व घटकांचे परीक्षण करण्यासाठी श्रीमंत छत्रपती प्रमिलाराजे रुग्णालयातील तज्ञ डॉक्टरांचे पथक आले होते. रक्तातील हिमोग्लोबीन

कमला
२००४-२००५

व रक्तगत यांची चाचणी करण्यात आली. तसेच तज्ज्ञ डॉक्टरांचे मार्गदर्शन व सल्ला देण्यात येऊन योग्य ती औषध उपाय योजना सुचविण्यात आली व औषधांचे वाटपही मोफत करण्यात आले.

या शिबिरासाठी आलेल्या तज्ज्ञ डॉक्टरांच्या तपासणी अहवालाचा विचार करून विद्यार्थिनींना योग्य उपाययोजना करण्याचा महाविद्यालयाचा विचार आहे. यासाठी प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन मिळाले तसेच कमिटीमधील सर्व प्राध्यापक वर्गाचे सहकार्य लाभले.

प्रा. सौ. वर्षा साठे आरोग्य समिती प्रमुख

विवेक वाहिनी

आमच्या महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थिनींचा व्यक्तिमत्व विकास साधावा व त्यांच्या मनात वैज्ञानिक दृष्टिकोन निर्माण व्हावा यासाठी विवेक वाहिनी आणि अंधश्रद्धानिर्मुलन समिती कार्यरत आहे. अहवालसाली महाराष्ट्र अंधश्रद्धा निर्मुलन समिती मार्फत घेतल्या जाणाऱ्या 'सत्यशोध प्रबोध' परीक्षेस ९२ विद्यार्थिनी बसल्या व उत्तीर्ण झाल्या. सदर विद्यार्थिनींना प्रा. ए. एम. साळोखे, प्रा. एन. एस. शिरोळकर, प्रा. ए. एस. घस्ते यांनी उद्बोधनपर व्याख्याने देऊन मार्गदर्शन केले.

श्री. ए. एस. घस्ते विभाग प्रमुख

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ पदवी आणि संगणक अभ्यास केंद्र

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रातील एकमेव असे महिला व मुलींसाठी म्हणून दि. ३०।०४।२००३ रोजी आमच्या महाविद्यालयास यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाच्या पदवी अभ्यासक्रमास मान्यता मिळाली आणि उपेक्षित महिला व मुलींना शिक्षण प्रवाहात सामिल करून घेऊन ज्ञानगंगा घोरोघरी पोहोचविण्याचे कार्य सुरु झाले. गरजू आणि उपेक्षितांना पदवी शिक्षण देण्याकरीता कमला कॉलेज मध्ये सुरु झालेल्या या उपक्रमास पहिल्या वर्षापासून चांगला प्रतिसाद मिळत आहे. जून- सप्टेंबर २००४ या पूर्वतयारी वर्गासाठी १३५ विद्यार्थिनींनी प्रवेश घेतला. चालू शैक्षणिक वर्षामध्ये बी. ए. व बी. कॉम भाग-१ आणि भाग-२ च्या वर्गासाठी एकूण २६८ विद्यार्थिनींनी प्रवेश घेतला आहे. मागील वर्षीच्या बी. ए. आणि बी. कॉम भाग १ च्या वर्गाच्या वार्षिक परीक्षांचे निकाल समाधानकारक लागले. तसेच नाशिक येथील मुख्यालयाने आयोजित केलेल्या निबंध लेखन स्पर्धेत श्रीमती नदाफ रमिजान मिरासो यांना उत्तेजनार्थ पारितोषिक मिळाले.

या बरोबरच आमच्या महाविद्यालयात यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाच्या कार्यरत असलेल्या संगणक अभ्यास केंद्रात विविध पदविका आणि प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम शिकविण्याची सोय असून त्यासाठी १५ संगणक, दोन प्रिंटर, इंटरनेट सुविधा असलेली सुसज्ज अशी प्रयोगशाळा उपलब्ध आहे. या यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाच्या अभ्यासक्रमाचा लाभ आमच्या महाविद्यालयातील तसेच महाविद्यालयाच्या व्यतिरिक्त बाहेरील मुली व महिला घेत आहेत. या संगणक विभागाचा चालू शैक्षणिक वर्षाचा निकाल १००% लागलेला आहे.

वरील यशस्वी उपक्रमास केंद्रप्रमुख या नात्याने मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. नेताजी पोवार केंद्र संयोजक

कमला
२००४-२००५

दि प्रेस अँड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक्स अँक्ट

नियम ८, फॉर्म नं. ४ प्रमाणे आवश्यक असलेली माहिती

स्थळ	:	ताराराणी विद्यापीठ, कोल्हापूर
काळ	:	वार्षिक
नांव	:	श्री. जयसिंगराव श्रीपतराव पोवार श्री मुद्रणालय, कोल्हापूर.
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	११६ 'ए' वॉर्ड, शिवाजी पेठ, कोल्हापूर. फोन : २६२०६९६, २६२३४५६.
नांव	:	प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार रं. पाटील
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	कमला महाविद्यालय ताराराणी विद्यापीठ, राजारामपुरी, कोल्हापूर.
नांव	:	प्रा. सुजय बाबुराव पाटील
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	कमला महाविद्यालय ताराराणी विद्यापीठ, राजारामपुरी, कोल्हापूर.

मी डॉ. क्रांतिकुमार रं. पाटील असे जाहिर करतो की, वरील माहिती माझ्या समजुतीप्रमाणे बरोबर आहे.

प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार रं. पाटील

कमला
२००४-२००५

ताराराणी विद्यापीठाचे

कमला कॉलेज, कोल्हापूर

प्राचार्य : डॉ. क्रांतिकुमार रं. पाटील एम. ए. पीएच. डी.

■ वरिष्ठ महाविद्यालय प्राध्यापक वर्ग ■

□ कला शाखा □

□ मराठी विभाग

श्री. एस. बी. पाटील एम.ए.बी.एड्. सेट

□ हिंदी विभाग

श्रीमती डॉ. एस. बी. पोवार एम.ए.बी.एड्. पीएच. डी.

श्रीमती डॉ. बी. व्ही. शेळके एम.ए.एम्. फिल. डी. एच. ई., पीएच. डी.

□ इंग्रजी विभाग

श्री. जे. बी. पाटील एम.ए.एम्. फिल.

श्रीमती एस्. आर. साळुंखे एम.ए.एम्. फिल.

श्रीमती एन. एस्. धुमाळ एम.ए.एम्. फिल.

□ समाजशास्त्र विभाग

श्री. टी. एस्. थोरात एम.ए.एम्. फिल.

श्री. ए. एम. साळोखे एम.ए.

□ अर्थशास्त्र विभाग

श्रीमती टी. बी. मुडेकर एम.ए.

श्रीमती ए. व्ही. पाठक एम.ए.एम्. फिल.

श्री. एन. व्ही. पोवार एम.ए.एम्. फिल., बी. एड्.

□ गृहशास्त्र विभाग

श्रीमती आर. डी. पंडित एम. एस्सी. एम. फिल.

श्रीमती व्ही. पी. साठे एम.एस्सी., एम. फिल.

कमला
२००४-२००५

□ **मानसशास्त्र विभाग**

श्री. ए. एस्. घस्ते एम.ए.बी. एड्.

□ **इतिहास विभाग**

श्री. एन. एस. शिरोळकर एम.ए.एम्. फिल.

□ **शारीरिक शिक्षण विभाग**

श्रीमती डॉ. एस्. एम. काळे एम.ए.एम. पी. एड. पीएच. डी.

□ **ग्रंथपाल**

श्रीमती. यु. आर. कदम एम. लीब. सेट

□ **वाणिज्य विभाग** □

श्री. एस्. व्ही. बागल एम. कॉम. डी. एच. ई.

श्रीमती डॉ. व्ही. व्ही. मेंदगी एम. कॉम., एम. फिल., पीएच. डी.

श्री. पी. ए. गोखले एम. कॉम., सी. ए.

श्री. एम. जी. बडदारे बी. ए. (ऑनर्स), एलएल बी. (स्पेशल), एलएल बी. (जनरल)

श्री. ए. एन. बसुगडे एम. एस्सी.

■ **कनिष्ठ महाविद्यालय प्राध्यापक वर्ग** ■

□ **कला शाखा** □

□ **इंग्रजी विभाग**

श्री. एस. एन. कोळेकर (उपप्राचार्य) एम.ए. बी. एड्.

श्रीमती एम. एस्. पोवार एम.ए.एम्. फिल. बी. एड्.

श्रीमती जे. एल. देशपांडे एम.ए. बी. एड्.

□ **मराठी विभाग**

श्रीमती एस्. एल. देसाई एम.ए.एम. फिल. बी. एड्.

श्री. एच. व्ही. पुजारी एम.ए.बी.एड्.

□ **हिंदी विभाग**

श्रीमती के. एस. पाटील एम.ए.बी.एड्.

□ **समाजशास्त्र विभाग**

श्रीमती एम. व्ही. घोटणे एम.ए.डी. एच. ई.

कमला
२००४-२००५

□ अर्थशास्त्र विभाग

श्रीमती आर. व्ही. आंबवडे एम.ए. एम. फिल., बी. एड.
श्रीमती आर. पी. प्रधान एम.ए. बी. एड.

□ गृहशास्त्र विभाग

श्रीमती के. के. बागवे एम.ए. बी. एड.

□ मानसशास्त्र विभाग

श्रीमती एल. टी. मगदूम एम.ए.बी. एड.

□ राज्यशास्त्र विभाग

श्री. डी. ए. पाटील एम.ए.बी. एड.

□ इतिहास विभाग व शारीरिक शिक्षण

श्रीमती एस. एस्. पाटील एम.ए.एम. पी. एड.

□ वाणिज्य विभाग □

- श्री. ए. एल. नरके एम. कॉम., एम. फिल., डी. एच. ई.
- श्रीमती यु. डी. इंदुलकर एम. कॉम. डी. एच. ई.
- श्रीमती एम. आर. शिंदे एम. कॉम. (कॉस्टिंग)
एम. कॉम. (इंडस्ट्रियल अँड बिजनेस अँड)
एम. फिल., बी. एड.

□ विज्ञान विभाग □

- श्री. ए. एस. जाधव एम. एस्सी., डी. एच. ई.
- श्री. श्रीमती एस. ए. पाटील एम. एस्सी., डी. एच. ई. बी. एड.
- श्री. ए. ए. रांगणेकर एम. एस्सी., डी. एच. ई.
- श्री. पी. एस. जाधव एम. एस्सी. बी. एड.
- श्रीमती एस्. डी. नांद्रेकर एम. एस्सी. बी. एड.
- श्रीमती आर. एन. मोटे एम. एस्सी., बी. एड. एम. एड. एम. फिल.
- श्री. एम्. एन. जाधव एम. एस्सी. बी. एड.
- श्रीमती एस. आर. दंडगे एम. एस्सी. बी. एड.

कमला
२००४-२००५

□ माहिती व तंत्रज्ञान विभाग □

■ श्रीमती ए. जे. पडते (अर्धवेळ शिक्षण सेवक)	बी. एस्सी., एम. सी. एम., एम. फिल.
■ श्रीमती एन. के. चव्हाण (अर्धवेळ निदेशक)	बी. एस्सी., एम. सी. एम.

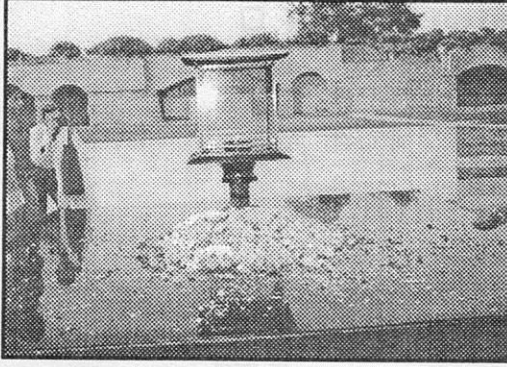
□ शिक्षकेत्तर विभाग □

■ श्री. एम. व्ही. शिंदे	अधीक्षक	बी. ए.
■ श्री. पी. आर. पाटील	मुख्य लिपिक	बी. कॉम.
■ श्री. व्ही. डी. निचिंते	वरिष्ठ लिपिक	बी. एस्सी.
■ श्रीमती यू. पी. शिराळकर	वरिष्ठ लिपिक	
■ श्री. एस. बी. शिंदे (भोई)	कनिष्ठ लिपिक	बी. कॉम.
■ श्री. आर. व्ही. इंगवले	कनिष्ठ लिपिक	बी. कॉम.
■ श्री. टी. एल. कांबळे	कनिष्ठ लिपिक	बी. कॉम.
■ श्री. एम. जी. कंग्राळकर	कनिष्ठ लिपिक	बी. एस्सी.
■ श्री. आर. सी. वरे	कनिष्ठ लिपिक	बी. एस्सी.
■ श्री. पी. जे. रंगापुरे	कनिष्ठ लघु लेखक	बी. ए.
■ श्री. सी. बी. ठाकुर	प्रयोगशाळा सहाय्यक	बी. ए.
■ श्री. व्ही. एम. चिमणे	ग्रंथालय परिचर	बी. ए.
■ श्री. व्ही. एस. मोटे	ग्रंथालय परिचर	
■ श्री. सी. एम. स्वामी	ग्रंथालय परिचर	
■ श्री. एम. एच. संकपाळ	ग्रंथालय परिचर	
■ श्री. ए. जी. शिगावे	प्रयोगशाळा परिचर	
■ श्री. डी. जी. काटकर	प्रयोगशाळा परिचर	
■ श्री. जी. एन. बेटक्याळे	प्रयोगशाळा परिचर	
■ श्री. वाय. बी. निवळे	प्रयोगशाळा परिचर	
■ श्री. एम. जी. मोरे	प्रयोगशाळा परिचर	
■ श्री. एस. एस्. शेळके	ग्रंथालय परिचर	
■ श्री. डी. बी. कोले	सेवक	
■ श्री. जी. एम. मेथे	सेवक	
■ श्री. एस्. एस्. सनगर	सेवक	
■ श्री. आर. आर. भरमकर	सेवक	
■ श्री. एस्. के. केंबळे	सेवक	

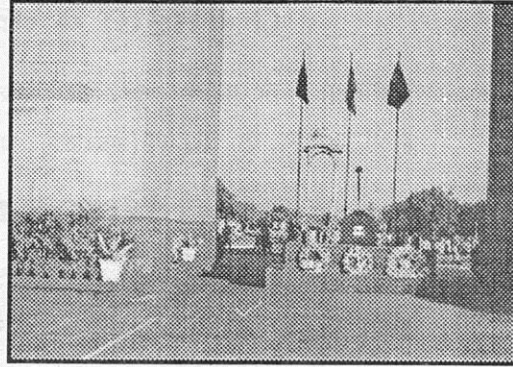

कलाविष्कार

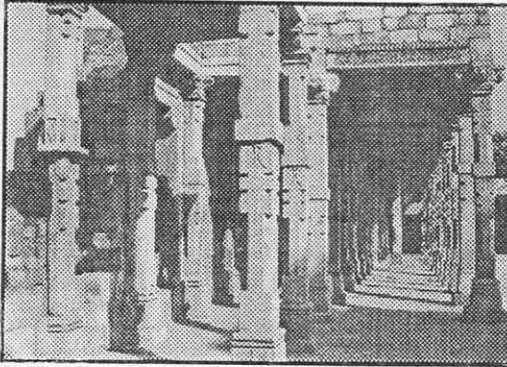
सर्व छाया : अनुराधा लोखंडे
(बी.ए.भाग-१)

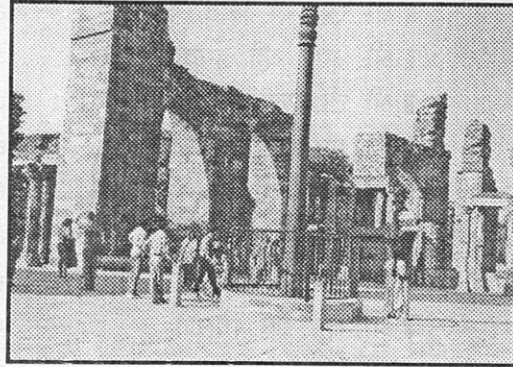
'साबरमती के संत तुने कर दिया कमाल'
महात्मा गांधीची समाधी - 'हे राम' (दिल्ली)

अमर जवान तुझे सलाम !

आदर्श वास्तू रचनेचा उत्कृष्ट नमुना
'बिबिका मकबरा'

'साद देती वैज्ञानिक वारसे'
अशोक स्तंभ (सारनाथ)

पेठिबल रकेच

'दिप उजळला घरी'
कु. परवीन चिखलीकर
११ वी वाणिज्य

'शांती नांदो चोहिकडे'

कु. प्रिया भास्कर बी. ए. भाग-२

पेन्सिल स्केच

'मी वाट पहाते !'

कु. रसिका भोसले बी. कॉम. भाग - २

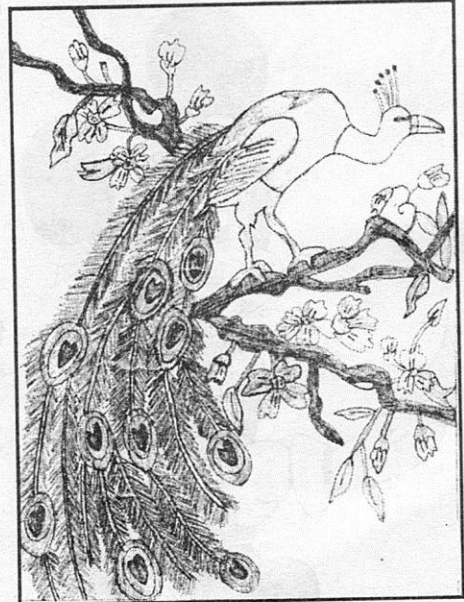
'एकाकी'

कु. रसिका भोसले बी. कॉम. भाग - २

'कन्हैया'

कु. उज्वला काटे बी. ए. भाग - ३

'मनमोर'

कु. माधवी कुंभार बी. ए. भाग - १

थॉटव् कलव
पेंटींगज

कु. उज्वला काटे
बी. ए. भाग - ३

दिप्ती काशिद
बी. ए. भाग-२

“निर्मातुं शिव सुंदरम्”

ताराराणी विद्यापीठ

कमला हेल्थ क्लब, कोल्हापूर

करवीर नगरीतील महिला विश्वाचे भूषण

- ▶ करवीर नगरीतील विद्यार्थिनी व महिला यांच्या शैक्षणिक, सामाजिक, क्रीडा इत्यादी विकासासाठी ताराराणी विद्यापीठ सदैव सेवारत असणारी एकमेव शिक्षण संस्था आहे.
- ▶ महिला वर्गाची शारीरिक सदृढता व मानसिक उत्साह वाढविण्यासाठी आता आम्ही 'कमला हेल्थ क्लब' हा नवीन उपक्रम हाती घेत आहोत. महिलांना आपला फुरसतिचा वेळ सत्कारणी लावून निरामय आनंद व आरोग्यपूर्ण जीवनाचा लाभ मिळविण्याची सुवर्णसंधी प्राप्त होत आहे.
- ▶ 'कमला हेल्थ क्लब' आपल्या अनेक शारीरिक तक्रारींवरिल रामबाण उपाय ठरणार आहे. कारण व्यायामाची नियमित सवय हेच जगातील एकमेव उत्कृष्ट औषध आहे.
- ▶ आजच 'कमला हेल्थ क्लब' च्या स्वास्थ्यप्रेमी सभासद व्हाव आणि नवी शक्ती, नवी स्फूर्ती, नवा आनंदपूर्ण जोम आपल्या जीवनात निर्माण करा व तो ही माफक फी मध्ये.
- ▶ 'कमला हेल्थ क्लब' ही कोल्हापूर शहराची शानही आहे आणि काळाची गरजही आहे.
- ▶ 'कमला हेल्थ क्लब' ला पर्याय नाही. सभासद नोंदणी सुरु आहे.

कमला हेल्थ क्लबची वेळ

सकाळी ६.३० ते १०.३० व दुपारी ३.३० ते ५.३०

- ❖ योग्य प्रकारच्या शारीरिक व्यायामासाठी आधुनिक साहित्याची सुसज्जता, योगासन व अरोबिक्सची सुविधा.
- ❖ तज्ज्ञ डॉक्टर्स व व्यायामतज्ज्ञांचे वैयक्तिक मार्गदर्शन व मोफत सल्ला.
- ❖ उपकरणांच्या हाताळण्यासंबंधी तंत्रांचे शिक्षण.
- ❖ जिम्नॅशियमच्या शास्त्रीय पद्धतीच्या साधनांमुळे नवा जोम, नव्या शक्तीचा खात्रीलायक लाभ.
- ❖ अवास्तव चरबी कमी करण्याची खात्री.
- ❖ कांतीच्या तजेलदारपणाची निश्चित प्राप्ती.
- ❖ मन व शरीर यांना शिस्त व सुखाचा निश्चित लाभ.

नांव नोंदणी व इतर माहितीसाठी

कमला कॉलेज कार्यालय, कोल्हापूर. फोन : २५२२२९६

ताराराणी विद्यापीठ कमला कॉलेज, कोल्हापूर

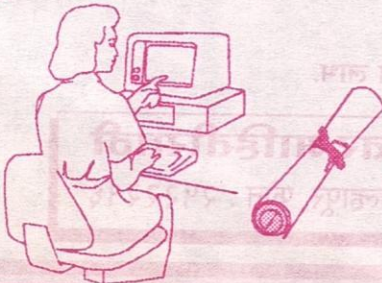
संगणक प्रशिक्षण केंद्र व पदवी अभ्यासक्रम

नव्या सहस्रकात संगणक साक्षरता ही काळाची गरज आहे म्हणून आम्ही यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे मान्यताप्राप्त संगणक प्रशिक्षण केंद्र आमच्या महाविद्यालयात सुरु केले आहे. तसेच समाजातील उच्च शिक्षणापासून वंचित राहिलेल्या आणि आपल्या काही जबाबदाऱ्यांमुळे, अडचणीमुळे पारंपारिक शिक्षण घेऊ न शकलेल्या महिलां व मुलींसाठी याच विद्यापीठाचा बी. ए., बी. कॉम. पदवी अभ्यासक्रम सुरु केला आहे. आमच्या संगणक व पदवी अभ्यास केंद्राची वैशिष्ट्ये पुढीलप्रमाणे :

- विद्यार्थिनींना महाविद्यालयाच्या परिसरात प्रशिक्षणाची सुविधा.
- यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे खालील प्रमाणपत्र, पदविका कोर्स शिकविण्याची सोय.

१. सर्टिफिकेट इन ऑफिस कॉम्प्युटिंग ..... ६ महिने
२. सर्टिफिकेट इन कॉम्प्युटराईज्ड फायनान्शियल अकौंटिंग ..... ६ महिने
३. डिप्लोमा इन ऑफिस कॉम्प्युटिंग ..... ६ महिने
४. डिप्लोमा इन कॉम्प्युटराईज्ड फायनान्शियल अकौंटिंग ..... एक वर्ष
५. डिप्लोमा इन कॉम्प्युटर ऑपरेशन्स ..... एक वर्ष

- माफक फी मध्ये इंटरनेट सुविधा उपलब्ध.
- सुसज्ज प्रयोगशाळा आणि ग्रंथालय.
- अनुभवी आणि उच्च विद्या विभूषित असा अध्यापक वर्ग.
- यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाने निर्धारित केलेल्या फी मध्ये प्रशिक्षण.
- महाविद्यालयातील व महाविद्यालयाबाहेरील विद्यार्थिनी आणि महिलांसाठी प्रवेश खुला.
- पदवी वर्गासाठी वय वर्ष १६ पूर्ण असलेल्या/ इ. १० वी उत्तीर्ण अथवा अनुत्तीर्ण महिलां व मुलींना संधी.
- अधिक माहितीसाठी केंद्र समन्वयक प्रा. एन. व्ही. पोवार (अर्थशास्त्र विभाग) यांचेशी संपर्क साधावा.

केंद्र प्रमुख

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे
मान्यताप्राप्त संगणक आणि पदवी अभ्यासक्रम केंद्र
कमला कॉलेज, कोल्हापूर.

● सुवर्णक्षण-सदिच्छा भेटीचे ●

मा. हसनसो मुश्रीफ शालेय शिक्षण मंत्री
महाराष्ट्र राज्य यांची कमला महाविद्यालयास
सदिच्छा भेट सोबत
मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील
व संस्थेचे पदाधिकारी.

मा. डॉ. एस. एन. पठाण सह. संचालक
उच्चशिक्षण महाराष्ट्र राज्य यांची
कमला महाविद्यालयास सदिच्छा भेट
सोबत मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील
व संस्थेचे पदाधिकारी.

ज्येष्ठ समाजसेविका डॉ. राणी अभय बंग यांची
कमला महाविद्यालयास सदिच्छा भेट सोबत
ज्येष्ठ विचारवंत प्राचार्य पी. बी. पाटील
मा. प्राचार्य डॉ. क्रांतिकुमार पाटील
व संस्थेचे पदाधिकारी.

कमला कॉलेज, कोल्हापूर

संस्थापक - अध्यक्ष : कै. डॉ. व्ही. टी. पाटील

नॅक (NAAC) मानांकन 'बी प्लस'

शिवाजी विद्यापीठाशी संलग्न असलेल्या या महाविद्यालयात कला व वाणिज्य शाखेच्या पदवी अभ्यासक्रमाची सोय. तसेच ११ वी १२ वी कला, वाणिज्य व विज्ञान शाखेचे वर्गही या महाविद्यालयात सुरु आहेत.

वैशिष्ट्ये

- ❖ विद्यार्थिनींच्या विकासाला अनकूल व पोषक असे संपूर्णतः सुरक्षित वातावरण.
- ❖ अभ्यासाबरोबरच ललित कला, क्रीडा, वाङ्मय इ. क्षेत्रातील गुणांना प्रोत्साहन.
- ❖ ताराराणी विद्यापीठ स्कॉलरशिप फंडातून प्रत्येक वर्गात सर्वप्रथम येणाऱ्या व इतर क्षेत्रात उल्लेखनीय यश मिळविलेल्या विद्यार्थिनींना पारितोषिके.
- ❖ एच्.एस्.सी. व शिवाजी विद्यापीठ परीक्षेतील उज्ज्वल यशाची परंपरा.
- ❖ १२ वी साठी उन्हाळी सुट्टीत इंग्रजी, अकॉटन्सी व विज्ञान विषयांचे खास वर्ग.
- ❖ १२ वी च्या हुशार विद्यार्थिनींसाठी स्वतंत्र स्कॉलर बॅच व दर्जेदार मार्गदर्शनाची सोय.
- ❖ बी. ए. भाग ३ साठी इंग्रजी, अर्थशास्त्र, गृहशास्त्र, समाजशास्त्र व हिंदी, बी.कॉम. भाग ३ साठी अॅडव्हान्स अकॉटिंग अॅड ऑडिटिंग व इंडस्ट्रियल मॅनेजमेंट या विषयांची सोय. कॉमर्स शाखेतील ज्युनियर व सिनियर वर्गांना इंग्रजी माध्यमातून शिकवण्याची सोय.
- ❖ वर्षभर अभ्यासासाठी क्रमिक पुस्तकांचा संच बुक बँकेतून देण्याची सोय.
- ❖ गरीब व होतकरु विद्यार्थिनींना सर्व प्रकारचे सहाय्य.
- ❖ शिवाजी विद्यापीठ निरंतर शिक्षण योजनेअंतर्गत फूड प्रिझर्व्हेशन, बेकरी कन्फेक्शनरी, ड्रेस डिझायनिंग व ज्युदो कराटेचे अल्प मुदतीचे कोर्सेस चालविले जातात.
- ❖ महिलांच्या व्यक्तिमत्व विकासासाठी कमला हेल्थ क्लब ची स्थापना.
- ❖ यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाच्या मान्यताप्राप्त संगणक प्रशिक्षण केंद्राची व बी. ए. बी. कॉम पदवी अभ्यासक्रमाची सोय.